

Paragnosie en 'Einfühlen' : bijdrage tot het vraagstuk der genialiteit

<https://hdl.handle.net/1874/304485>

gen. nr. 1935 - paragnosie

Paragnosie en „Einfuehlen”

Bijdrage tot het vraagstuk der genialiteit

W. H. C. Tenhaeff

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT

A. qu.
192

Diss. Th. Ten
ju 1933 Ten

Paragnosie en „Einfuehlen”

Bijdrage tot het vraagstuk der genialiteit

Proefschrift

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE LETTEREN EN WIJSBEGEERTE AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT, OP GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS, DR. C. G. N. DE VOOYS, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE, VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAT DER UNIVERSITEIT, TEGEN DE BEDENKINGEN VAN DE FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE TE VERDEDIGEN OP VRIJDAG 23 JUNI 1933, DES NAMIDDAGS TE 4 UUR,

door
WILHELM HEINRICH CARL TENHAEFF,
geboren te Rotterdam.

Emil Wegelin, Bussum, N. H.

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

Bij de voltooiing van dit proefschrift gaan mijn gedachten vanzelf sprekend nog eens terug naar de jaren welke achter mij liggen... Groote moeilijkheden waren te overwinnen en onder hen, wier steun ik in deze jaren heb mogen ondervinden neemt gij, hooggeleerde Roels, hooggeachte promotor, een zeer belangrijke plaats in.

Ik ben U dan ook warmen dank verschuldigd en ik wil deze gelegenheid benutten om daarvan openlijk te getuigen.

Maar ook in Uw qualiteit van leermeester dank ik U veel, en ik ben er trotsch op mijzelf Uw leerling te mogen noemen.

Uw critische geest, Uw groote en veelomvattende kennis hebben zeer veel bijgedragen tot mijn vorming. Ik zal dat nooit vergeten.

Voor het vertrouwen dat ge in mij gesteld hebt door mij te belasten met het geven van een eenvoudige propaedeuse aan Uw studenten, zeg ik U eveneens dank en ik hoop mij dit vertrouwen steeds waardig te blijven toonen.

Wel zeer ben ik ook dank verschuldigd aan U, hooggeleerde Ovink, onder wiens leiding ik kennis nam van logica en critische filosofie. Aan Uw colleges zal ik steeds met dankbaarheid blijven denken, evenals aan de welwillendheid, waarmede gij mij steeds tegemoet zijt getreden.

Met weemoed denk ik terug aan Prof. Zwaardemaker, onder wiens leiding ik kennis nam van de voor den psycholoog zoo onontbeerlijke grondbeginselen der physiologie. De uren in zijn laboratorium doorgebracht zijn mij steeds een vreugde geweest; zijn nagedachtenis zal bij mij steeds in hooge eere blijven.

Aan U, zeergeleerde J. B. Zwaardemaker, mede een woord van dank.

Hooggeleerde Kohlbrugge, ik verzoek U de verzekering te willen aanvaarden dat Uw colleges in de ethnologie mijn inzichten in dat vak hebben verdiept.

Hooggeleerde Pompe, voor hetgeen gij hebt bijgedragen tot mijn kennis van de criminologie ben ik U zeer erkentelijk.

Het stemt mij droef te weten dat Prof. Grünbaum en Dr. Zwanenburg, beiden in de kracht van hun leven, aan hun arbeid ontvallen zijn. Het is mij een behoefte hier te getuigen dat zij beiden er veel toe hebben bijgedragen mijn inzichten in onderscheidene zijtakken der psychologie te verhelderen. Ik zal steeds met groote waardeering aan hen blijven denken.

1874. The following are the principal facts which have been ascertained by the
investigation of the various cases of this kind. The first is, that the
disease is not contagious, and that it is not hereditary. The second is, that
the disease is not fatal, and that it is not permanent. The third is, that
the disease is not contagious, and that it is not hereditary.

It has been found that the disease is not contagious, and that it is not
hereditary. The disease is not fatal, and it is not permanent. The disease
is not contagious, and it is not hereditary. The disease is not fatal, and
it is not permanent. The disease is not contagious, and it is not hereditary.

The disease is not contagious, and it is not hereditary. The disease is not
fatal, and it is not permanent. The disease is not contagious, and it is not
hereditary. The disease is not fatal, and it is not permanent. The disease
is not contagious, and it is not hereditary.

It has been found that the disease is not contagious, and that it is not
hereditary. The disease is not fatal, and it is not permanent. The disease
is not contagious, and it is not hereditary. The disease is not fatal, and
it is not permanent. The disease is not contagious, and it is not hereditary.

The disease is not contagious, and it is not hereditary. The disease is not
fatal, and it is not permanent. The disease is not contagious, and it is not
hereditary. The disease is not fatal, and it is not permanent. The disease
is not contagious, and it is not hereditary.

It has been found that the disease is not contagious, and that it is not
hereditary. The disease is not fatal, and it is not permanent. The disease
is not contagious, and it is not hereditary. The disease is not fatal, and
it is not permanent. The disease is not contagious, and it is not hereditary.

The disease is not contagious, and it is not hereditary. The disease is not
fatal, and it is not permanent. The disease is not contagious, and it is not
hereditary. The disease is not fatal, and it is not permanent. The disease
is not contagious, and it is not hereditary.

AAN JENNY HEMMES

MIJN VROUW

EN TROUWE MEDEWERKSTER.

INHOUD.

Hoofdstuk I	
Buchanan en Denton's „psychometrische“ onderzoeken	1
Hoofdstuk II	
Psychometrie en Parapsychologie	7
Hoofdstuk III	
Over nomenclatuur, definities, inductoren en den inhoud der „hallu- cinaties”	16
Hoofdstuk IV	
Intuïtieve graphologie	26
Hoofdstuk V	
Over de verklaring der psychoskopische verschijnselen	37
Hoofdstuk VI	
Paragnosie en „seelisches Erfühlen”	58
Hoofdstuk VII	
„Erfühlen” en „Einfühlen”	82
Hoofdstuk VIII	
Over genialiteit	91

INHALT

I. Einleitung	1
II. Die Bedeutung der Pflanzenwelt	10
III. Die Pflanzenwelt als Lebensgrundlage	20
IV. Die Pflanzenwelt als Lebensgrundlage	30
V. Die Pflanzenwelt als Lebensgrundlage	40
VI. Die Pflanzenwelt als Lebensgrundlage	50
VII. Die Pflanzenwelt als Lebensgrundlage	60
VIII. Die Pflanzenwelt als Lebensgrundlage	70
IX. Die Pflanzenwelt als Lebensgrundlage	80
X. Die Pflanzenwelt als Lebensgrundlage	90

HOOFDSTUK I.

BUCHANAN EN DENTON'S „PSYCHOMETRISCHE” ONDERZOEKINGEN.

In het jaar 1849 verscheen in het : „Journal of Man” (Cincinnati) een opstel van de hand van den physioloog Buchanan, dat in die dagen nogal opzien baarde.

Buchanan vertelt er in, dat hij — na zich jarenlang te hebben beziggehouden met neurologische onderzoekingen — in aanraking kwam met bisschop (later werd hij generaal!) Polk.

Deze geestelijke beweerde zoo „hyperaesthetisch” te zijn, dat, wanneer hij in het donker (zonder dit te weten) een stuk koper aanraakte, hij dadelijk daarop een metaalsmaak in zijn mond kreeg.

Buchanan stelde een onderzoek in naar de juistheid van 's mans beweringen, en toen dit onderzoek positieve resultaten begon af te werpen, trachtte hij na te gaan, of dit verschijnsel van „hyperaesthesie” ook bij anderen kon worden opgemerkt.

Aanvankelijk bezigde Buchanan metalen voor zijn onderzoek, om daarna verschillende andere grondstoffen te gaan gebruiken. Zoo kwam hij er b.v. toe verschillende pakjes, inhoudende suiker, zout, peper, braak- en slaapmiddelen enz. onder zijn ongeveer 130 leerlingen te verdeelen. Niemand van hen wist daarbij iets af van den inhoud van zijn toevallig „getrokken” pakje en toch zouden, volgens Buchanan, verschillende onder hen, die zeer „sensitief” waren — en daarbij zoo ongelukkig waren geweest om een braak- of laxeermiddel te „trekken”, spoedig daarna een zeer drastische werking hebben waargenomen ⁽¹⁾.

Niet tevreden met de door hem bereikte resultaten, zette Buchanan zijn onderzoekingen voort en kwam zodoende tot de ontdekking van een groep merkwaardige verschijnselen, welke wij heden ten dage wel met den naam van „psychometrische” („psychoskopische”) verschijnselen vinden aangeduid en die tot het studiegebied van den parapsycholoog behooren.

Op zekeren dag legde Buchanan een jongen man, die op grond van Buchanan's hiervoor beschreven proeven voor „hyperaesthetisch” werd ge-

(1) Latere onderzoekers hebben mede dergelijke proeven genomen, waarbij ook positieve resultaten werden verkregen. Zie mijn rapport betr. mevr. Plaat in : „Tijdschrift v. Parapsychologie”, II, pag. 47 alsmede het verslag van Wolf's experimenten met Max Moecke in : „Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1930, pag. 238.

houden, een brief in handen, afkomstig van (wat men pleegt te noemen) een „markante” persoonlijkheid, waarbij hij zijn proefpersoon verzocht, hem al zijn indrukken zoo nauwkeurig mogelijk mede te deelen.

Het resultaat moet zijn verwachtingen overtroffen hebben; de jonge man zou n.l. het karakter van den briefschrijver op een zoodanig juiste manier geschilderd hebben, dat zelfs zij, die hem het best kenden, hem dit volgens Buchanan niet zouden hebben kunnen verbeteren. Ook zou deze proefpersoon bij deze gelegenheid treffend juiste bijzonderheden hebben vermeld met betrekking tot de gezondheid en de persoonlijke ervaringen van den briefschrijver.

Dit succes gaf Buchanan aanleiding zijn proeven in deze richting voort te zetten en weldra zag hij zich op grond hiervan in het bezit van een groote hoeveelheid materiaal waarvan hij een belangrijk deel publiceerde in het hiervoor reeds genoemde : „Journal of Man” van 1849.

Later nam hij verschillende deelen hieruit over, welke hij, aangevuld met allerlei nieuwere onderzoekingen, in 1885 te Boston publiceerde in zijn werk : „Psychometrie or the dawn of a new civilisation.”

Het begrip „psychometrie”, reeds in 1842 door hem gevormd, definieert hij als : „de ontwikkeling en uitoefening der goddelijke vermogens in den mensch”, en hij getuigt van haar dat „gene donkere wereld van het intellect, waarin wij zoowel de antwoorden der orakels ontmoeten, als de openbaringen der zich in magnetische toestanden bevindende somnambulen, de profetieën der heiligen, de uitspraken der waarzeggers, de geheimzinnige voorgevoelens en plotselinge indrukken, door welke velen geleid worden, de waarschuwingen inzake sterfgevallen, rampen en ongelukken alsmede de mysterieuse invloeden welke uitgaan van zekere plaatsen, amuletten en andere voorwerpen beter begrepen wordt in het licht der wetenschap der psychometrie, welke wetenschap bewijst dat in den mensch transcendentale krachten leven, welke men tot op heden nog niet vermocht te verklaren.”

Uit een en ander blijkt, dat voor Buchanan een „psychometrist” iemand is, die wij heden ten dage een „medium” ⁽²⁾ noemen, een parapsychologisch sujet. Zooals nog nader zal blijken hechten wij in onze dagen een engere beteekenis aan het woord psychometrie.

(2) In tegenstelling met R. Sudre, die het gebruik van het woord „Medium” als parapsychologische proefpersoon verwerpt, ben ik met R. Tischner („Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1926, pag. 365) van meening, dat aan het gebruik van dit woord geen bezwaar verbonden is, en ik zal mij dan ook in het navolgende bij herhaling van dit woord bedienen.

Kan van Buchanan gezegd worden dat hij voor de eerste maal op systematische wijze de z.g. psychometrische verschijnselen onder de aandacht der wetenschap heeft trachten te brengen, aan den Amerikaanschen geoloog William Denton komt zeer zeker de verdienste toe, voor het eerst op de praktische beteekenis van deze verschijnselen te hebben gewezen voor o.m. de geologie, palaeontologie en archaeologie.

De meening als zou Buchanan de ontdekker der psychometrie zijn moet als onjuist worden verworpen.

Reeds voor hem vindt men van „psychometrische” verschijnselen gewag gemaakt. Zoo verhaalt b. v. de Duitsche dichter Karl von Holtei (1798-1880) in zijn : „Vierzig Jahre” (Bd. 5, pag. 136) het navolgende :

„Aan den vooravond van Goethe's tachtigsten verjaardag, 28 Aug. 1829, bezocht ik met een vriend Weimar en vond reeds vele gasten en vreemden uit verre landen aldaar vereenigd voor het feest van den volgenden morgen. Twee Poolsche dichters waren ook gekomen : Odienicz, van wien ik verder niets meer hoorde, en Miekiewicz, een man die nu (1845) als half verdwaasd mysticus in Parijs een wonderlijke beroemdheid heeft verkregen, toen echter als een bleke, interessante enthousiast optrad en bij de Weimarsche schoonen zooveel bijval vond, als ware hij uit Engeland of Schotland gekomen.

Hij gaf op dien avond reeds een proeve van zijn mystieke richting, wier gelukken ik trouwens schoof op rekening van een heimelijk voorbereide grap, maar waarvan ik toch moet erkennen, dat zij mij ten hoogste verbaasde.

Hij liet n. l. onder de dames een bord rondgaan, waarop ieder, naar believen, een ring mocht leggen, — doch onder voorwaarde dat men die reeds gedurende verscheidene jaren gedragen moest hebben. Nadat nu een menigte ringen door elkaar opeengehoopt lagen, ging Miekiewicz in een hoek van het vertrek beschouwde ze aandachtig en gaf ze daarna, de rij langs, aan haar eigenaressen terug, die hem allen volkomen onbekend waren, waarbij hij bovendien den doopnaam (en ik geloof ook den ouderdom !) van elk opgaf. Hij was daarbij bleek geworden als een doode, het koude zweet parelde hem op het voorhoofd.

Ik beschouwde, zooals ik reeds zeide, het geheel als een afspraak, doch overtuigde mij daarna, dat de proef ernstig gemeend was.

En telkens, wanneer ik nu in Fransche bladen zijn naam met de ongelooflijkste sprookjes verbonden zie, staat mij de bleke ringzoeker uit Weimar voor oogen”.

Bovendien — en dit is zeer belangrijk — heeft Denton veel nauwkeuriger dan Buchanan weten te experimenteren.

Zoo heeft Denton er in een aantal gevallen voor trachten te zorgen, dat de factor der telepathie bij het nemen (van althans een deel) der proeven werd buitengesloten (voor zoover dit althans mogelijk geacht dient te worden). Bij Buchanan vinden wij in het geheel geen maatregelen daartegen genomen. Gemis aan voldoende bekendheid met dit verschijnsel is hier zeker wel de voornaamste oorzaak van.

Daar de verschijnselen van telepathie feitelijk eerst na de oprichting der Engelsche Society for Psychical Research (1882) aan een streng en systematisch wetenschappelijk onderzoek zijn onderworpen, zoo heeft men bij herhaling trachten te betwijfelen of Denton zich wel tegen den invloed van telepathische factoren heeft trachten te vrijwaren. Denton zou, volgens sommigen, de telepathie niet gekend hebben.

In dit verband vestig ik de aandacht op de navolgende passage, geciteerd uit deel II, pag. 51 van zijn : „The Soul of Things”, luidende :

„De meest voor de hand liggende verklaring der psychometrische experimenten is gedachten-lezen. Dat zekere individuen somtijds de gedachten van anderen kunnen lezen, daaraan twijfel ik niet. Het Mesmerisme is reeds langer dan 30 jaar met dit vermogen vertrouwd. Ik wil geenszins ontkennen dat het mogelijk is dat de beschrijvingen der psychometristen onder den invloed der proefleiders kunnen ontstaan. Ik deed echter bij herhaling de ervaring op, dat levendige gedachten, welke mij tijdens een aantal mijner proefnemingen bezighielden, niet den minsten invloed uitoefenden op de uitspraken mijner proefpersonen”.

In tegenstelling met Buchanan, wien het hoofdzakelijk te doen was om het verkrijgen van karakterdiagnosen en voorspellingen, trachtte Denton door middel der psychometrie gegevens op de gebieden der hierboven genoemde wetenschappen te verkrijgen. Als proefpersonen dienden hem onderscheidene personen, in het bijzonder zijn zuster, echtgenoot en zoon.

Denton heeft zijn proefnemingen meer dan 20 jaar achtereen voortgezet en deze zorgvuldig beschreven in zijn werk : „The Soul of Things”, waarvan het eerste en tweede deel tijdens zijn leven (in 1863 en 1873), het derde deel na zijn dood verscheen ⁽³⁾.

In den regel hielden zijn proefpersonen de voorwerpen tegen hun voorhoofd, ongeveer 2 c.M. boven de lijn der wenkbrauwen. De oogen werden gesloten, ofschoon de proefpersonen nochtans bij hun volle bewustzijn schenen te blijven. Dit laatste mogen wij wel concludeeren uit het feit dat Denton vertelt dat zijn sujetten bij herhaling — tijdens de proefneming — het voorwerp even ter zijde legden, een gesprek over het „geziene” voerden, om daar na wederom met het onderzoek voort te gaan.

Bevond de proefstof zich in poedervormigen toestand, dan doopte men een bevochtigden vinger in deze stof, om daarna met dezen vinger over het voorhoofd van het sujet te strijken. Er scheen dan voldoende van deze stof aan het voorhoofd van de proefpersoon te blijven kleven, om het onderzoek mogelijk te maken.

Bij herhaling heeft Denton één en hetzelfde voorwerp aan verschillende

(3) Wellesley, Mass.

proefpersonen ter hand gesteld, waarbij hij er natuurlijk zorg voor trachtte te dragen dat de een niet wist wat de ander met betrekking tot dit voorwerp had medegedeeld. Zoo liet hij eens een stuk olifantstand door zijn drie, hiervoor genoemde, familieleden onafhankelijk van elkaar onderzoeken. Het stuk was afkomstig uit Californië en door goudgravers onder een 20 voet dikke lavalaaag gevonden. De drie proefpersonen gaven een uitvoerige schildering van een geweldige vulkanische uitbarsting, tijdens welke langharige menschen, behoorend tot een zeer laagstaand menschenras, jacht maakten op reusachtige olifanten.

De overeenkomst tusschen de drie beschrijvingen is zeer merkwaardig, ofschoon wij nochtans gaarne gezien hadden, dat hier ook drie proefleiders onafhankelijk van elkaar waren opgetreden.

Enkele voorbeelden van de wijze waarop Denton experimenteerde ter illustratie :

„Ik kwam — aldus Denton op pag. 39 van deel I van zijn genoemd werk — in aanraking met mevr. Lucielle do Viel van Pultneyville, Wayne Co., N. Y., een dame, die bij het psychometrisch onderzoek de eigenaardigheid vertoont, van naar de plaats te gaan, vanwaar het voorwerp is verkregen. Daarbij ondervindt zij tevens het gevoel van te reizen en zij ziet herhaaldelijk steden, schepen, rivieren, zeeën enz. in het voorbijgaan naar de plaats van bestemming... Na een tweetal proeven van groot belang gaf ik haar een stuk hornsteen (harde vuursteen) van den Olijfsberg tot onderzoek in handen.

Experiment 33. „Ik ga terug, terug, — ik glijd a. h. w. over het water, maar ik zie geen schepen. Nu ben ik aan de kust, en zie steenen en rotsachtige heuvels. Zij zijn groot en kleine steenen liggen in het rond verspreid. Zij zijn met mos bedekt. Het is er te steenachtig voor boomen. Wat een lange weg is dit. Daar is water in de nabijheid, waar ik nu ben, een weinig gras en kleine boschjes. Ik zie een water-bassin. Het is een meer, denk ik.

Daar schijnen niet veel menschen te zijn. Het land is arm, denk ik, men zou er niet genoeg voedsel kunnen vinden. Ver af zie ik een woud.

Nu zie ik een oude plaats, hoe vreemd is zij gebouwd ! Oude huizen, de meesten laag, gebogen poorten en ramen : hoe zonderling is dit alles ! Nu zie ik menschen. Is het Spanje ?” (Neen) „Er groeit iets op dien rotsachtigen berg, een weinig boomen. Zij zijn niet zeer hoog maar dik en struikachtig. Ik zou meenen dat het vijeboomen zijn, maar de bladen lijken op den olijfbloom.

Ik moet menschen gezien hebben als deze, maar ik kan niet zeggen waar. De mannen dragen tulbanden en wijde pantalons, en de mannen en vrouwen gelijken veel op elkaar. Ik zie rundvee, maar het is heel anders dan het onze. Verder zie ik paarden, schapen en geiten.

Ik zie een groot gebouw. Het is zeer schoon. Het lijkt wel een R. K. kerk. Dat is het wat ik zie. Ik onderscheid beelden. Het kruis, kandelaren en een beeld der Maagd. Het is een zeer groot gebouw. Vrouwen liggen geknield en loopen op haar teenen, alsof zij bevreesd zijn iets te storen. Achter dit paleis zie ik een hoogen berg die, naar ik gis, in het Noorden ligt. Nu zie ik ruïnen. Groote steenen liggen in het rond. Zij zijn gevallen. Eenige in hoopen, andere verspreid. Zij lijken mij te groot om door menschen gehanteerd te worden”.

Na het avondeten werd het onderzoek met denzelfden steen voortgezet.

„Het ziet er weer evenzoo uit als daarstraks. Ik ga weer over het water. Ik veronderstel dat ik over de Rode Zee ga, want het ziet er rood en donker uit. Ik zie geen schip. Nu ben ik aan de kust. Het is ontzettend ver. Ik zie rotsachtige heuvels, hoopen steenen, groote en platte liggen langs den weg. De wegen zijn smal en kronkelend. Het lijken wel paden. Ik bespeur een grooten heuvel, hij is geheel en al steen, behalve eenige weinige boomen, die er nauwelijks wortel kunnen schieten.

Nu zie ik een stad met hooge steenen wallen en groote ijzeren poorten. De muur is dik en hoog. Twee mannen houden wacht bij de poort, zij lijken op Joden. Ik verwonder mij er over dat zij mij binnen willen laten. Nu kom ik tot dien tempel en ga weder binnen. Er is een crucifix op het altaar, en beelden en biddende vrouwen. Het is een prachtig gebouw. Nu zie ik een anderen schoonen tempel, niet zoo groot als de eerste. Er staan Grieksche letters aan de buitenzijde, ik kan ze niet lezen. Ik zie vele huizen ; ze zien er vreemd uit, sommige zijn puinhoopen, andere zien er prachtig uit.

Ik ben nu op een berg ; daar is een andere berg tegenover, met olijfboomen en vijgeboomen overal. Ik zie een tuin en water in een soort van bassin. Ik heb een beschrijving van deze plaats gezien, ik weet het. Is dit niet Jeruzalem ? De berg waarop ik stond was de berg Moria en die er tegenover de Olijfberg”.

Wie zou niet in waarheid een beschrijving herkennen van Jeruzalem en haar omgeving en niet van eenige andere plaats ? Ik vond, toen ik daarna haar woning bezocht, een werk over Palestina, waardoor zij vertrouwd was met Jeruzalem en haar omgeving. Vandaar de gemakkelijheid waarmede zij identificeerde hetgeen zij zag...”

Met ditzelfde stuk vuursteen nam Denton later een proef met zijn vrouw. Zij greep het uit een doos met meer dan 20 verschillende steenen van evenzooveel verschillende plaatsen en zonder dat Denton of zij wisten, welk stuk zij genomen had ; dit werd Denton eerst duidelijk toen zijn vrouw een nog merkwaardiger beschrijving gaf, uitvoerig door haar echtgenoot beschreven in experiment 66 (deel I, pag. 155 e. v.).

Later nam hij dit experiment nogeens met zijn toen ongeveer 10 jarigen zoon Sherman (zie deel III, pag. 135 e. v.).

Wij zullen in de navolgende hoofdstukken zien dat latere onderzoekers het door Buchanan en Denton aangevangen werk met succes hebben voortgezet.

HOOFDSTUK II.

PSYCHOMETRIE EN PARAPSYCHOLOGIE.

Door alle eeuwen heen vinden wij gewag gemaakt van personen, die over supernormale vermogens en krachten zouden beschikt hebben.

Reeds Patanjali, de stichter der Yoga-school, geeft in het derde hoofdstuk zijner leerspreuken, het hoofdstuk der „Volkomenheden”, een opsomming der onderscheidene vermogens, welke de mensch, na systematisch de door hem voorgeschreven training gevolgd te hebben, zou verwerven ⁽¹⁾.

Tot deze vermogens behooren o.m. dat om op supernormale wijze de gedachten van anderen te kunnen weten, dat der z.g. helderziendheid in tijd en ruimte, enz.

En wanneer wij ons verdiepen in de geschiedenis der menschheid dan bespeuren wij dat Patanjali geenszins de eenige is, die ons van dergelijke „wondervermogens” spreekt, doch dat wij er mede gewag van gemaakt vinden bij o.m. de Hebreeuwsche profeten en andere bijbelsche figuren ⁽²⁾, in de geschriften van onderscheidene auteurs die ons berichten over de orakelen ⁽³⁾ en de mysteriën ⁽⁴⁾; in de geschriften der Neo-Platonici ⁽⁵⁾; in de biografieën van onderscheidene heiligen ⁽⁶⁾; in de acten van onderscheidene heksenprocessen ⁽⁷⁾; in de dagboeken van verschillende bekende historische figuren ⁽⁸⁾ alsmede in tal van andere publicaties... ⁽⁹⁾.

(1) Vivekananda : „Raja Yoga”, New-York, 1920, pag. 86 e. v.

(2) Vgl. R. Hoffmann : „Hat die Parapsychologie für die Erforschung des Urchristentums eine Bedeutung” in : „Zeitschr. f. Parapsychologie”, 1930, pag. 251, E. Mattiesen : „Der jenseitige Mensch”, Berlijn, 1925.

(3) C. du Prel : „Die Mystik der alten Griechen”, Leipzig, 1888.

(4) K. H. E. de Jong : „Das antike Mysterienwesen”, Leiden, 1919.

(5) Dito : „De Magie bij de Grieken en Romeinen”, Haarlem, 1921; „De Neo-Platonici en het Occultisme”, „Tijdschrift v. Parapsychologie”, II, pag. 150.

(6) J. v. Görres : „Mystik, Magie und Dämonie”, München, 1927.

(7) C. du Prel : „De heksen en de mediums” in : „Studien uit het gebied der geheimewetenschappen”, Ned. vert., Amersfoort, 1909.

(8) Voorbeelden : Linnaeus en Wilhelmina van Bayreuth. Zie : „Tijdschr. v. Parapsychologie”, V, pag. 127.

(9) Ik denk hier b. v. aan Kant, van wiens hand in het jaar 1766 een verhandeling verscheen over den Scandinavischen „helderziende” en spiritist E. v. Swedenborg („Träume eines Geistersehers”), aan Lessing, die spookverschijnselen in Dibbesdorf bestudeerde (zie Kiesewetter: „Klopffeister vor dem Jahre 1848” in : „Sphinx”, 1890, II, pag. 224), aan C. Rüdiger, den achttienden eeuwischen voorlooper van het modern parapsychologisch onderzoek (zie K. H. E. de Jong : „Rüdiger und ein Anfang ! Kant und ein Ende”, Leiden, 1931) e. a.

Van een systematisch wetenschappelijk onderzoek dezer verschijnselen — en van de personen bij wie zij zich voordeden (voordoen) — is eerst sedert de tweede helft der vorige eeuw sprake.

Langzamerhand ontwikkelde er zich toen een wetenschap, een zijtak van de empirische psychologie, welke wij in onze dagen vinden aangeduid met den naam van parapsychologie ⁽¹⁰⁾.

De ervaring heeft ons geleerd dat het steeds uiterst moeilijk is om een definitie te vinden welke precies den inhoud afteekent waarop zich het kennisstreven richt van diegenen die zich aan de een of andere tak van wetenschap wijden. Met deze moeilijkheid worstelt volstrekt niet alleen de parapsycholoog en wij mogen het hem derhalve niet al te euvel duiden wanneer wij constateeren dat een alleszins bevredigende definitie van het begrip parapsychologie tot op heden nog niet gevonden is.

Ik heb in deel I, pag. 12 van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research” ⁽¹¹⁾ de parapsychologie gedefinieerd als „de wetenschap welke zich bezighoudt met het onderzoek naar en de studie van supernormale verschijnselen,” waarbij ik onder „supernormaal” versta „zeldzaam voorkomend en vertoonend een min of meer groot gebrek aan aanrakingspunten met het ons bekende.”

Ofschoon ik mij zeer goed bewust ben van het onvolledige en onvolmaakte van deze definitie, zoo moet ik nochtans bekennen dat ik — bij gebrek aan een betere — mij nog bij herhaling van haar bedien.

In de statuten der Nederlandsche „Studievereeniging voor „Psychical Research” lezen wij, dat deze vereeniging zich ten doel stelt „bevordering van het wetenschappelijk onderzoek der dus geheeten occulte verschijnselen” (art. 12).

„Dit woord (occult) — aldus G. Heymans in zijn rede over : „Doel en middelen eener Studievereeniging voor „Psychical Research” (Amsterdam, 1920) — heeft aanstoot gegeven ; sommigen hebben er iets denigreerends in gezien, en gemeend, dat deze verschijnselen zoomin „occult” verdienen te heeten als welke andere ook. Mij schijnt dit onjuist : het latijnsche woord „occultus” beteekent niet anders dan „verborgen”, en de verschijnselen, die wij willen onderzoeken, zijn verborgen zelfs in een dubbelen zin. Vooreerst die verschijnselen zelve, inzoover zij slechts sporadisch, bij enkele personen, en bij deze slechts nu en dan schijnen voor te komen, derhalve niet, als andere, open en bloot liggen voor ieder, die ze wil leeren kennen. Maar vervolgens en voornamelijk ook de wettelijkheid en de diepere gronden van deze verschijnselen. Immers voor het oogenblik zal ieder moeten toegeven, dat de betrokken verschijnselen niet slechts

(10) In Engeland spreekt men van „psychical research” — een woord dat mede ten onzent ingang heeft gevonden —, in Frankrijk van „metapsychica” (ook wel „metapsychologie”).

(11) den Haag, 1926.

schijnen te vallen buiten de bekende algemeene psychische en physische wetten, maar dat ook hun eigen bijzondere wettelijkheid, b. v. hun samenhang met personen en omstandigheden, nog bijna geheel in het duister ligt, terwijl verklaringshypothesen, die van hun optreden rekenschap zouden kunnen geven, nog slechts in de allervaaagste omtrekken opgesteld en nergens methodisch geverifieerd zijn geworden. Onder deze omstandigheden mogen wij gerust van occulte verschijnselen spreken : niet in dezen zin, dat zij bestemd zouden zijn om ten eeuwigen dage occult te blijven, maar omgekeerd met de bedoeling om te trachten, hun dat occulte karakter zoo spoedig mogelijk en zoo volledig mogelijk te ontnemen. Juist daarvoor is de Engelsche S. P. R., en is ook thans onze S. P. R. opgericht."

K. Gruber schrijft op pag. 2 van zijn : „Parapsychologische Erkenntnisse" (München, 1925) : „Im grossen ganzen umgreift, allgemein ausgedrückt, die Parapsychologie die Erscheinungen des „Okkultismus". Es handelt sich also um die meist an Menschen gebundenen Vorgänge, die im langen Verlauf der Menschheitsgeschichte die Grundlage von Wundern, Prophezeiungen, Zauberei, Magie, Spuk usw. bildeten...", terwijl wij op pag. 4 van dit geschrift lezen : „Ich möchte daher hier zunächst nur von einer ungeteilten Parapsychologie sprechen, als von einer Wissenschaft, die sich mit der Erforschung der meist an bestimmte Menschen gebundenen Erscheinungen bald subjektiven (Richet's subjectieve metapsychica T.) bald objektiven (Richet's objectieve metapsychica T.) Charakters beschäftigt, die mit den derzeitigen Erfahrungen der Psychologie, Sinnespsychologie, Physik noch nicht zu erklären sind".

O. Fischer definieert op pag. 306 van het : „Zeitschrift f. Parapsychologie" (1926) de parapsychologie als de wetenschap „welche sich befasst mit den Aeusserungen bestimmter vitaler Energie auf extrasomatischer (ausser sinnlicher) Basis", waarbij hij de opmerking maakt dat „statt des Ausdruckes vitaler Energie man auch, je nach der Geschmacksrichtung, animale oder psychische Energie setzen könnte".

Ch. Richet definieert de parapsychologie (hij spreekt van „métapsychique") als „une science qui a pour objet des phénomènes, mécaniques ou psychologiques, dus à des forces qui semblent intelligentes, ou à des puissances inconnues, latentes dans l'intelligence humaine." („Notre sixième sens", Paris, Montaigne, pag. 21).

A. Messer zegt op pag. 127 van zijn : „Einführung in die Psychologie" (Leipzig, 1927) dat de parapsychologie „sich, als besondere Disziplin aus dem sogenannten Okkultismus heraus entwickelt". Onder „Okkultismus" „versteht man die Beschäftigung mit sogenannten „okkulten" (das heisst verborgenen, rätselhaften) Erscheinungen."

Men ziet, de terminologie is nog zeer onvast en een algemeen bevredigende definitie bestaat er tot op heden nog niet.

Het is niet doenlijk het geboortjaar van het parapsychologisch onderzoek anders dan bij grove benadering op te geven.

In het jaar 1775 had de Weensche arts F. A. Mesmer zijn 27 stellingen aan onderscheidene Europeesche Academiën toegezonden, waarmede hij de aloude leer (wij vinden haar reeds bij de Brahmanen) dat de mensch een „fluïdum" zou uitstralen, dat onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden een genezenden invloed zou uitoefenen, voor het forum der Wetenschap bracht ⁽¹²⁾.

(12) Zie R. Tischner : „F. A. Mesmer, Leben, Werk und Wirkungen", München, 1928 ; „Mesmer's Bedeutung für die Metapsychik", „Zeitschr. f. Parapsychologie", 1928, pag. 231, alsmede mijn, in 1922 te Amsterdam verschenen boekje : „Het Dierlijk Magnetisme" (uitverkocht).

Naast een „geneeskrachtigen” invloed kennen de aanhangers van het fluïde geloof aan deze geheimzinnige emanatie (waarvan het bestaan tot op heden nog problematisch is) nu ook een hypnotiseerenden invloed toe. Ook Mesmer deed dit. Zijn geschrift : „Mesmerismus” (geschreven in 1780, verschenen te Berlijn in 1814) leert ons, dat hem niet alleen bekend was dat het mesmeriseeren onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden hypnotiseerend vermag te werken doch dat in deze toestanden (mesmerische hypnose) in een aantal gevallen latente supernormale begaafdheid manifest schijnt te worden.

Mesmer heeft dit probleem nochtans niet nader in studie genomen, doch dit aan zijn leerlingen overgelaten.

In de eerste helft der vorige eeuw was het o.m. de arts Justinus Kerner, die zich voor het probleem der mesmerische hypnose interesseerde. Door zijn geschrift over : „Die Seherin von Prevorst” ⁽¹³⁾ werd hij tot een der voorloopers van het parapsychologisch onderzoek. In de mesmerische hypnose dezer natuurlijke somnambule openbaarden zich onderscheidene supernormale faculteiten.

Het jaar 1848 is het geboortjaar van het z.g. moderne Amerikaansche Spiritisme. Na dat jaar zien wij in de onderscheidene cultuurstaten van Amerika en Europa een sterke herleving van het spiritistisch geloof ontstaan en overal hoorde men gewag gemaakt van z.g. „geesten” manifestaties. ⁽¹⁴⁾ De z.g. „tafeldans” deed haar intrede. „Le Pays, Journal de l'Empire” vermeldde in haar nummer van 4 Mei 1854 dat van de Noordzee tot den blauwen Donau geheel Duitschland door de Amerikaansche epidemie van dezen „dans” was aangetast.

Wij zullen ons hier niet verdiepen in de vraag hoe wij het feit hebben te verklaren dat verschijnselen welke zich door alle eeuwen heen hebben

(13) De eerste druk van dit geschrift verscheen in 1830. Sindsdien werd het bij herhaling herdrukt. Er bestaat een Reclam-uitgave van, terwijl R. Lambert een verkorte uitgave bezorgde, welke in 1922 te Stuttgart verscheen.

Een beknopt overzicht van het leven en de verschijnselen der zieneres gaf ik op pag. 46 van mijn : „Beknopte Handl. d. Psychical Research” (deel I), den Haag, 1926, terwijl P. A. Dietz een opstel over haar publiceerde in het : „Tijdschrift v. Parapsychologie”, IV, pag. 245.

(14) Zie pag. 83 e. v. van deel I van mijn hierboven genoemd werk.

voorgedaan ⁽¹⁵⁾ in het jaar 1848 (toen de tijden blijkbaar „vervuld” waren) aanleiding konden worden tot den groei van een wereldbeweging (gelijk die van het spiritisme in onze dagen toch wel genoemd moet worden), maar volstaan met dit feit te constateeren.

Emma Hardinge Britten heeft ons in haar bekende werken : „Modern American Spiritualism” en „Nineteenth Century Miracles” de eerste decennia der (moderne) spiritistische beweging geschetst. Voor het historisch onderzoek op dit gebied bevatten deze werken een schat van gegevens. Zij toonen ons o.m. de phenomenologie van het z.g. „Spiritisme” uit die dagen, dat nageenog reeds alle verschijnselen omvatte met welker onderzoek de moderne parapsychologie zich bezighoudt.

Bekende Nederlandsche pioniers uit de eerste decennia der „spiritistische” beweging waren o.a. G. Siemeling, majoor Revius, de „chirurgen” Hoek en Becht alsmede de theoloog S. K. Thoden van Velsen.

In 1872 verscheen de eerste aflevering van het : „Spiritistisch Tijdschrift in vrije afleveringen”, waarvan de redactie berustte in handen van den predikant S. F. W. Roorda van Eysinga. Van hem getuigt A. Kuyper in : „De Engelen Gods” (1902, pag. 6) dat zijn „gedachten diep gaan” en dat zijn „stijl u onwillekeurig meesleept.”

Roorda van Eysinga was een geestdriftig bewonderaar van de denkbeelden van den Franschman H. L. D. Rivail, die onder het pseudoniem Allan Kardec een aantal werken over het spiritisme schreef, welke grooten opgang maakten. Evenals Kardec geloofde Roorda in de leer der reïncarnatie, welke hij in zijn tijdschrift propageerde. Dit in tegenstelling met een andere bekende propagandiste voor het spiritisme uit die dagen, de bekende paedagoge en feministe mevr. E. van Calcar. In 1876 verscheen de eerste aflevering van haar tijdschrift : „Op de grenzen van twee Werelden”, dat zij een kleine dertig jaar lang redigeerde. Aan haar heeft de spiritistische beweging in Nederland zeer veel te danken, gelijk dan ook algemeen erkend wordt ⁽¹⁶⁾. En niet alleen de spiritistische beweging, doch mede die ten gunste van het mesmerisme.

(15) Zeer terecht vestigt v. Schrenck Notzing er in zijn : „Gesammelte Aufsätze zur Parapsychologie” (München, 1929, pag. 240) de aandacht op dat de z. g. persoonlijke spookverschijnselen zich „vom tiefsten Altertum bis in die Gegenwart” hebben voorgedaan en dat „wie der Verlauf der Phänomene in Hydesville (1848) gelehrt hat, die ganze spiritistische Bewegung aus solchen spontanen Erscheinungen hervorgegangen ist”.

(16) Zie J. H. Sikemeier : „Elise van Calcar-Schiotling”, Haarlem, 1921.

Want dit moet men goed inzien, dat de beide stroomingen, welke haar aanvang vinden in de personen van F. A. Mesmer en die der gezusters Fox (Hydesville), al heel spoedig samenvloeien en tot op zekere hoogte een onverbreekbare eenheid gaan vormen.

Verwondering kan dit niet baren, wanneer wij bedenken, dat in de mesmerische hypnose aanknoopingspunten liggen tusschen beide richtingen.

In de bekende auto-biografie : „De Tooverstaf” van Andrew Jackson Davis ⁽¹⁷⁾ treedt dit duidelijk naar voren.

De steeds groeiende belangstelling voor het „spiritisme” leidde er natuurlijk toe, dat men zich in de kringen der wetenschap ging afvragen wat men van dit alles nu te denken had.

In 1868 kwam het onderwerp „spiritisme” ter sprake in de „Dialectical Society” te Londen, welk genootschap een jaar te voren gesticht was met het doel „een onderzoek in te stellen, in het bijzonder naar die vraagstukken, die groote verdeeldheid in de meeningen te weegbrengen, en alle onderwerpen slechts te beschouwen met de bedoeling, de waarheid meer nabij te komen.”

De leden dezer vereeniging bestonden uit artsen, rechters en andere academisch gevormden. Er werd uit deze leden een commissie gekozen, welke tot taak kreeg de z.g. spiritistische verschijnselen te bestudeeren. Deze commissie volbracht haar taak binnen twee jaar en publiceerde in 1871 (Londen) het : „Report on Spiritualism of the Committee of the London Dialectical Society.”

In dit rapport worden onderscheidene verschijnselen „niet te weerleggen feiten” genoemd, terwijl de slotconclusie luidt : „dat het spiritisme een onderwerp is, dat veel ernstiger aandacht en zorgvuldiger onderzoek waardig is, dan daaraan tot hiertoe ten deel is gevallen.”

Gelijktijdig met de commissie der „Dialectical Society” begon W. Crookes zijn zelfstandig onderzoek, dat vier jaar lang duurde. Zijn proefnemingen met Home in zijn eigen laboratorium met opzettelijk daarvoor vervaardigde instrumenten behooren ontegenzeggelijk in vele opzichten tot het beste, wat in die dagen op dit gebied werd gepraeesteerd, en stelden de echtheid van enkele groepen verschijnselen — zooals b.v. het verschijnsel der z.g. gewichtsveranderingen van voorwerpen — voor goed vast ⁽¹⁸⁾.

(17) Ned. vert., tweede druk, Wychen.

(18) „Researches in the Phenomena of Spiritualism”, Londen, 1874.

Het voorbeeld van Crookes, en de positieve resultaten waarmede hij zijn onderzoekingen bekroond zag, inspireerden tot navolging en werkten aanmoedigend op hen, die reeds met onderzoekingen op dit gebied begonnen waren.

Op 6 Januari 1882 werd te Londen — op initiatief van W. Barrett — een conferentie gehouden door verschillende personen die het wetenschappelijk onderzoek der supernormale verschijnselen ter hand hadden genomen, en zij leidde tot de oprichting der „Society for Psychical Research”, welk genootschap op 20 Februari 1882 werd geconstitueerd.

In het verloop der 50 jaren welke de Engelsche S.P.R. thans bestaat, hebben onderscheidene bekende geleerden haar gepresideerd. Ik denk hier b.v. aan William Crookes (1896-1899 en 1914), William James (1894-1895) Ch. Richet (1905), Henri Bergson (1913) en Hans Driesch (1926-1927).

En wanneer wij ons verdiepen in de studie der talrijke, in den loop der jaren verschenen, „proceedings” van het genootschap, dan blijkt ons, op hoe 'n voortreffelijke wijze zijn „werkers” het wetenschappelijk onderzoek van verscheidene groepen supernormale verschijnselen ter hand hebben genomen, dat zij uit het populaire, voor-wetenschappelijke „spiritisme” en „occultisme” der vorige eeuw de wetenschappelijke parapsychologie onzer dagen hebben doen geboren worden, hoe zij de grondslagen van deze jonge tak van wetenschap hebben gelegd, waarop in onze dagen door mannen als H. Driesch, A. Messer, T. K. Oesterreich, E. Osty, H. Price e. v. a. wordt voortgebouwd ⁽¹⁹⁾.

Een enkel woord over het parapsychologisch onderzoek in ons land. Het kan niet ontkend worden, dat ook hier te lande, evenals in de meeste andere cultuurstaten ⁽²⁰⁾, belangrijk voorbereidend werk is verricht door enkele voorgangers der spiritisten. In het bijzonder dienen hier genoemd te worden de namen van J. S. Göbel en H. N. de Fremery. De eerste 18 jaargangen van het door e.g. gestichte en geruimen tijd met l.g. samen geredigeerde tijdschrift : „Het Toekomstig Leven” mogen daarvan getuigen.

(19) Vgl. H. N. de Fremery : „Vijftig jaren Psychical Research” in : „Tijdschr. v. Parapsychologie”, IV, pag. 97.

(20) De geschiedenis van het parapsychologisch onderzoek in Duitschland vindt men beschreven door v. Schrenck Notzing in zijn nagelaten geschrift : „Die Entwicklung des Okkultismus zur Parapsychologie in Deutschland”, Leipzig, 1932.

Voor al de arbeid van den heer de Fremery dient hier als „voorbereidend” genoemd te worden. Wie b.v. zijn in 1913 verschenen : „Nieuwe ⁽²¹⁾ Handleiding tot de kennis van het Spiritisme” ter hand neemt, zal zien, hoe gunstig dit boek zich onderscheidt van de geschriften van de meeste andere Nederlandsche spiritisten uit die dagen... en uit die daarna.

„Ongelukkigerwijze heeft men al deze verschijnselen ⁽²²⁾ begrepen onder een naam die een verklaring in zich sluit, welke volstrekt niet toepasselijk is op alles wat daaronder is samengevat,” zegt deze auteur op pag. X van de inleiding. En hij vervolgt : „Spiritisme is afgeleid van : spiritus, d.i. geest, en wel hier in den zin van geest eens overledenen. Doch het is er verre van, dat alle verschijnselen, die nu eenmaal onder den naam van spiritisme zijn gegroepeerd, uitvloeisels zijn van de werking van zulke geesten... Het zou dan ook aanbeveling verdienen den naam spiritisme te vervangen door een anderen, b.v. mediumisme, afgeleid van : medium, d.i. middelaar of persoon door wiens psychische gesteldheid zulke verschijnselen mogelijk worden” ⁽²³⁾.

Op 1 April 1920 werd te Amsterdam een constitueerende vergadering gehouden, waarin de Nederlandsche „Studievereeniging voor „Psychical Research” werd gesticht, waarvan het voorzitterschap gedurende enkele jaren werd waargenomen door den nestor der Nederlandsche psychologen : G. Heymans.

Bij deze gelegenheid hield Heymans een voordracht over : „Doel en Middelen eener Studievereeniging voor Psychical Research” waarin hij o.m. zeide : „Wij willen *niet* interessante voorstellingen à la Rubini arrangeeren, *niet* de behoefte aan hoogere of lagere emoties, aan troostrijke uitzichten of nerveuze rillingen bevredigen — maar wij willen de betrokken verschijnselen

(21) Bij denzelfden uitgever (v. Dishoeck, Bussum) verscheen in 1904 zijn : „Handleiding tot de kennis van het Spiritisme”.

(22) Bedoeld worden de supernormale of parapsychologische verschijnselen, welke tot voor kort — omdat zij enkele decennia lang in hoofdzaak in de kringen der (openbarings-) spiritisten werden verwekt en „bestudeerd” — veelvuldig met den naam van spiritistische verschijnselen heeft hooren bestempelen.

Dit laatste echter mede op grond van het feit, dat de (openbarings-) spiritisten — in den regel volslagen leeken op het gebied der psychologie — bij de verklaring der supernormale verschijnselen telkens voorbarig naar de geesten-hypothese grijpen.

Vgl. mijn opstel : „Parapsychologie en Spiritisme” in : „Tijdschrift v. Parapsychologie”, I, pag. 49.

(23) Vgl. H. N. de Fremery : „Alexander N. Aksakow” in : „Tijdschrift v. Parapsychologie”, IV, pag. 193.

bestudeeren, wetenschappelijk en onbevooroordeeld onderzoeken, juist zooals men op een ander gebied meteorologische of chemische verschijnselen, contrast- en associatie-werkingen onderzoekt..."

Een jaar later verscheen N° 1 der : „Mededeelingen der S.P.R.” met het verslag van een experimenteel onderzoek betreffende telepathie ingesteld op een (toenmaligen) student door G. Heymans, H.J.F.W. Brugmans en A.A. Weinberg. Dit onderzoek, dat plaats vond in het psychologisch laboratorium der Rijks-Universiteit te Groningen en „dat het bestaan van gedachtenoverdracht onder omstandigheden, die het gewone verkeer door tusschenkomst der zintuigen volledig uitsluiten, door deze proeven (mede) buiten allen redelijken twijfel” stelde, gelijk de drie onderzoekers opmerken ⁽²⁴⁾, mag zeer zeker op één lijn gesteld worden met het beste, dat tot op heden door buitenlandsche onderzoekers op dit gebied is gepraesteerd.

Het kan natuurlijk niet in mijn bedoeling liggen hier een overzicht te geven van de geschiedenis der Nederlandsche S.P.R. Daarvoor zij men verwezen naar de : „Mededeelingen” van dit genootschap, alsmede naar het : „Tijdschrift voor Parapsychologie”, waarin deze „Mededeelingen” sinds de tweede helft van 1930 zijn opgenomen.

Evenmin kan het mijn taak zijn hier een volledig overzicht te geven van de feiten en hypothesen, in de laatste decennia door de parapsychologen van binnen- en buitenland geconstateerd en opgesteld ; slechts tot één gebied willen wij ons hier bepalen en dat is dit der z.g. psychometrie, dat in onze dagen ongetwijfeld een zeer belangrijk veld van onderzoek van den parapsycholoog uitmaakt.

Het onderzoek, door Buchanan en Denton aangevangen is — als een onderdeel van dat naar de z.g. paragnosie — voortgezet door onderscheidene bevoegde experimentatoren en er is langzamerhand een uitgebreide litteratuur over de z.g. psychometrie ontstaan. Naast veel casuïstiek zijn mede onderscheidene beschouwingen over haar wezen naar voren gebracht. In deze beschouwingen is bij herhaling protest aangeteekend tegen het gebruik van het „ongelukkige” woord psychometrie, dat wel allerminst geschikt geacht dient te worden om deze verschijnselen te benoemen en dat, zooals P. Bergmann zeer terecht opmerkt ⁽²⁵⁾ „einen auffallenden Mangel an Coinzidenz zwischen Wort und Begriff lässt erkennen.”

Daarover echter in het volgende hoofdstuk.

(24) „Mededeelingen der S. P. R.”, No. 1, pag. 6.

(25) „Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1929, pag. 221.

HOOFDSTUK III

OVER NOMENCLATUUR, DEFINITIES, INDUCTOREN EN DEN INHOUD DER „HALLUCINATIES”.

Nomenclatuur. Zeer terecht spreekt A. Messer in zijn : „Einführung in die Psychologie” ⁽¹⁾ van den „wenig bezeichnenden Namen Psychometrie” ofschoon hij m.i. nog beter had kunnen spreken van den foutieven naam, daar er hier toch in feite niets gemeten wordt. Wij vinden dan ook — gelijk ik in het slot van het vorige hoofdstuk reeds opmerkte — bij herhaling protest aangeteekend tegen het gebruik van het woord psychometrie en er andere woorden voor in de plaats gegeven.

Rud. Tischner heeft hier het gebruik van het woord „Psychoskopie” aanbevolen. „Ich wollte damit dem Worte „Psychometrie” die schlimmsten Giftzähne ausbrechen und habe absichtlich kein ganz neues Wort gebildet sondern eins, das an das alte anklingt. Zum Verständnis des neuen Wortes möchte ich sagen, dass man bei diesen Versuchen gewissermassen das Erleben des Gegenstandes sieht, oder um ein anderes Bild zu gebrauchen, den „psychischen Belag” des Gegenstandes. Auch sonst haben wir nicht selten wissenschaftliche Bezeichnungen die eher Vergleiche als exakte Beschreibungen sind.” ⁽²⁾

Oskar Fischer noemt het woord psychometrie „ethymologisch sinnlos und daher als solcher unverständlich.” ⁽³⁾ Meer aanbeveling verdient, naar zijn meening, het gebruik van Richet's begrip „cryptesthésie pragmatique”. „Il faut rayer de nos ouvrages le détestable mot de psychométrie. Le mot de cryptesthésie pragmatique me paraît très bon, quoi qu'on ait reproché (bien injustement) au mot pragmatique d'avoir un autre sens...” ⁽⁴⁾

Nochtans is Fischer geen onverdeelde bewonderaar van dezen term, gelijk uit het navolgende citaat moge blijken : „Etwas besser ist der von Richet verwendete Ausdruck pragmatische Kryptaesthesie ; doch haften dieser Bezeichnung dieselben Mängel an wie dem Ausdruck Kryptaesthesie überhaupt.” ⁽⁵⁾

(1) Leipzig, 1927, pag. 131.

(2) „Zeitschr. f. Parapsychologie”, 1926, pag. 364.

(3) Ibidem, 1926, pag. 305.

(4) Ch. Richet : „Notre sixième sens”, Paris, pag. 113.

(5) „Zeitschr. f. Parapsychologie”, 1926, pag. 305.

„Auch die Bezeichnung Hellsehen ist sinnlos, denn im Sinne des Wortes Hellsehen liegt auch nicht eine Andeutung dessen was man damit bezeichnen will. Richet hat dafür das Wort Kryptaesthesie vorgeschlagen ; das bedeutet die Wahrnehmung von Verborgenen oder Verdecktem. Aber auch dieser Ausdruck erfüllt nicht alle ethymologischen Erwartungen ; er bezeichnet zwar richtig die Fähigkeit eines Sensitiven, Dinge wahrzunehmen, die versteckt und für seine gewöhnlichen Sinnesorgane unzugänglich sind, aber wenn der Sensitive einen Vorgang wahrnimmt, der seinen gewöhnlichen Sinnesorganen nur dadurch unzugänglich ist, dass er sich in grosser Entfernung von ihm abspielt, so hat das mit Wahrnehmung von Verborgenen eigentlich nichts zu tun. Für diese Art von Wahrnehmung ist der Ausdruck Telepathie, der etwa Empfindung auf Entfernung bedeutet, schon besser. Doch ist auch dieser Ausdruck im Prinzip falsch, denn wir hören und sehen auch auf Entfernung. Genau dasselbe gilt von dem von Myers gewählten Ausdruck Telaesthesie für dieselben Vorgänge ; wesentlich besser ist der Terminus „Erfühlen“ der Böhm dafür verwendet“. (Fischer : „Zeitschr. f. Parapsychologie“, 1926, pag. 304).

Sudre is eveneens van meening dat het woord psychometrie tot verdwijnen gedoemd is. Het woord „pragmatische kryptaesthesie“ heeft echter evenmin zijn sympathie, omdat men in de wijsbegeerte nu eenmaal een geheel andere beteekenis hecht aan het begrip pragmatisch dan die waarin Richet het hier benut heeft. Sudre heeft het voorloopig gebruik van het woord tactiele metagnomie aanbevolen, daar de supernormale faculteiten in een groot aantal gevallen door den tastzin geactiveerd schijnen te worden ⁽⁶⁾.

P. Thomas Bret zegt : „Tous les métapsychistes protestent contre l'usage en métapsychique du terme psychologique, *psychométrie*, et surtout de psychomètre... Pour les remplacer, nous avons proposé... ichnognostique et ichnognosie, connaissance par la *trace* (ichnos) *métapsychique*, qui suit la métagnosie du médium jusqu'à la personne vivante ayant laissé cette trace sur un objet, ou vers la métamnésie de cette personne morte depuis longtemps.“ ⁽⁷⁾

R. Lambert meent, dat wij het gebruik van het ongeschikte woord psychometrie, nu het eenmaal burgerrecht heeft verkregen, maar moeten handhaven. „Der Ausdruck Psychometrie ist allgemein eingeführt und so klar definiert, dass man ihn beibehalten muss.“ ⁽⁸⁾

J. Böhm heeft — zooals nog nader blijken zal — het gebruik van het woord „Erfühlen“ aanbevolen.

Het valt gemakkelijk hier nog een aantal andere benamingen te doen volgen, door de onderscheidene bestudeerders dezer verschijnselen voorgesteld. Het komt mij echter voor dat dit overbodig is.

(6) „Revue Métapsychique“, 1925, Nr. 6 („Zeitschr. f. Parapsychologie“, 1926, pag. 362).

(7) „Précis de Métapsychique“ („La Parapsychique“), Paris, 1930, pag. 137.

(8) „Zeitschrift f. Parapsychologie“, 1927, pag. 234.

Uit het bovenstaande moge intusschen genoegzaam gebleken zijn, dat hoezeer men ook onderling tot op heden nog verschilt inzake de keuze eener juiste benaming, op één punt is men het wel nagenoeg geheel met elkaar eens. Algemeen is men geneigd om met A. Tanagra het gebruik van het woord psychometrie te vergelijken met een onkruid, dat zich thans overal uitgezaaid heeft en thans slechts uiterst moeilijk, misschien in het geheel niet meer, uitgeroeid kan worden. ⁽⁹⁾

Misschien doen wij uit dien hoofde nog het verstandigst met ons voorloopig van het door Tischner voorgestelde woord „psychoskopie” te bedienen.

Definities. Laten wij thans eens nagaan hoe door onderscheidene parapsychologen het begrip psychoskopie wordt gedefinieerd.

T. J. Hudson definieert in zijn : „De wet der psychische verschijnselen” de psychoskopie als „het vermogen dat men aan den menschelijken geest heeft toegeschreven om de geschiedenis van onbezielde voorwerpen door clairvoyance te onderscheiden.” ⁽¹⁰⁾

J. Valckenier Suringar zegt dat zij een verschijnsel is waarbij de proefpersoon „aan de hand van een voorwerp de geschiedenis „leest” welke daaraan verbonden is of althans schijnt te zijn.” ⁽¹¹⁾

H. Driesch schrijft in het : „Zeitschrift f. Parapsychologie” (1926, pag. 613) over „jenes Phänomen, welches üblicherweise den unglücklichen Namen Psychometrie trägt, d.h. die Tatsache, dass der Empfänger, wenn er irgendein Objekt wahrnimmt, Kenntnis von der Geschichte dieses Gegenstandes und insbesondere von den Personen oder Ereignissen, welche zu ihm in Beziehung gestanden haben, hat.”

K. Gruber verstaat onder psychoskopie „die parapsychische Gabe mancher Menschen, durch den Kontakt mit irgendeinem Gegenstande, gleichgültig ob sichtbar oder verhüllt, dessen Herkunft und Geschichte, seine Beziehungen zu Menschen und Ereignissen, oft auch diese beiden letzteren allein zu erkennen.” ⁽¹²⁾

Elders ⁽¹³⁾ zegt hij nog dat dat het psychoskopisch vermogen „gewissermassen die historischen Eigenschaften der Objekte erkennt.”

(9) Ibidem, 1927, pag. 233.

(10) Amsterdam, 1904, Ned. vert., pag. 271.

(11) „Beschrijving van een psychometrisch helderziend medium”, Amsterdam, 1923, pag. 5.

(12) „Okkultismus und Biologie”, München, 1930, pag. 137.

(13) „Parapsychische Erkenntnisse”, München, 1925, pag. 113.

H. Szántó spreekt hier van „die Uebernormale Wahrnehmung individueller Schicksale, Geschehnisse und Charakterzüge durch das Medium mit Hilfe solcher Gegenstände, welche irgendwann mit den betreffenden, wahrzunehmenden Geschehnissen, den unbekannten, evtl. schon toten Personen in räumlich naher Beziehung gestanden sind.” (14)

„Voici — aldus Ch. Richet — en quoi consiste la cryptesthésie pragmatique... On présente à un sensitif un objet quelconque qui a appartenu à telle ou telle personne, et tout se passe (dans quelques cas très rares, mais d'authenticité indéniable), comme si de cet objet présenté émanaient des vibrations qui permettent au susdit sensitif de donner quelques détails sur la personne à qui l'objet a appartenu.” (15)

Inductoren. De hiervoor gegeven definities (een greep uit een groot aantal analoge) zijn alle zaakdefinities; de stellers zijn tot haar gekomen op grond van de ervaring. Deze heeft hen geleid tot de erkenning dat er personen zijn die, wanneer men hun kleine voorwerpen zooals ringen, horloges, armbanden, steentjes, portefeuilles, brieven, portretten, zakmessen, vulpenhouders, enz., enz. (welke levende of overleden personen in hun bezit hebben gehad) in de hand geeft, deze personen onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden in staat blijken te zijn het karakter, de omgeving en de lotgevallen van de dragers dezer voorwerpen te beschrijven.

Uit dien hoofde moet ik bezwaar maken wanneer A. Messer schrijft:

„Unter „Hellsehen” versteht man den unerklärlichen Erwerb von Kenntnissen irgendwelcher materieller Zustände oder Vorgänge... Erstreckt sich das Hellsehen auf die Zukunft, so heisst es „Prophetie”, bezieht es sich auf Vergangenes, so hat es den — wenig bezeichnenden — Namen „Psychometrie.” (16). Vooreerst is psychoskopie volstrekt niet alleen „Hellsehen in die Vergangenheit” gelijk sommigen meenen. Men kent ook wel degelijk psychoskopische visioenen welke een profetisch karakter dragen.

Het voornaamste bezwaar dat ik hier echter tegen Messer heb is dat hij niet inziet dat wij feitelijk eerst dan van psychoskopie mogen spreken wanneer wij te doen hebben met z.g. helderziendheid aan voorwerpen. (17)

(14) „Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1928, pag. 657.

(15) „Notre sixième sens”, Paris, pag. 113.

(16) „Einführung in die Psychologie”, Leipzig, 1927, pag. 130.

(17) Deze erkenning vinden wij ook bij b. v. J. Peter. „Von Psychometrie kann man erst dann sprechen, wenn bei der Versuchsperson durch die Berührung mit dem vorgelegten Gegenstand ein Erkennen der Beziehungen, der Geschichte dieses Gegenstandes ausgelöst wird”. („Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1926, pag. 449).

Wij zullen deze voorwerpen met den algemeenen naam van *inductoren* betitelen.

De ervaring leert ons nu dat men t.o.v. de inductoren de psychoskopisten in twee groepen kan onderverdeelen t.w. de *algemeene* en de *bijzondere* psychoskopisten.

Het verschijnsel der *algemeene psychoskopie* komt verreweg het veelvuldigst voor, en tot voor kort hield men — op een enkele uitzondering na — slechts daar rekening mede.

Zoo zegt b.v. J. Valckenier Suringar op pag. 7 van zijn hiervoor reeds genoemd boekje : „De *aard* van het voorwerp doet er blijkbaar niet toe, tenzij de psychometrie het voorwerp zelf betreft ; de *inhoud*, b.v. die van een geschreven aantekeningenboek, ook dikwijls niet ; bij een dergelijk boek kwam dezelfde beschrijving als bij een geheel ander voorwerp (horloge) van denzelfden persoon, hoewel ik juist door den karakteristieken inhoud van het aantekeningenboek andere mededeelingen had verwacht en gehoopt.”

P. Bergmann spreekt van voorwerpen „von beliebiger Art, vorzugsweise ein Taschentuch, Kleidungsstück, Federmesser, Haarkamm, kurz ein zu persönlichem Gebrauch bestimmten Artikel. Aber auch unter Berührung von Lichtbildern, Steinen, Geschossen oder ähnlichem” blijkt de proefpersoon in staat te zijn „zutreffende und bis in kleine Einzelheiten gehende Aussagen zu machen...” (18)

In de woorden „vorzugsweise... ein zu persönlichem Gebrauch bestimmten Artikel” ligt de erkenning opgesloten, dat een aantal algemeene psychoskopisten reeds een zekere mate van kieskeurigheid vertoont in de keuze van hun inductoren, hetzij door aan het gebruik van bepaalde inductoren de voorkeur te geven, hetzij door het gebruik van andere inductoren uit te schakelen.

Personen als inductor. In zijn : „L'Ectoplasmie et la Clairvoyance” (19) maakt G. Geley onderscheid tusschen „la clairvoyance des choses” en „la clairvoyance à objectif individuel.”

In den regel blijkt men slechts geneigd te zijn het gebied der psychoskopie identiek te verklaren met dat der „clairvoyance des choses”, gelijk de desbetreffende litteratuur ons leert.

Ik zie echter geen enkele reden, waarom men ook niet de „clairvoyance

(18) „Zeitschrift für Parapsychologie”, 1929, pag. 221.

(19) Paris, 1924, pag. 27.

à objectif individuel" tot de psychoskopie zou rekenen ; wij hebben hier m.i. met verschijnselen van zuiver psychoskopischen aard te doen, waarbij de inductor, in tegenstelling met het „traditioneele" „voorwerp", een mensche-lijk wezen is. ⁽²⁰⁾

Vele „algemeene" psychoskopisten blijken mede het verschijnsel der „clairvoyance à objectif individuel" te vertoonen ; daarnaast komen gevallen van bijzondere psychoskopie voor waarbij de psychoskopist zich alleenlijk bepaalt tot het „onderzoek" van personen.

Een zeer merkwaardig voorbeeld van een „psychoskopist" bij wie zich het verschijnsel der „helderziendheid" aan personen voordeed was Heinrich Zschokke blijkens zijn autobiografie („Eine Selbstschau". Aarau, 1843). In het XIde hoofdstuk, van het eerste deel van dit geschrift zegt hij o m.

„Het gebeurde mij soms bij de eerste ontmoeting met een mij onbekend persoon, als ik, stilzwijgend, naar zijn gesprekken luisterde, dat dan zijn verleden met vele kleine bijzonderheden daarin ; dikwijls ook slechts een of ander tooneel daaruit, droomachtig en toch duidelijk, geheel onwillekeurig, aan mij voorbijzweefde. Gewoonlijk duurde een en ander slechts weinige minuten, maar in dit korte tijdsverloop was het mij gewoonlijk te moede alsof ik in het tafereel van dit vreemde leven zoo geheel verzonken was, dat ik ten slotte noch het gezicht van den onbekende, waarin ik zonder eenige bedoeling had gekeken, meer zag, noch zijn stem meer hoorde...

Ik hield deze vluchtige visioenen langen tijd voor producten eener speelsche werking mijner fantasie, te meer waar de visioenen mij zelfs de kleeding en beweging der handelende personen, de kamer, het huisraad en andere bijzaken vertoonden. Slechts bij wijze van moedwillige scherts verhaalde ik eens, in den vertrouwelijken familiekring van Kirchberg de geheime geschiedenis eener naaister, die zoeven de kamer en het huis verlaten had. Ik had haar nooit te voren gezien, maar men verwonderde zich, lachte en wilde maar niet gelooven, dat ik haar omstandigheden in het geheel niet kende, want hetgeen ik gezegd had was volkomen waar. Nu verbaasde ik mij niet minder, dat mijn droombeelden met de werkelijkheid overeenstemden. Ik werd opletter, en wanneer de welvoegelijkheid zulks veroorloofde, verhaalde ik hun wier leven mij voorbijgezweefd was, den inhoud van mijn droomgezicht, om tegenspraak of bevestiging uit te lokken, maar altijd kreeg ik een bevestiging, terwijl zij, die mij deze gaven, versteld stonden over mijn wetenschap..."

„Op een marktdag in de stad Waldshut komende, nam ik daar... mijn intrek in de herberg Zum Rebstock. Wij aten des avonds aan de zeer bezette tafel". Zschokke vertelt nu verder dat men aan deze tafel toevallig over helderziendheid en daaraan verwante verschijnselen kwam te spreken en dat een jonge man, die tegenover hem zat, op de meest uitgelaten wijze daarmede begon te spotten. En hij vervolgt : „Juist was diens leven mij voorbijgezweefd. Ik vroeg hem of hij eerlijk zou antwoorden als ik hem het geheimste uit zijn leven verhaalde, terwijl hij mij zoo weinig kende als ik hem... Hij beloofde het ronduit te zullen bekennen, als ik de waarheid sprak. Daarop verhaalde ik wat mijn visioen mij had laten zien en het geheele gezelschap vernam de geschiedenis van den jongen koopman. Zijn leerjaren, zijn kleine afdwalingen, eindelijk ook een kleine zonde, die hij tegen de kas van zijn principaal had begaan. Ik beschreef daarbij

(20) Deze opvatting blijkt mede uit de opmerking, door W. de Vries geplaatst op pag. 269 van den vierden jaargang van het : „Tijdschrift voor Parapsychologie".

het onbewoonde vertrek met gewitte muren, waarin rechts de bruine deur was en links op een tafel het zwarte geldkistje had gestaan, enz. In het gezelschap heerschte een doodsche stilte onder dit verhaal, dat ik slechts nu en dan afbrak om te vragen of ik de waarheid sprak. De ontstelde jonkman bevestigde alle omstandigheden, zelfs hetgeen ik niet verwacht had, de laatste. Toen reikte ik, door zijn oprechtheid getroffen, hem over de tafel vriendelijk de hand..."

Bij de bestudeering van die gevallen van psychoskopie, waarbij personen als inductor dienstdoen gaan onze gedachten zekerlijk uit naar *de z.g. handleeskunde (chiromancie)*.

De chiromancie is overoud. Reeds in de Kabbala treft men sporen er van aan. Eenige geschiedkundige bijzonderheden met betrekking tot deze „kunde” vindt men op pag. 104 e.v. van mijn werkje : „Supernormale Vermogens.” (21)

In den laatsten tijd trekt de chiromancie opnieuw de aandacht.

Naar analogie van de graphologie zou men onderscheid kunnen maken tusschen wetenschappelijke en intuïtieve chiromancie.

Wat betreft de wetenschappelijke chiromancie zoo komt het mij voor dat, onder invloed der neo-vitalistische beschouwingen, gepaard aan de uitkomsten van het modern parapsychologisch onderzoek de mogelijkheid dat zij zich eenmaal bestaansrecht zal verwerven geenszins a priori verworpen mag worden. Men zie in dit verband hetgeen ik daarover schreef op pag. 291 van den derden jaargang van het : „Tijdschrift voor Parapsychologie.”

Bij de intuïtieve chiromancie speelt zeer zeker de hand als zoodanig geen rol. Naar alle waarschijnlijkheid vervult dit orgaan dezelfde rol als het voorwerp bij de gewone psychoskopie. (22)

Het komt mij voor dat er tusschen de algemeene en de bijzondere psychoskopie geen principieel verschil bestaat. Wij moeten m.i. den bijzonderen psychoskopist als een soort van „geremden” algemeenen psychoskopist beschouwen. Wij kunnen ons voorts heel gemakkelijk voorstellen dat een groote kieskeurigheid in de keuze van inductoren — b.v. onder invloed van in het milieu, waarin de psychoskopist verkeert heerschende theorieën — leidt tot bijzondere psychoskopie.

(21) Amsterdam, 1922.

(22) Deze meening is o. m. ook v. Schrenck Notzing toegedaan, blijkens zijn verhandeling : „Handleeskunst und Wissenschaft”, Pfullingen, 1921.

Zoo kan ik mij voorstellen dat een medium, dat rotsvast in de fluïde-hypothese gelooft, van meening is dat metalen voorwerpen ongeschikt zijn om als inductoren te fungeeren. Geeft men zoo'n pp. een metalen inductor in de hand, zoo zal hij zijn paragnostisch vermogen auto-suggestief geheel of gedeeltelijk remmen.

Wij zien een analoog iets op het verwante gebied der rhabdomantie. Ook daar hebben wij vaak een zekere dressuur van zekere strata van subliminaal vermogen. Men suggereert zich (onder invloed van traditie en milieu) dat „het” slechts met een roede van een bepaalden vorm en uit bepaald materiaal gesneden „gaat”, en dat andere roeden niet deugen of dat de roede slechts op bepaalde stoffen uitslaat, terwijl het modern parapsychologisch onderzoek heeft uitgewezen, dat de roede hier feitelijk volmaakt gemist kan worden en dat wij hier in laatste instantie met paragnosie te doen hebben. Zie mijn opstel over : „De Wichelroede” in mijn : „Supernormale Vermogens”, Amsterdam, 1922.

Wij hebben hier — om met een variant op du Prel te spreken — bij herhaling te doen met een onpraktische toepassing der suggestie in de parapsychologie (Vgl. du Prel : „Studiën”, II, pag. 76, Amersfoort, 1909).

De proefleider, die dit alles niet vermag te doorschouwen, kan hierdoor komen tot de opstelling van onjuiste hypothesen.

Ook komt het ongetwijfeld voor, dat men van jongs af aan zich slechts tot het gebruik van een bepaald soort van inductoren (b.v. handschriften) beperkt heeft, zonder zich nu de vraag te stellen, of men ook op een andere soort van inductoren vermag te reageeren.

Zeër zeker zal het mogelijk blijken, uit een groot aantal bijzondere psychoskopisten door persuasie en suggestie onmiddellijk algemeene psychoskopisten te recruteeren.

Ik verwijs in dit verband naar het zeer belangrijke opstel van du Prel over : „De praktische toepassing van het hypnotisme voor de transcendente psychologie” in zijn : „Studiën enz.”, II, pag. 76. Ned. vert., Amersfoort, 1909.

Waar dit onverwacht niet mogelijk zou blijken, onderzoekte men langs den weg der psychanalyse of er zich hier ook mogelijk een onderbewust verzet tegen het gebruik van bepaalde inductoren manifesteert.

De inhoud der visioenen enz. der psychoskopisten loopt zeer uiteen. In het meerendeel der gevallen hebben zij betrekking op het verleden en het heden der „dragere” der inductoren, c.q. op dat der inductoren zelve. Een enkele maal op hun toekomst.

E. Mattiesen heeft in het : „Zeitschrift f. Parapsychologie” (1929, pag. 617 e.v.) de wenschelijkheid bepleit om te komen tot een „knappe Katalogisierung der... vom Psychometer erlangten Wissensinhalte” en stelt daarbij een verdeling in vier groepen voor.

In de eerste groep kan men al datgene onderbrengen dat betrekking heeft op hetgeen de pp.

zeggen over het uiterlijk (lichaamsbouw, gebarenspeel, enz.) van den (drager van den) inductor, alsmede over zijn karaktereigenschappen (gierigheid, enz.) en pathologische aspecten.

De tweede groep (waarin de eerste onmerkbaar overgaat) houdt al datgene in wat de pp. zeggen over het beroep, de door het beroep bepaalde omgeving en hetgeen zij voorts vertellen over bijzondere ervaringen (waarbij ook ongelukken) van den (drager van den) inductor.

In de derde groep wenscht Mattiesen al datgene onder te brengen hetgeen de pp. vertellen met betrekking tot de personen die met den (drager van den) inductor in aanraking gekomen zijn, terwijl hij in de vierde groep al dat „psychometrische Erkennen” onderbrengt dat „mehr oder minder eindeutig über den Bereich menschlichen Erlebens in die Sphäre des rein Gegenständlichen greift”. Hiertoe rekent hij in de eerste plaats dan de visioenen, zooals wij deze bij herhaling bij de pp. van Denton en Pagenstecher aantreffen, en waarvan het in hoofdstuk I vermelde experiment 33 een voorbeeld is.

Zeer terecht wijst Mattiesen er op, dat wij bij de „biographische Schau” (tweede groep) bij herhaling met verschijnselen in aanraking komen welke wij gevoegelijk in de vierde groep kunnen onderbrengen (zie b. v. experiment Nr. 2 in mijn onderzoek met Lotte Plaat waarbij pp. de Amsterdamsche beurs ziet) zoodat er ook wederom geen scherpe scheiding te maken is tusschen de groepen 2 en 4).

Bij de z.g. helderziendheid aan personen komt het bij herhaling voor, dat de psychoskopist „geesten” ziet, een verschijnsel, dat zich ook wel bij de voorwerps-psychoskopie voordoet.

Een zeer markant voorbeeld van een psychoskopiste „geestenzienster” is de bekende mevr. Akkeringa, die op grond van dit feit door de „openbarings-spiritisten” als een zeer geliefde gast en propagandiste op hun bijeenkomsten wordt gezien.

F. Ortt heeft in het : „Tijdschrift voor Parapsychologie” (II, pag. 124), naar aanleiding van een door hem, op een dezer bijeenkomsten bij mevr. Akkeringa gedane observatie, aangetoond, dat een animistische verklaring van dit ⁽²³⁾ „geesten”-zien in meer dan één opzicht de voorkeur verdient boven de spiritistische hypothese en dat althans een deel der door mevr. Akkeringa „waargenomen” „geesten” geen geesten in spiritistischen zin zijn.

Onder den titel : „Psychometrische Disposition” wijst F. Freudenberg in het : „Zeitschr. f. Parapsychologie” (1931, pag. 245) op „die ausserordentlich grosse Bedeutung der Persönlichkeit des Psychometers”. Twee proefpersonen stelt hij tegenover elkaar, t. w. de bekende Engelsche psychoskopist A. V. Peters en mej. F. B. „eine anerkannte Schriftstellerin”, die zich „in zwanglosen Sitzungen als ein erfolgreicher Psychometer erwiesen hat”.

Freudenberg wijst er op dat bij Peters „wir es beim ganzen Vorgang der psychometrischen Analyse mit Persönlichem zu tun haben. Die Berührung eines Gegenstandes, der von einem noch

(23) Of alle „geesten”-zien animistisch verklaard kan worden is een vraag waarover de parapsychologen onderling nog van meening verschillen. Zie mijn opstel : „Parapsychologie en Spiritisme”, in : „Tijdschrift voor Parapsychologie”, I, pag. 49.

lebenden oder schon Gestorbenen irgendwie beeindruckt worden ist, löst beim Psychometer ein anschauliches Bild der betreffenden Persönlichkeit aus und setzt ihn in den Stand, über diese selbst und über Verhältnisse und Dinge, die mit ihr in Zusammenhang stehen, Aussagen zu machen. Aber so vielseitig es auch sein mag, die Schilderung des Psychometers ist eben nur auf solches bezogen, was eben diese Person betrifft. Das Blickfeld des Sehens ist durchaus auf diese Person beschränkt. Nur sie selbst und das persönlich von ihr Berührte vermag er geistig zu erfassen".

Daarentegen „erwies Fräulein F. B. sich als ein psychometrisches Medium mit Anschluss an das Unpersönliche... Was ihr auch vorgelegt wurde, sie beantwortete gewissermassen nur die Frage: Wo kommt der zu analysierende Gegenstand her? Die Persönlichkeit eines Besitzers desselben trat nicht in den Kreis ihrer Schauung... Eine welke Rosenknospe, ein teures Angedenken, stark affektgetränkt, führte zu einer botanischen Erklärung und sagte ihr, mit reicher Phantasie begabten Schriftstellerin, nichts — Persönliches. —".

Ook Mattiesen wijst, in zijn hiervoor reeds genoemd artikel (pag. 619) op het feit dat het persoonlijke element een rol speelt in „das erlangte übernormale Wissen" der psychoskopisten.

Wij willen ons hier slechts bezighouden met het probleem der psychoskopische karakterdiagnostiek en waar nu de intuïtieve graphologie een zeer goede gelegenheid biedt ons daarin te verdiepen, zoo heb ik gemeend aan dit onderdeel der psychoskopie een afzonderlijk hoofdstuk te moeten wijden.

HOOFDSTUK IV

INTUITIEVE GRAPHOLOGIE.

Wetenschappelijke graphologie. Onder graphologie hebben wij te verstaan : de kunst (wetenschap) om uit iemands handschrift een aantal bijzonderheden met betrekking tot zijn lichamelijke en psychische geaardheid af te leiden. ⁽¹⁾

Robert Saudek schetst ons in zijn : „Wetenschappelijke Graphologie” ⁽²⁾ de wordingsgeschiedenis van de schrift-studie voor karakterologische doeleinden ; hij noemt ons t.p. den Italiaan Baldo als een der eersten die een werk over dit onderwerp schreef : het verscheen in 1622 op Capri.

De eigenlijke opkomst der graphologie dateert echter eerst uit de tweede helft der vorige eeuw en zij vindt haar bakermat in Frankrijk. Twee namen dienen hier genoemd te worden : n.l. die van Michon en Crépieux Jamin.

Aan Michon dankt de graphologie in de eerste plaats haar naam (1871) terwijl hij voorts, om hier met L. Klages te spreken, het graphologisch onderzoek voor tientallen jaren van problemen voorzag. Na zijn dood zette Crépieux Jamin zijn werk voort, waarbij hij o.m. onjuistheden in het stelsel van zijn leermeester trachtte te verbeteren. Een zeer belangrijke stap voorwaarts deed de graphologie nadat in 1895 te Leipzig het werk : „Zur Psychologie des Schreibens” verschenen was van de hand van W. Preyer.

Preyer heeft er o.m. op gewezen, dat het schrijven tot de groep der uitdrukkingsverschijnselen behoort, evenals o.m. de mimiek, het gebaar, het blozen, de ademhaling, de hartslag en het spreken.

Sindsdien staat de graphologie niet meer op zichzelf, als een eenzaam muurbloempje, doch is zij opgenomen in het koor der voor de empirische psychologie bestudeerbare wetenschappen, gelijk ons b.v. Ludwig Klages' : „Handschrift und Charakter” ⁽³⁾ en R. Saudek's genoemd werk leeren.

Hoe gaat de wetenschappelijke grapholoog te werk, en wat kan hij uit het schrift lezen? De wetenschappelijke grapholoog tracht in de eerste plaats de technische voorwaarden na te gaan, waaronder het schrift is ontstaan.

(1) H. Brugmans definieert in zijn : „Psychologische methoden en begrippen” (Haarlem, 1922, pag. 57) de graphologie als „de kunst of wetenschap om uit het schrift iemands karakter op te maken”. Het komt mij voor dat deze definitie niet geheel juist is.

(2) den Haag, 1925.

(3) Leipzig, 1923.

Vervolgens bestudeert hij o.m. de schriftverdeeling, de grootte van den druk op de pen uitgeoefend, smalheid en breedheid van de letters, vereenvoudigingen en versieringen, verbindingswijze en schrifthelling.

Het schrift is feitelijk niet anders, dan een geheel van geregistreeerde bewegingen. Deze bewegingen te kennen wil, volgens moderne psychologische opvattingen zeggen, iets te weten te komen van de psychophysische gansheid, welke deze bewegingen gemaakt heeft.

De wetenschappelijke grapholoog is feitelijk een soort van spoorzoeker. Wij herinneren ons uit onze jeugd, toen wij de boeken van Aimard en May verslonden, hoe de „trappers” uit het spoor van een paardendief zich een geheel beeld van den vluchteling wisten te vormen. Welnu, tot op zekere hoogte kan de wetenschappelijke grapholoog iets dergelijks bij het bestudeeren van het schrift. Hij kan eraan te weten komen of degene, van wien het afkomstig is, al dan niet zinnelijk, met fantasie begaafd, evenwichtig, impulsief, ijdel, origineel, enz., enz., is. Voorts kan het hem bijzonderheden leeren met betrekking tot den lichamelijken toestand van den schrijver (zoo manifesteeren zich b.v. ademhalingsstoornissen in het schrift).

Naast de wetenschappelijke graphologie kent men nu de

Intuïtieve graphologie.

Herbert Gerstner wijst er in het : „Tijdschrift voor wetenschappelijke graphologie” (4) op, dat „reeds voor de wetenschappelijke grondslagen der handschriftkunde volledig gelegd waren” men menschen kende, die in staat bleken te zijn „om zonder systematische kennis karakterschetsen van vaak verbluffende juistheid te ontwerpen.”

Zoo trokken omstreeks 1860 Hentze's karakterbeschrijvingen de aandacht, welke in hoofdzaak gepubliceerd werden in de : „Leipziger Illustrierte Zeitung”. In 1862 verscheen zijn leerboek : „Die Chirogrammatomantie” waaruit niemand echter de graphologie kon leeren beoefenen omdat Hentze, zonder zich daar ten volle bewust van te zijn, een intuïtieve grapholoog was.

Andere bekende intuïtieve graphologen uit het laatst der vorige eeuw waren o. m. P. Liebe en L. Aub. Over laatstgenoemden worden wij ingelicht door F. A. Schlachter in : „Die Uebersinnl. Welt”, 1903, pag. 214.

Tot de groep van „intuïtieve graphologen” behoort nu o.m. Raphael Schermann.

Reeds als klein kind, nog voordat hij lezen en schrijven kon, verzamelde hij, volgens zijn zeggen, de couverts van de handelsbrieven zijns vaders en

(4) 1, No. 3, pag. 73. Amsterdam.

hij werd door een onweerstaanbaren drang beziel, het handschrift te analyseren, het te vergelijken met dat van anderen en er conclusies uit te trekken met betrekking tot het karakter van den schrijver. Op school legde hij een autographen-album aan, waarin hij zijn „intuïtief” verkregen karakterkennis bij de handschriften neerschreef.

In voorkomen, kleeding en manieren wordt Schermann ons geschetst als een eenvoudige burgerman, als iemand waarvan men allerm minst zou verwachten, dat hij over zulke bijzondere gaven beschikt.

Van beroep is hij (althans in de dagen waarin Oskar Fischer met hem experimenteerde) afdeelingsschef bij een groote verzekeringsmaatschappij te Weenen, zoodat hij alleen zijn vrije uren beschikbaar heeft voor zijn arbeid als „ziener.”

Ofschoon het hem aan allerlei aanbiedingen niet heeft ontbroken, en men hem geregeld consulteert over de meest uiteenlopende zaken, heeft hij het niet over zich kunnen verkrijgen van zijn „mediumschap” een beroep te maken. Hij geeft zich omdat hij niet anders kan, omdat hij denzelfden drang in zich bespeurt als de kunstenaar en de geleerde.

Toch geeft hij zich geenszins aan iedereen. Uit beginsel wijst hij onverbiddelijk alle nieuwsgierigen af, en houdt hij zich slechts bezig met die gevallen, welke dit waard zijn.

In de : „Nieuwe Rotterdamsche Courant” van 20 Nov. 1923 kan men in de rubriek „buitenland” onder het hoofd : „Het Elwell-mysterie” o. m. het navolgende vinden :

„Wij lezen in een New-Yorksche telegram aan een der Londensche bladen het volgende :

De geheimzinnige moordzaak, die in 1920 te New-York zoozeer de aandacht trok, n. l. de moord op den rijken renpaarden-eigenaar James Ellwell, welk mysterie de justitie tevergeefs getracht heeft te doorgronden, komt thans weer in de Amerikaansche bladen ter sprake, die er heele kolommen op hun voorpagina aan wijden. Deze herleeft belangstelling staat in verband met een nieuw ontdekte aanwijzing in de moordzaak, die men dankt aan een Pool, die beweert bijzondere psychische krachten te bezitten.

Deze man heet Raphael Schermann. Een dag of wat geleden was de (New-Yorksche) commissaris van politie Richard Enright er getuige van, dat aan Schermann het handschrift van bekende, doch dezen niet genoemde, personen werd voorgelegd, en dat hij met groot succes daaruit het karakter afleidde van de betrokken (veelal reeds overleden) schrijvers.

Enright liet nu Schermann komen en legde hem brieven voor van den vermoorde. Onmiddellijk „las” Schermann daaruit hoe de moord gepleegd was en verder vertelde hij bijzonderheden, die konden worden nagegaan en die klopten met de werkelijkheid. Ook vertelde Schermann dat Ellwell met tal van vrouwen in betrekking had gestaan. Een aantal brieven, onder Ellwell's correspondentie wees dit ook uit, en deze — voor het meerendeel slechts met voornaam of enkele letters onderteekende — brieven werden nu aan Schermann voorgelegd. Daaronder was een belangrijk briefje, geteekend door „Marjorie”, welke persoon, naar de politie aanneemt, Ellwell op

den ochtend van den moord had bezocht. Nadat Schermann den brief nauwkeurig had bekeken, vroeg hij aan den commissaris van politie :

„En heeft U deze vrouw nooit kunnen vinden ?”

„Neen”.

„Dat is geen wonder”, lachte Schermann, „want een man heeft dezen brief geschreven”.

En de New-Yorksche politie is nu maar weer op zoek gegaan naar een mogelijken mannelijken bezoeker van Elwell op den dag van den moord”. Tot zoover het bericht uit de N. R. C.

Het is mij helaas niet bekend, hoe deze zaak verder verlopen is.

Ook voor wetenschappelijke onderzoekingen geeft hij zich gaarne. Hierdoor werd de Praagsche neuroloog en psychiater O. Fischer in de gelegenheid gesteld een reeks interessante proeven met hem te nemen. Ik zal hier een en ander daarover mededeelen, waarbij ik dan tevens gelegenheid zal hebben de vraag :

Hoe gaat nu de intuïtieve grapholoog te werk en wat kan hij uit het schrift lezen? te beantwoorden.

Fischer kwam in 1916 in aanraking met Schermann, die toen reeds algemeen voor een ziener doorging. Dit contact leidde al dra tot proefnemingen.

Reeds bij het eerste experiment zag Fischer, die oorspronkelijk alles wat hij over Schermann gehoord had „für puren Schwindel hielt,” dat zijn proefpersoon inderdaad over een onmiskenbare supernormale begaafdheid beschikt en weldra werd het hem duidelijk, dat hij een begin had gemaakt met een reeks onderzoekingen, welke ongetwijfeld wetenschappelijke waarde zouden bezitten.

Fischer's onderzoekingen met Schermann strekken zich uit over een tijdvak van twee jaren (1916-1918). Op 31 Maart 1918 legde hij aan het Duitsch geneeskundig Genootschap te Praag zijn eerste mededeelingen aangaande de uitkomsten van dit onderzoek voor.

In 1924 verscheen het volledig verslag zijner proefnemingen met Schermann. ⁽⁵⁾

Fischer deed in totaal 204 proefnemingen, welke hij — door toepassing van verschillende methoden van onderzoek — in vijf groepen onderverdeelde.

Groep 1 omvat de proeven van zuiver intuïtief-graphologischen (meta-graphologischen ⁽⁶⁾) aard. Bij deze experimenten bekeek Schermann het schrift een oogenblik, meestal niet langer dan één minuut. Soms zag hij het

(5) „Experimente mit Raphael Schermann”, Berlijn 1924.

(6) Zie pag. 31.

zelfs ternauwernood in. Daarna gaf hij zijn indrukken weer. Deze verschillen reeds in hooge mate van die van den wetenschappelijken grapholoog. (7)

Groep 2 omvat die proeven waarbij Schermann het schrift niet bekeek, maar alleen het papier betastte. Bij

Groep 3 ging Fischer nog verder en liet zijn proefpersoon alleen maar de gesloten enveloppen betasten, waarin de te „onderzoeken” handschriften zich bevonden.

Groep 4 wordt gevormd door experimenten, waarbij Schermann papieren te onderzoeken kreeg waarop in het geheel niets geschreven stond, doch waarop alleen maar schrijfbewegingen gemaakt waren met den vinger of met een niet afgevend stift.

De merkwaardigste onderzoekingen zijn wel die uit

Groep 5 waarbij Schermann hetzelfde praesteerde als bij de experimenten uit de groepen 1 — 4, met dit verschil, dat hij niets te bezien of te betasten kreeg, maar dat hij thans tot taak had een en ander mede te deelen met betrekking tot de persoon, wiens handschrift Fischer bekeek of waaraan Fischer alleen maar dacht.

Men zou nog een zesde groep kunnen onderscheiden — al bestaat deze ook slechts uit één experiment (nr. 128) — waarbij Fischer het schrift van een hem geheel onbekend persoon fixeerde en het zich daarna zoo levendig mogelijk voorstelde.

Schermann gaf hierop een zeer gedetailleerde karakterbeschrijving van dezen onbekende. Eerst geruimen tijd later bleek Fischer dat zijn proefpersoon zeer juist gezien had.

Fischer noemt het verschijnsel, waarvoor de proeven uit groep 5 hem plaatsen „psychisch transfert”, een naam dien hij in 1926 door „interpsychische metaesthesie” wenschte te vervangen.

(7) Toen voor een aantal jaren een gezelschap van ernstige onderzoekers te Berlijn proeven met Schermann nam, en deze bij het beschouwen van een handschrift uitriep : „Ik zie een revolver — ik hoor een schot — de vrouw wordt getroffen — zij sterft !” stond de aanwezige „wetenschappelijke” grapholoog W. Langenbruch, een autoriteit op zijn gebied, driftig op en protesteerde uit naam der Duitsche (wetenschappelijke) graphologen. Van zijn standpunt bezien had Langenbruch volkomen gelijk. Immers als wij over graphologie spreken, bedoelen wij daarmede in den regel de wetenschappelijke graphologie en niet de intuïtieve. Wie Schermann zonder meer een grapholoog noemt, kan misverstand verwekken omtrent het wezen der wetenschappelijke graphologie.

Ook R. Saudek wijst er op pag. 17, noot 1, van zijn : „Wetenschappelijke Graphologie” op, dat Schermann een intuïtieve grapholoog is.

Zie ook v. Schrenck Notzing : „Gesammelte Aufsätze zur Parapsychologie”, Stuttgart, 1929, pag. 39.

„Mit der Bezeichnung „interpsychische Metaesthesie“ — zoo schrijft F. in het : „Zeitschrift f. Parapsychologie“, 1926, pag. 307 — sind die Phänomene gemeint, die man bisher als Telepathie bezeichnet und für die ich selber einmal den Namen psychisches Transfert, d. h. psychische Uebertragung vorgeschlagen hatte ; es sind das Phänomene, die dadurch charakterisiert sind, dass eine sensibele Person auf ausserinnlichem Wege psychische Prozesse perzipiert, die bei einer anderen Person vor sich gehen. Es wird also psychische Energie eines anderen Menschen auf ausserinnlichem Wege perzipiert ; hierher gehört die ausserinnliche Uebertragung von Wahrnehmungen, Vorstellungen, Gefühlen und die sogenannten telepathischen Träume“.

Zooals uit dit citaat blijkt, identificeert Fischer het „psychische Transfert“ dus met telepathie, m.i. ten onrechte.

Ook P. A. Dietz is deze (mijn) meening toegedaan. Blijkens zijn opstel over : „Metagraphologie en Psychisch Transfert“ ⁽⁸⁾ is hij van oordeel, dat het psychisch transfert veel verder gaat dan de telepathie. ⁽⁹⁾

Ook de onder de groepen 1-4 vallende verschijnselen behooren als verschijnselen van paragnostischen aard te worden gezien.

Zoo dient de intuïtieve graphologie te worden beschouwd als een (bijzonderen) vorm van psychoskopie, welke men bij het meerendeel der psychoskopisten aantreft. Slechts een klein deel van hen ziet zich echter in de keuze van hun inductoren zoo beperkt als Schermann. ⁽¹⁰⁾

„Die graphologischen Leistungen Schermanns sind nicht so zu werten, wie die eines Schulmässigen Graphologen, sondern seine Leistungen kommen auf ausserinnlichem Wege zustande. Die Erfassung des Schreibers bei Vorlage einer Schrift (auch bei Ausschluss des Auges) ist ein Vorgang, welcher dem Vorgange gleicht, den ein Sensitiver zeigt, wenn er bei Vorlage eines Gegenstandes Abschnitte der Geschichte dieses Gegenstandes erfasst, also etwas, was man mit dem alten Namen Psychometrie bezeichnet und für was ich den Ausdruck „pragmatische Metaesthesie“ verwende. Im Falle Schermann war es nur interessant, dass er diese metapsychischen Fähigkeiten nur der Schrift gegenüber zeigte und bei Vorlage von Gegenständen in dieser Hinsicht, wenigstens soweit meine eigenen Erfahrungen gehen, versagte ; es war also die pragmatische Metaesthesie nur auf die Schrift eingestellt, für welche Fähigkeit ich die Bezeichnung Metagraphologie verwendete“. Fischer in : „Zeitschrift f. metapsychische Forschung“, 1930, pag. 138.

(8) „Tijdschrift v. Parapsychologie“, IV, pag. 170.

(9) Verschijnselen als die waarvoor proef Nr. 128 ons plaatst geven ons mede zeer zeker recht om zoo te spreken.

Slechts zij, die de telepathie-hypothese als een „Mädchen für alles“ wenschen te doen fungeren, kunnen bij de verklaring van dergelijke verschijnselen „trachten“ met de telepathie-hypothese uit te komen. Zie voorts hoofdstuk V.

(10) Nochtans blijkt uit de proeven No. 186 e. v. dat Schermann in een aantal gevallen ook op fotografieën als inductoren reageert.

Tot op heden bespraken wij slechts die proeven met Schermann, waarbij het handschrift hem op de een of andere wijze als inductor gegeven werd. Fischer heeft ook andere onderzoeken met Schermann ingesteld. Hierbij werd op de een of andere wijze een persoon als inductor aan Schermann aangeboden, waarop de proefpersoon in staat bleek te zijn diens handschrift te imiteeren.

Proef 74. „Ich habe mir eine Photographie einer mir ganz fremden Dame verschafft ; diese Photographie war auf undurchsichtigem Papier gemacht und auf der Rückseite einige von der Dame geschriebene Worte. Ich zeigte nun Schermann die Photographie mit der Frage, ob er im Stande sei die Schrift der Dame zu imitieren. Er schaute die Photographie etwa 5 Sekunden an und schrieb dann das Wort „Grüsse“, das ich ihm diktirt hatte. Dabei war der Vorgang so, dass Schermann die Originalschrift nicht sehen konnte.

Die Aehnlichkeit der von Schermann imitierten Schrift mit dem Original ist sehr auffallend, der allgemeine Charakter der Schrift ist derselbe...”

„Ein sonderbares Kapitel stellt die Imitation der Schrift dar. In einigen, nicht protokollierten Versuchen sah ich folgendes : Schermann sass in einem Kreis von Menschen und es wurde ihm die Schrift dieser Personen vorgelegt, ohne dass er die Schrift dieser Personen je gesehen hätte und in einigen Sekunden hat er mit Sicherheit die Autoren aus deren Schrift identifiziert.

Einmal habe ich ihm eine fremde Person gezeigt und Schermann hat mir sofort deren Schrift-imitiert, ohne dass er die Schrift je gesehen hätte...” (Pag. 196-197).

Op grond van zijn onderzoeken met Schermann is Fischer tot de overtuiging gekomen „dass bei Schermann die Persönlichkeit und die Schrift zwei fest aneinander gebundene Korrelate bilden, so dass er, wenn ihm eines dieser zwei Komplexe bekannt wird, sofort das dazu gehörende Korrelat wie mit einer Gleichung findet. Zeigt man ihm die Schrift, erfasst er sofort die dazu gehörende Persönlichkeit, zeigt man ihm die Person, so hat er sofort das Bild der Schrift vor sich und kann die Schrift imitieren.” (pag. 197).

Een tweede metagrapholoog waarmede Fischer geëxperimenteerd heeft is Otto Reimann ; hij bericht daarover op pag. 137 e.v. van het : „Zeitschrift für metapsychische Forschung” (1930). ⁽¹¹⁾

Reimann wordt ons beschreven als een 30 jarige jonge man met gymnasiale opleiding en met een groote algemeene ontwikkeling. Van beroep is hij ambtenaar. „Er kann nach kurzem (manchmal nur einige Sekunden dau-

(11) Zie voorts A. Schmidt : „Experimente mit dem Metagraphologen Otto Reimann” in : „Zeitschr. f. Parapsychologie”, 1930, pag. 600; P. Süner : „Die phänomenale psychometrische Begabung des Herrn Otto Reimann” in : „Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1930, pag. 709.

erndem) Betrachten der Schrift den Autor, seine Fähigkeiten, sein Aeusseres, sein Milieu und zum Teil auch seine Vergangenheit beschreiben : dasselbe kann er wenn man ihm die Schrift nur zum Tasten vorlegt und dabei das Sehen seinerseits ausschliesst ; dasselbe geschieht auch durch Transfert auf dem Wege der Schrift (genau so wie bei Schermann) und er kann auch nach Transfert oder nach Betasten einer Schrift die Schrift imitieren. Dies geschieht alles im Wachsein, nur manchmal zeigt sich bei ihm ein leichtes Versunkensein, das einem ganz leichten Trance ähnelt... *Im Gegensatz zu Schermann zeigt er nun ausgesprochen gute Leistungen auf dem Gebiete der pragmatischen Metaesthesie...*" (12)

Reimann's praestaties op het gebied der graphologie sluiten zich ongetwijfeld dichter bij de wetenschappelijke graphologie aan dan die van Schermann. (13)

„Ich bin in Wirklichkeit nur ein besonders guter Graphologe, der seine Erfolge nicht zuletzt der Tatsache einer starken, parapsychischen (metagraphologischen) Begabung zu verdanken hat" (14)

„Otto Reimann ist also der Auffassung, dass auf der Grundlage der Kenntnis der graphologischen Regeln die metapsychische Begabung das Uebrige leiste..." (14)

„Der Vorgang ist bei mir nicht sehr viel anders als bei den übrigen Graphologen. Auch ich muss aus Einzelheiten ein Mosaik zusammen stellen, nur mit dem Unterschiede, dass mir zum Ergreifen der einzelnen Bausteine nicht nur nüchterne Regeln, sondern auch noch eine gewisse parapsychische Fähigkeit zu Gebote steht..." (15)

In het : „Zeitschrift für Parapsychologie" (1928, pag. 570 e.v.) bericht J. Marcinowski over zijn onderzoekingen met mevr. A. Klette.

„Es handelt sich um eine hochgebildete Frau von vornehmer Denkart und um keines jener vielen halb hysterisch, halb schizophren anmutenden

(12) Cursiveering van mij T. Voorbeelden : „Zeitschr. f. Parapsychologie", 1930, pag. 602.

(13) Helaas worden wij nergens nauwkeurig ingelicht over Reimann's kennis der wetenschappelijke graphologie. Het komt mij voor dat wij eenige kennis der wetenschappelijke graphologie bij hem moeten veronderstellen.

(14) „Zeitschr. f. metaps. Forschung", 1930, pag. 191.

(15) „Zeitschr. f. Parapsychologie", 1930, pag. 611.

Op dit in elkaar overgaan van wetenschappelijke en intuïtieve graphologie wordt ook gewezen door Driesch in zijn : „Parapsychologie" (München, 1932). Op pag. 76 schrijft hij :

„Sogenannte „Graphologie" dürfte in manchen Fällen mehr sein als das, was ihr Name besagt. Ich selbst habe hier einiges an Aeusserungen von „Graphologen" erlebt, das mir erheblich über den Rahmen blosser „Schriftdeutung" hinauszugehen scheint".

Wesen, denen mediumistische Eigenschaften fast wie ein Kennzeichen psychopathischen Minderwerts anhaften..."

Bij mevr. Klette doet zich het verschijnsel der z.g. helderziendheid voor.

„Ich spreche ungern von Hellschen, obwohl visuelle Bilder dabei im Vordergrund stehen. Ich nenne es ein Hellwissen, dass sich wie alles intuitiv Erfasste erst in quasi Vorstellbares, also in irgendwie Sinnliches umsetzen muss, ehe es auch nur der eigenen Verstandessphäre gegenüber zu einer mitteilbaren Formung gelangen kann. Wir sprechen auch von einem innerlichen Schauen. Aber auch dieses Wort ist dem Bereich des Sinnlichen entlehnt.

Wissen, und zwar inneres, unmittelbares Wissen ist hier der gegebene Ausgangspunkt. Es kommt bei Frau Anita Klette vornehmlich auf zwei Arten zur Beobachtung. Einmal spontan oder auch vorsätzlich gerufen, und dann durch einfache Sammlung und Einstellung der inneren Aufmerksamkeit auf eine Person oder ein Geschehen, das dann bildhaft in ihr aufleuchtet so, alsob sie es sähe..."

Marcinowski geeft nu enkele voorbeelden van haar spontane en gewilde „helderziendheid" om daarna te vervolgen :

„... sie setzt sich, ganz wie Raphael Schermann, durch irgend etwas handschriftlich Geschriebenes im inneren Rapport mit dem Schreiber, und berichtet dann über die dabei in ihr auftauchenden Vorstellungen vom Sein und Wesen und Treiben dieses Menschen..."

Marcinowski wijst er nu op, dat mevr. Klette slechts metagraphologe is.

„Was sich Frau K. aufdrängt, ist ein lebendiges Charakterbild des Schreibers in seinem allgemeinen Lebensumriss, wie in seinem augenblicklichen Zustand, oft auch in bezug auf seine Zukunftsentwicklung. Die Schilderung selbst bricht mit einer Art spontanen Wucht, d.h. ohne kritische Ueberlegung aus der Frau heraus, ist also keine logische Synthese aus Einzelbeobachtungen wie beim Graphologen. Sie weicht deshalb auch sehr eigenartig von den üblichen Charakter-Diagnosen berufsmässiger Handschriftendeuter ab. Sie basiert eben auf wesentlich anderen Elementen der Persönlichkeitserfassung. Dabei malt sie das schicksalmässige und das affektstarke Ringen der Menschen mit einer unheimlich zutreffenden Schärfe, die allerdings nur der Geschilderte selbst oder wir, die wir die Fälle psychologisch auf das eingehendste bearbeitet haben, nachempfinden können...

Was Frau K. dabei sieht, ist namentlich im Anfang nicht in gewöhnliche Bilder und logische Wortfolge gekleidet, sondern zunächst drängen sich ihr *mystische Symbolformen* auf, die noch erst einer gleichsam bewussteren Auslegearbeit bedürfen, um die geschauten Zustandsbilder ins Vorstellungs-gemässe übersetzen zu können..."

Mathematische vormen („gleichsam Ursymbole“) pag. 572 komen bij haar overwegend voor ; daarnaast echter ook andere. ⁽¹⁶⁾

Als voorbeeld van een harer intuïtieve karakter-diagnosen kies ik proef Nr. 46 (pag. 647): Handschrift van een haar onbekende patiente.

„Deze arme vrouw wordt door Erinnyen voortgezweept en opgejaagd. Een alles verstijvende, vreeselijke angst overvalt mij als ik dit handschrift op mij in laat werken. (mevr. K. krimpt, met ontzet gelaat, voor mij op haar stoel in elkaar). Ik zie haar voortgejaagd als een steppenbrand bij een stormwind, en toch verwekte zij dezen storm, die haar nu door het leven zweept, zelf. Als deze vrouw een oogenblik tot rust en zelfbezinning kwam, zou zij zichzelf moeten doodschieten. Er bestaat geen andere uitweg voor haar — in zooverre kan dit kwellende gejaagd zijn haar redding genoemd worden“.

Marcinowski teekent hierbij aan dat dit handschrift afkomstig is van een vrouw, die eens in vertwijfeling, haar beide kinderen gedood heeft en daarna trachtte zichzelf dood te schieten. Men wist haar echter te weerhouden zelfmoord te plegen.

„Ik heb haar langdurig behandeld. Zij weet natuurlijk wat zij gedaan heeft, echter slechts met het verstand, niet met het „Erlebnisgefühl“. In deze bewustzijnsfeer mag zij niet wakker worden, daar het leven haar dan ondragelijk zou worden. Eens geschiedde dit bijna — het was ontzettend ; mede voor de omstanders. Toen verzonk alles weer...”

Bekende intuïtieve graphologen zijn voorts o.m. Max Moecke en Richard Salzer over wie Kurt Dieterich ⁽¹⁷⁾ en J. M. Verweyen ⁽¹⁸⁾ ons berichten.

Verweyen maakt in zijn desbetreffend opstel ook gewag van de experimenten, door den Praagschen zenuwarts Dr. P. met Salzer genomen, waarbij zeer goede resultaten werden verkregen. Enkele voorbeelden ter illustratie.

Dr. P. legde aan Salzer het handschrift van een zijner patienten voor. De proefpersoon zeide:

„Een man van middelbare grootte die zich niet al te netjes kleedt, waarschijnlijk sexueel niet geheel normaal. Ik zie dat hij elke vlek op zijn kleeding tracht te verwijderen. Hij duldt nergens een stofje, hij heeft een manie, een idé-fixe om zich te reinigen“.

Het betrof een jongen advocaat van middelbare grootte, die aan een zeer ernstigen waschdwang leed en daarbij latent homosexueel was.

Van het handschrift van een dame zeide hij :

„Afkomstig van een zeer erotische persoonlijkheid. Haar ziekte wordt veroorzaakt door een „Erlebnis“. Zij is niet on-intelligent, wispelturig, groote natuurvriendin, haar stem is geëfend ; nochtans wordt deze nadeelig beïnvloed. Hart noch longen zijn ziek, ook het geheele verdere

(16) In het bijzonder de driehoek speelt bij haar een rol als „Persönlichkeitsausdruck“. Marcinowski wijst hierop op pag. 581.

„Bei mehreren anderen Analysen voll gesunder, geistig hochstehender Männer, die alle einer bestimmten geistigen Bewegung angehören, ist das Symbol der Pyramide gemeinsam das Grundmotiv, eine vollkommene Variante des Dreiecks“. (pag. 582).

(17) „Zeitschrift f. Parapsychologie“, 1930, pag. 492.

(18) Ibidem, 1930, pag. 536.

ademhalingsapparaat is in orde. Haar ademstoornissen bestaan niet op grond van een (organisch) lijden, maar slechts in haar gedachten”.

Het betreft hier een vrouw met sterk erotischen aanleg, die naar aanleiding van een functionele ademstoring in behandeling kwam. Haar neurose vloeide voort uit een onaangename ervaring, welke zij eenigen tijd te voren had gehad. Zij was organisch geheel gezond, gelijk uit herhaaldelijk onderzoek gebleken was. Zij houdt veel van dieren en bloemen.

De zenuwarts bericht voorts nog van een geval waarbij hij door Salzer op weg gebracht werd.

Het verschijnsel der intuïtieve graphologie is door mij bij herhaling bij onderscheidene mijner proefpersonen geobserveerd.

Lotte Plaat, over wier *algemeene* psychoskopische begaafdheid ik uitvoerig bericht heb op pag. 1 e.v. van den tweeden jaargang van het : „Tijdschrift voor Parapsychologie” vertoonde dit verschijnsel o.m. ⁽¹⁹⁾.

Een enkele maal observeerde ik *bijzondere* psychoskopisten, die slechts het verschijnsel der intuïtieve graphologie vertoonden.

(19) Zie de proeven Nos. 2, 3, 4, 6, 10, 13, 14, 18, 26, 34.

Zie voor Lotte Plaat voorts P. Sünnér's geschrift : „Die psychometrische Begabung der Frau Lotte Plaat”, Leipzig, 1929.

HOOFDSTUK V

OVER DE VERKLARING DER PSYCHOSKOPISCHE VERSCHIJSSELEN.

A. Personistische hypothesen.

1. De hypothesen van het bedrog en van het „toevallig goed raden.”

Wij zagen in het eerste hoofdstuk dat von Holtei, toen hij getuige was van het optreden van Miekiewicz, aanvankelijk de meening was toegedaan, hier met een afspraak te doen te hebben; m.a.w. met (een soort van) bedrog.

Door aldus te reageeren op het optreden van Miekiewicz gaf v. Holtei blijk van een critische gezindheid, welke wij slechts waardeeren kunnen. De eerste vraag, welke de parapsycholoog zich bij het waarnemen van zijn proefpersonen dient te stellen is deze: kunnen wij hun verschijnselen ook „gewoon” (=personistisch) ⁽¹⁾ verklaren ⁽²⁾.

De ervaring heeft ons geleerd, dat men reeds bij het bestudeeren der telepathie de grootst mogelijke voorzichtigheid in acht dient te nemen in verband met het verschijnsel der natuurlijke symptomen (uitdrukkingsverschijnselen).

Onbekendheid met deze phenomena heeft — vooral in den aanvang van het parapsychologisch onderzoek — menigeen abusievelijk een persoon voor een telepaath doen houden, die in werkelijkheid slechts een zeer scherp opmerker was. W. Preyer was een der eersten, die, op grond van empirisch onderzoek („Die Erklärung des Gedankenlesens”, Leipzig, 1886) hier de aandacht

(1) A. Aksakow, een der grondleggers van het parapsychologisch onderzoek, heeft in zijn: „Animismus und Spiritismus” (eerste druk, Leipzig 1890), dat beschouwd dient te worden als: „Eine Entgegnung auf Dr. Ed. v. Hartmann's Werk: „Der Spiritismus”, onderscheid gemaakt tusschen personistische, animistische en spiritistische verschijnselen.

Zijn pogingen tot verklaring berusten in principe op een critische methode naar de door Ed. v. Hartmann gegeven regels, welke regels op hun beurt berusten op het z.g. eenvoudighedsprincipe.

Onder personistische verschijnselen verstaat Aksakow „onbewuste psychische verschijnselen, die zich binnen de grenzen van de lichamelijke sfeer van het medium afspelen”. Als hun voorname kenteeken beschouwt hij het verschijnsel der (dramatische) bewustzijnsplitsing en splitting der persoonlijkheid.

Persoonlijk zou ik aan het woord personisme een andere beteekenis willen hechten: het geheel der pseudo-mediumieke verschijnselen.

(2) Zie mijn opstel: „Parapsychologie en Spiritisme” in: „Tijdschrift v. Parapsychologie”, 1, pag. 49, alsmede J. J. Poortman: „Wetenschappelijke waarheid en eenvoudighedsbeginsel”, Ibidem, 1, pag. 270.

op gevestigd heeft. Sindsdien zijn verschillende publicaties hierover verschenen. Een der meest recente is die van I. Benscher („Zur Psychologie des Gedankenlesens", München, 1929 in de reeks : „Neue psychologische Studien".)

De auteurs dezer publicaties vervallen echter helaas veelvuldig in de fout te meenen, dat zij parapsychologische onderzoekingen hebben verricht.

Minot wees reeds in 1903 in het : „American Journal of Psychology" op onze „number habit"; Marbe borduurde op dit stramien voort in zijn verhandeling over : „Das Gedankenlesen und die Gleichförmigkeit des psychischen Geschehens" in : „Zeitschr. f. Psychologie", Bd. 56, 1910.

Zie voorts P. A. Dietz : „Over onderbewuste voorkeur" in : „Tijdschrift voor Parapsychologie", vijfde jaarg.

Dat ook bewust bedrog bij herhaling voorkomt moge algemeen bekend worden verondersteld. De bekende E. J. Hanussen — die ongetwijfeld over supernormale begaafdheid beschikt — is in zijn auto-biografie : „Meine Lebenslinie" (Berlijn, 1930) eerlijk genoeg om te erkennen, dat hij bij herhaling het publiek heeft trachten te bedotten.

H. N. de Fremery wees reeds in zijn : „Handleiding tot de kennis van het spiritisme", (Bussum, 1904, pag. 71), op het gebruik van code's door pseudo-telepathen en — helderzienden, een verschijnsel waarop mede door o. a. C. v. Klinckowstroem („Zeitschr. f. krit. Okkultismus", 1927, Nr. 1) de aandacht is gevestigd.

De ervaring leert ons, dat er nu niet alleen pseudo-telepathische verschijnselen voorkomen, maar evenzeer pseudo-psychoskopische verschijnselen.

Evenmin als nu alle pseudo-telepathische verschijnselen op dezelfde wijze verklaard mogen worden, mogen dit nu alle pseudo-psychoskopische verschijnselen. Men beoordeel ook hier steeds elk geval op zichzelf, en make in de eerste plaats een streng onderscheid tusschen bewust en onbewust bedrog.

Een voorbeeld van (een vorm van) bewust bedrog is het navolgende geval, mij medegedeeld door den heer W.

De heer W. is journalist en was eenige malen getuige geweest van het optreden van een z.g. beroepsmedium in spiritistische kringen, waarbij hij zich geërgerd had over de verregaande lichtgeloovige en critieklooze houding der aanwezigen. Bestudeering der op deze zittingen gemaakte stenogrammen had hem (ten rechte of onrechte) tot de overtuiging gebracht, dat dit medium een systeem van bedrog toepaste. Toen men hem vroeg wat hij dacht van de prestaties van deze proefpersoon antwoordde hij „dat doe ik veel beter!" en hij gaf zijn interpellant toen de toezegging, dat hij over een driel maal maanden bereid zou zijn zelf proefnemingen te doen in besloten kring.

„Aan die toezegging gevolg gevende — zoo schrijft de heer W. mij — heb ik daarna 3 of 4 malen z.g. séances gegeven in kleine kringen van hoorders (12 tot 20) die nagenoeg uitsluitend door spiritisten werden gevormd.

Dergelijke proefnemingen slagen immers het beste met gunstig gepraedispo-
neerde, lichtgeloovige en licht impressionabele mensen...

Voor het welslagen van deze proeven zijn noodig : een groote dosis
mensenkennis, het vermogen om zeer snel te deduceeren van het eene feit
tot het andere, opmerkingsgave en fantasie. Gewoonlijk zegt men U precies
wat ge weten wilt of vermoedt, ook al doet men zijn best om niets te zeggen
of te laten merken."

De heer W. vermeldt nu het navolgende voorbeeld uit eigen ervaring.

"De echtgenoot van een oud-officier van gezondheid in Ned. Indië gaf mij een trouwring.
Nadat ik die op mijn voorhoofd had gelegd (gelijk sommige proefpersonen wel plegen te doen
T.) vroeg ik haar of zij zich alle gebeurtenissen uit haar leven herinnerde. En op haar toestem-
mend antwoord vertelde ik haar toen (ik geef het hier in het kort weder):

"dat zij op een mooien maanavond, in het wit gekleed, tijdens een pic-nic, een aria had
gezongen, staande met den rug gekeerd naar den Boeroe-Boedoer !"

Groote verbazing. Gedurende een verblijf van vele jaren was dit inderdaad één keer gebeurd
en zij kon zich dat zeer levendig herinneren. Haar man bevestigde dat dit „alles precies uitkwam”.

Nu de verklaring. Een klein kunstje !

De trouwring was de hare, zij droeg er geen, had die te voren afgedaan en in haar beursje
gestoken. Haar spreekstem was zeer welluidend : zij moest dus ook wel zingen en vermoedelijk
goed zingen. Iedereen die lange jaren in Indië vertoeft, maakt wel ten minste ééns, gewoonlijk
in gezelschap (pic-nic) een tocht naar den Boeroe-Boedoer. Wanneer het een mooie maanavond
is, moet de aanblik van dit pracht bouwwerk overweldigend zijn en men laat zich deze dan ook
niet ontgaan. De witte kleeding spreekt van zelf. De rest was fantasie, maar toevallig raak.

Ik merk nog op, dat ik de gewoonte had het gehoor te verzoeken volstrekt niet stil te
wezen, door te gaan met theedrinken, en praten; dat ik mijn mededeelingen fragmentarisch deed,
met tusschenpoozen (als om tijd te hebben tot nadenken) en dat ik dus voldoende gelegenheid
had om waar te nemen (aan onwillekeurige bewegingen van man en vrouw, aan gelaatsuitdruk-
kingen) of ik al dan niet op den goeden weg was”.

Persoonlijk heb ik er herhaaldelijk op gewezen dat het veelvuldig voor-
komt dat leeken pseudo-psychoskopische verschijnselen voor echte houden,
alsmede op de plicht van den parapsycholoog om de verschijnselen, waarge-
nomen bij psychoskopisten, zoo veel mogelijk, om hier met A. Aksakow te
spreken, personistisch te verklaren ; eerst waar dit niet meer mogelijk blijkt,
mogen wij tot animistische (2) hypothesen onze toevlucht nemen.

(2) Onder animisme verstaat Aksakow „onbewuste psychische verschijnselen welke zich (ge-
lijk dit bij de telepathie, telekinesie e. d. phenomena het geval is) buiten de lichamelijke gren-
zen van het medium voordoen”.

Ik versta onder animistische verschijnselen die phenomena, welke geheel resulteeren uit de
normale en supernormale begaafdheid van het medium zelve.

„De eerste vraag — zoo schreef ik in mijn opstel over : „De psychometriste mevr. Akkeringa” in de : „Nieuwe Rotterdamsche Courant” van 25 April 1930 (avondblad) — welke de parapsycholoog zich bij deze verschijnselen stelt is deze, in hoeverre wij hier met normale verklaringshypothesen uit kunnen. Wie weleens openbare zittingen met dergelijke proefpersonen heeft bijgewoond weet, dat een aantal der daarop verkregen treffers zekerlijk op heel gewone wijze verklaard kan worden. Men moet maar eens opletten op de gelaatsuitdrukkingen, de bewegingen van hoofd, handen en voeten, de opmerkingen en uitroepen der onderscheidene eigenaars der behandelde voorwerpen. Heel wat wordt den proefpersoon letterlijk in den mond gegeven. Het merkwaardige is, dat men zich daar in den regel wolstrekt niet bewust van is. Veelal maakt het medium ook onbewust gebruik van de hulp welke het op een dergelijke, eigenaardige en ongewilde wijze verschafft wordt”.

Het behoort zeer zeker tot de verdiensten van den heer W. Gubisch (vgl.: „Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1931, pag. 298), die kortgeleden mede in ons land optrad (zie : „N. R. C.” 18 Nov. 1932, avondblad), dat hij de oogen van het publiek, door middel van zijn pseudo-paragnostische experimenten, hiervoor tracht te openen. De fout waarin dergelijke lieden echter gemeenlijk vervallen is die der onrechtmatige generalisatie. Zeer terecht merkt H. Driesch op pag. 47 van zijn recent geschrift : „Parapsychologie” (München, 1932) op : „Nur soll man nicht denken, man habe „parapsychische” Versuche gemacht, und anderes gäbe es nicht, wenn man im Laboratorium ausdrücklich „Gedankenübertragungen” durch Zeichengebung erzielt hat. Manche sind in diesen Fehler verfallen : ihre an und für sich, als Sicherungsversuche für echt parapsychische Angelegenheiten bedeutsamen Experimente so zu deuten, als sei damit alles erledigt. Gar nichts ist damit erledigt, denn das, was wir für echt parapsychisch halten, geschah eben unter ganz anderen und trotzdem „gesicherten” Umständen”.

Bij het wetenschappelijk experiment wordt er natuurlijk streng tegen gewaakt, dat het medium op normale wijze ook maar iets met betrekking tot het voorwerp te weten zou kunnen komen. Men is daarbij ook zeer kieskeurig in de keuze der te behandelen voorwerpen. Er is nu eenmaal een zekere categorie van voorwerpen, waarvan men de geschiedenis kan „raden” zonder daarbij nochtans bepaald een Sherlock Holmes te zijn. Bovendien zal de wetenschappelijke onderzoeker er steeds op uit zijn, een zoo groot mogelijk aantal proeven te nemen, om op deze wijze den factor der „persoonlijke fouten” zooveel mogelijk te reduceeren.

Men zie in dit verband ook het rapport van mijn onderzoek met mevr. L. Plaat-Mahlstedt in : „Tijdschrift v. Parapsychologie”, II, pag. 1.

De vraag welke wij ons thans te stellen hebben is deze :

Zijn er nu inderdaad psychoskopische verschijnselen welke ons, bij het zoeken naar een verklaring, nopen het gebied van het personisme te verlaten om dat van het animisme te betreden?

Deze vraag zal een ieder, die op dit gebied ter zake kundig is, slechts bevestigend kunnen beantwoorden.

B. Animistische hypothesen.

1. *Telepathie-hypothese*. Het woord telepathie danken wij aan F. W. H. Myers, een der stichters der Engelsche S. P. R.

Myers gebruikte dit woord voor het eerst in een artikel, dat hij, samen met E. Gurney, schreef in de Maart-aflevering van de : „Fortnightly Review” van 1883. Hij definieert het begrip daar als : „de mededeeling van indrukken van eenigen aard van den éénen geest (=bewustzijn) aan den anderen, onafhankelijk van de gewone kanalen der zinnen”.

In zijn standaardwerk : „Human personality and its survival of bodily death” vervolgt Myers dezen gedachtengang.

„Het zal blijken dat er waarneming mogelijk is van verborgen, materiele voorwerpen, van verwijderde gebeurtenissen en eveneens een gemeenschap met gedachten en emoties van andere geesten (=bewustzijsen). Deze beide verschijnselen zijn gedurende vele eeuwen en in vele landen sporadisch opgemerkt en werden vooral door de eerste Fransche Mesmeristen met ernstige aandacht waargenomen.

De eerste groep van verschijnselen werd genoemd *clairvoyance* of *lucidité* en de tweede *communication de pensées*, of in het Nederlandsch, *gedachtenoverbrenging*. Deze termen zijn niet omvattend genoeg om bij een systematische studie te kunnen bevredigen. De waarneming op afstand is niet *optisch* alleen. Zij strekt zich uit over alle zintuigen, en omvat ook indrukken die moeilijk tot eenig speciaal zintuig zijn terug te brengen. Op gelijke wijze is ook de verbinding tusschen verwijderde personen niet alleen een overbrenging van gedachten, maar ook van emoties, van motorische impulsen, en van tal van indrukken, die niet gemakkelijk zijn te omschrijven.

In 1882 trachtte ik de breedere termen *telaesthesie*, waarneming op een afstand, en *telepathie*, gemeenschapsgevoel op een afstand, in te voeren, en ik zal ze dan ook in dit werk gebruiken. Maar het zij verre van mij te beweren, dat deze termen beantwoorden aan bepaalde en duidelijk gescheiden groepen van verschijnselen of het geheele gebied van boven-normale vermogens omvatten”, aldus Myers op pag. 108 en 109 van de Ned. vert. (Amsterdam, 1921) van de verkorte Engelsche uitgave van zijn genoemd werk.

De telepathie kan men gevoegelijk beschouwen als het verschijnsel, welks bestudeering aanleiding heeft gegeven tot de ontwikkeling der moderne parapsychologie. Tevens behoort de telepathie tot de best geconstateerde en meest grondig bestudeerde verschijnselen ⁽³⁾ en het is zeer zeker voor een belangrijk deel hieraan toe te schrijven, dat men gedurende langen tijd de beteekenis der telepathie voor de verklaring van supernormale verschijnselen heeft overschat.

(3) Vgl. A. Kronfeld : „Die gesicherten Tatbestände in der Parapsychologie” in : „Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1929, pag. 526. „Dasjenige Tatsachengebiet in der Parapsychologie, das vor allen anderen... gesichert zu gelten hat, ist dasjenige der Telepathie”. (pag. 533).

Zie voorts de beide opstellen van P. A. Dietz over telepathie, verschenen in : „De Nieuwe Gids” van 1913 en 1931.

De telepathie was het eerste wetenschappelijk erkende verschijnsel der parapsychologie. Dit wetende, begrijpen wij dat onderscheidene onderzoekers, gedreven door het eenvoudigheidsbeginsel, nu zooveel mogelijk verschijnselen van kennelijk supernormalen aard als telepathische verschijnselen wenschten aan te merken.

Reeds vroeg in de geschiedenis van het parapsychologisch onderzoek zijn er onderzoekers aan te wijzen, die het geheel der psychoskopische verschijnselen als telepathische verschijnselen trachtten te beschouwen en ook in onze dagen is bij een aantal onderzoekers een tendentie merkbaar de telepathie de rol van „Mädchen für alles” in de parapsychologie te doen spelen, waarbij men dan echter het woord telepathie vaak niet meer gebruikt in den zin van alleenlijk gedachten-overdracht doch *mede* in dien van gedachten-lezen.

Het verschijnsel der paragnosie heeft — in het laatste decennium — een zijner meest eminente bestudeerders gevonden in de persoon van den, helaas te vroeg overleden, Franschen arts Gustave Geley. De voornaamste resultaten zijner onderzoekingen heeft hij neergelegd in zijn werk : „L'Ectoplasmie et la Clairvoyance” (4).

De hoofdstukken over : „La clairvoyance” zijn voor een belangrijk deel gewijd aan het mediumschap van Stephan Ossowiecki, een Poolsch ingenieur bij wie zich voornamelijk het verschijnsel der „clairvoyance des choses” (psychoskopie) voordoet.

Wat nu betreft de verklaring der verschijnselen, zoo maakt Geley ons niet alleen vertrouwd met zijn persoonlijke meeningen — product van een rijke ervaring en langdurigen experimenteelen arbeid op het gebied der parapsychologie — ; hij laat ons ook zien hoe hij tot zijn hypothesen gekomen is, waarbij hij ook andere onderzoekers als Richet, Osty, v. Schrenck Notzing e.a. persoonlijk aan het woord laat komen, om hun denkbeelden aan de zijne te toetsen.

Op de vraag of het geheel der psychoskopische verschijnselen gedekt kan worden door de hypothese der gedachten-overdracht antwoordt Geley ontkennend. Er zijn, volgens hem, feiten waarop de hypothese der telepathie onmogelijk van toepassing kan worden geacht.

(4) Paris, 1924.

In zijn genoemd werk brengt Geley steeds weer zijn stelling naar voren, dat geen hypothese (theorie) aanspraak kan maken op geldigheid, welke slechts in staat is om enkele fragmenten der mediumieke werkzaamheid te verklaren en niet haar gansheid, welke hij onvoorwaardelijk als een eenheid wenscht te zien opgevat.

„Mais précisément, au point de vue philosophique, il suffit qu'une hypothèse ne soit pas, toujours, applicable à tous les cas pour qu'elle soit logiquement déclarée insuffisante et pour qu'elle perde en tout état de cause, son caractère illusoire de représenter une interprétation exclusive et quasi-providentielle.

Se réfugier dans cette hypothèse, comme dans un asile inespéré sur le seuil du mystère, apparaît ainsi profondément irrationnel. La communion mento-mentale ne pouvant être invoquée dans tous les cas, rien alors ne nous permet d'affirmer que nous ne faisons pas erreur dans les cas même où elle nous semble en jeu. Quand enfin nous considérons que la lecture de pensée *est tout aussi inexplicable et révolutionnaire que la clairvoyance*, nous comprenons combien il est illogique de l'invoquer à tous propos." (pag. 155).

Wij zullen ons hier niet verdiepen in de vraag in hoeverre Geley gelijk heeft met zijn streven de „mediumieke" werkzaamheid als een eenheid op te vatten; het gaat *hier* slechts om het feit dat het geheel der psychoskopische verschijnselen, volgens een zoo bij uitstek bevoegd onderzoeker en kenner als Geley, niet door de hypothese der telepathie kan worden gedekt.

Dat de hypothese der telepathie (in den zin van gedachten-overdracht) in een groot aantal gevallen onvoldoende is om psychoskopische verschijnselen te verklaren leert ons de ervaring met psychoskopisten. Immers het blijkt bij herhaling dat zij juist die dingen, welke wij verwachten, niet zeggen, doch geheel andere dingen, waarvan de juistheid in een aantal gevallen eerst dan blijkt wanneer wij op informatie uitgaan bij de (tijdens het onderzoek niet aanwezige en den proefpersoon volmaakt onbekende) eigenaren der inductoren.

Ja, wij moeten nog verder gaan en erkennen dat wanneer de proefleider bekend is met b.v. den inhoud van een brief, den proefpersoon als inductor gegeven, en de proefleider concentreert, tijdens het experiment zijn aandacht op dezen inhoud, dit vaak eer storend dan bevorderend schijnt te werken.

Geley vermeldt hier een belangrijk voorbeeld van op pag. 45 van zijn genoemd werk, waar hij proef N° 9 rapporteert. Bij deze proef overhandigde Geley Ossowiecki één van de beide brieven, welke hij gepraepareerd had en waarvan hij dus den inhoud kende. Deze luidde :

„Een olifant, die zich in den Ganges baadde, werd door een krokodil aangevallen, welk dier hem de tromp afbeet."

Met het doel na te gaan in hoeverre hij door zijn bewust denkleven den psychoskopist kon beïnvloeden, trachtte Geley zich de beschreven scène le-

vendig voor te stellen. Het resultaat was geheel tegengesteld aan dat hetwelk men mogelijk zou verwachten. Ossowiecki werd door het denken van Geley in hooge mate bemoeilijkt ; hij liep onrustig heen en weer en pas na verloop van ongeveer 20 minuten kon hij zijn indrukken mededeelen.

„Ik krijg den indruk dat ik in een dierentuin ben... *Het is een worsteling...*

Ik krijg den indruk van een dierentuin. Ik zie een groot dier. *Het is een olifant...* Bevindt die olifant zich niet in het water ? *Ik zie hem in het water zwemmen...* Er is iets *met zijn tromp...* Ik zie *bloed...*”

Op dat oogenblik vroeg Ossowiecki, zeer vermoeid en uiterst nerveus aan Geley of het goed was.

Deze antwoordde : „Het is goed, maar niet volledig”.

„Wacht”, zoo riep Ossowiecki nu uit, „*is het dier niet gewond aan zijn tromp ?*”

Geley antwoordde : „Zeer goed !” en voegde daar aan toe : „Gij hebt gezegd dat er een worsteling was, dat is goed...” Op dat oogenblik viel Ossowiecki hem in de rede met de woorden : „Ja, *met een krokodil !*”

Op pag. 49 wijst Geley er op, dat Ossowiecki den proefleider bij herhaling verzocht te spreken en niet aan iets bepaalds te denken : „Pendant les séances, M. Ossowiecki disait constamment : „Causez ! ne pensez pas,” hetgeen hier m.i. mede een argument tegen de telepathie-hypothese vormt.

Volgens Geley pleit hier tegen de telepathie-hypothese mede het feit, dat Ossowiecki bij herhaling in staat bleek te zijn op supernormale wijze kennis te nemen van den inhoud van een brief, geen der aanwezigen bekend. ⁽⁵⁾

2. *De hypothese van het gedachten-lezen.* Verwant aan de telepathie is het verschijnsel van het gedachtenlezen.

Hebben wij bij de telepathie (= *overdracht* van bewustzijnsinhouden langs anderen weg dan dien der normale zintuigelijke kanalen) te doen (zoo veronderstellen wij) met een aktieven afzender en een passieven ontvanger, bij het gedachten-lezen (zoo nemen wij aan) hebben wij te doen met een proefpersoon die op supernormale wijze put uit den proefleider of een der andere aanwezigen. Deze geven „in reiner Passivität ihre Seeleninhalte her.” ⁽⁶⁾

(5) Een der meest belangrijke bewijzen hiervoor leverde Ossowiecki op 30 Aug. 1923 bij gelegenheid van het parapsychologisch congres te Warschau. Zie pag. 95 van Geley's werk.

(6) H. Driesch : „Parapsychologie”, München, 1932, pag. 22.

„Gedankenlesen hat nun schon früh seine Verwandtschaft mit der Telepathie bekundet, wenn auch logische Sauberkeit erfordert, dass beide... begrifflich geschieden werden”. Ibidem, pag. 63.

Bestudeeren wij oudere en nieuwere verhandelingen over psychoskopische en daaraan verwante verschijnselen, zoo zien wij dat verschillende schrijvers onder telepathie niet alleen verstaan de supernormale overdracht van bewustzijnsinhouden, maar tevens gedachten-lezen. Het komt mij voor dat dit niet juist is, maar dat wij beide begrippen van elkaar hebben te scheiden.

De neiging om het geheel der psychoskopische verschijnselen te beschouwen als producten van gedachten-overdracht en gedachten-lezen treffen wij reeds aan bij Thomson Jay Hudson. Op pag. 271 van zijn geschrift : „De wet der psychische verschijnselen” (7) zegt hij :

„Er is een andere klasse van verschijnselen welke in aanmerkelijke mate de aandacht van het publiek getrokken heeft, en die in dit verband een oogenblik de aandacht verdient. Ze is uitvoerig behandeld in het werk van den overleden Prof. Denton, dat getiteld is : „The Soul of Things”. Men heeft er den naam „psychometrie” aan gegeven, wat aangeduid kan worden als het vermogen dat men aan den menschelijken geest heeft toegeschreven om de geschiedenis van onbezieldde voorwerpen door clairvoyance te onderscheiden. Vele wonderbare verhalen zijn gedaan omtrent de uitoefening van dit onderstelde vermogen, onder wat men destijds voor de strengste contrôle-voorwaarden hield. Prof. Denton nam een lange reeks proeven met zijn zuster, zijn vrouw en eenige anderen.... (hier volgt een beschrijving van Denton's onderzoekingen)... Echter vergat Denton de mogelijkheid niet dat telepathie een element was dat noodzakelijk uitgeschakeld moest worden. Er moesten derhalve voorzorgen getroffen worden dat zijn proefpersonen niet zouden lezen wat in zijn eigen brein aanwezig was. Daartoe maakte hij van een groot aantal monsters pakjes die zooveel mogelijk op elkaar geleken en mengde ze zoo dooreen dat hij ze onmogelijk meer uit elkaar kon onderkennen. Dan overhandigde hij zijn proefpersoon het eene pakje na het andere, en telkens werd ieder ervan met dezelfde nauwkeurigheid als te voren omschreven. Dit werd als afdoende proef beschouwd en zoo meende hij dat de leer, volgens welke de „dingen” evenals de menschen een „ziel” hebben, bewezen was. De Oosterlingen zouden zeggen dat hij bewezen had dat de geschiedenis van alle dingen, welke het ook zijn, „in het astrale licht staan opgeteekend”. En de spiritisten zouden zeggen dat de geesten der afgestorvenen zijn proefpersonen de inlichting gegeven hadden.

De juiste verklaring zal duidelijk zijn voor degenen die met de feiten der telepathie bekend zijn. Denton was een uitstekend geoloog en een klassiek gevormd geleerde. In zijn subjectieve-ik (8) was de geschiedenis van ieder geologisch monster uit zijn verzameling, klaar en levendig afgeteekend, in overeenstemming met de theorieën van de beste geologen van zijn tijd. Zijn verbeeldingskracht voerde hem terug tot den tijd toen nog slechts chaos heerschte. Hij volgde het stukje rots door alle wisselingen in de vorming der aarde, tot het een deel werd van de soliede rots-massa waarvan het afgenomen was. In de steeds veranderende omgeving van dit fragment, sinds

(7) Ned. vert. Amsterdam, 1904.

(8) Hudson neemt aan dat de mensch twee ego's bezit : het objectieve-ik en het subjectieve-ik. Onder subjectieve-ik verstaat Hudson hetzelfde principe dat andere onderzoekers aanduiden met de woorden „subliminale zelf”, „transcendentaal subject” e. d., dus een „hooger”, actief psychisch beginsel.

den tijd dat het deel uitmaakte van een groote massa gesmolten materie, was stof voor een uitbeelding der verhevenste tooneelen uit de geschiedenis van de vorming der wereld. Deze beelden zijn in den geest van ieder waar geoloog steeds sterk en levendig gekleurd aanwezig. Een stuk rots is voor hem een open boek, waarin de geschiedenis van de verhevenste werkingen der Almacht is opgeteekend, en zijn verbeelding voegt er de schilderijen van het landschap aan toe. Bij proeven als de beschrevene werden deze beelden noodzakelijkerwijze in zoo helderen en levendigen vorm aan het subjectieve ik van de sensitieve voorgesteld, dat men haar bepaald stomp-zinnig had kunnen noemen indien zij ze niet in passende termen had beschreven...

Voor zoover Denton bewuste kennis had van den inhoud der pakjes is het feit, dat de sensitieven met goed gevolg de geschiedenis der ingesloten monsters konden lezen, gemakkelijk verklaarbaar. Er blijft nog slechts over uit te leggen hoe zulks eveneens gelukte toen hij poogde dit element weg te nemen door met een groot aantal gelijke pakjes, die hij niet bewust van elkaar onderscheiden kon, de proef te nemen. Dit is ook niet moeilijk te begrijpen, wanneer de buitengewone scherpzinnigheid van het subjectieve ik in aanmerking genomen wordt. Het is een gewone hypnotische proef om een witte kaart uit een pak te trekken, deze aan een sensitief te overhandigen en te suggereeren dat ze het portret van een of andere persoon bevat. De kaart wordt vervolgens op den rug gemerkt en door vijftig of meer andere heen geschud. In negen van de tien gevallen zal een goed sujet de gemerkte kaart aanwijzen als bevattende het gesuggereerde portret, zonder dat hij het merk op de andere zijde kan zien. Het is blijkbaar veel gemakkelijker de verschillen in pakjes te onthouden dan in witte kaarten. Van de pakjes kunnen er geen twee gelijk zijn. Van de kaarten zullen er gewoonlijk niet twee genoegzaam ongelijk zijn om iemand met behulp van zijn gewone zintuigen in staat te stellen het verschil te bepalen. Maar voor het subjectieve-ik is het zeer gemakkelijk elk pakje en zijn inhoud te herkennen, wat uit een vergelijking met duizenden voorbeelden uit de litteratuur der psychische verschijnselen blijkt.

Men zal hebben opgemerkt dat wij ter verklaring der psychometrische verschijnselen de hulp van helderziendheid niet hebben ingeroepen. Het zou een veel gemakkelijker oplossing van het vraagstuk gegeven hebben als we hadden aangenomen dat de kracht van onafhankelijke clairvoyance bestaat, en dat de sensitieve dames eenvoudig den inhoud der pakjes zagen. Maar zoolang de bekende telepathische feiten een volkomen oplossing geven, zijn we logisch niet gerechtigd een gebied te betreden waarop nog slechts de geringste schaduw van twijfel rust.

Met deze opmerking wil ik niet beweren dat er eenige twijfel is aan het bestaan van een kracht die algemeen als helderziendheid bekend is, maar dat haar beperkingen nog onbepaald zijn. M. a. w. de scheidingslijn tusschen helderziendheid en telepathie is thans nog niet scherp getrokken. Het gebied van helderziendheid wordt gestadig enger. Enkele jaren geleden (Hudson schreef dit omstreeks 1890 T.) werd nog elke gewaarwording van een feit, dat voor de zintuigen onkenbaar was, toegeschreven aan clairvoyance of aan geesten. Zij die op het laatste punt sceptisch waren, waren gewoon sommige verschijnselen met behulp van het eerste te verklaren. De verschijnselen, waarvoor dit niet gelukte, werden voor bedrog en goochelarij uitgemaakt. Toen de telepathische verschijnselen beter begrepen werden, werd tevens het gebied van helderzien zeer beperkt, en bleek het dat de meeste verschijnselen, die vroeger met behulp van clairvoyance verklaard waren, inderdaad ontstonden door telepathische gemeenschap. Maar de vermogens en de grenzen der telepathie zijn nog niet duidelijk bekend; en het is gebleken dat iedere stap van het gebied der clairvoyance ten gevolge had. We kunnen dit feit niet beter in het licht stellen dan met behulp van de zoo juist behandelde verschijnselen van psychometrie. Het vermogen om de geschiedenis van een geologisch monster met een aannemelijke schijn van nauw-

keurigheid te lezen, werd aanvankelijk aan clairvoyance toegeschreven. Toen men een inzicht kreeg in de telepathische krachten, kwam de gedachte op dat de ontvanger misschien eenvoudig vertelde wat er in den geest van den afzender aanwezig was. Vele proeven werden in het gansche land genomen, welke hiervan het bewijs leverden, en zoo werd het tot dusverre erkende gebied van clairvoyance ingekort. Maar Denton poogde het telepathische element uit te schakelen door zoodanig met zijn relikken te handelen dat hij zelf niet wist welke het bepaalde voorwerp was dat onderzocht werd. En toen de sensitieve nochtans onder deze omstandigheden hetzelfde doorzicht vertoonde, meende men dat het telepathisch element veronzijdigd was en een bewijs was geleverd van het vermogen van helderzien. Maar nu de kennis omtrent telepathie is vermeerderd en begrepen is dat telepathie het gemeenschapsmiddel tusschen subjectieve ego's is en het subjectieve ik begaafd is met hoogere krachten in bepaalde richtingen, terwijl het in andere richtingen weder beperkt is, blijkt het dat Denton er, zooals hij gemeend had, niet in geslaagd is het telepathisch element weg te nemen. Zoo is het gebied van helderzien weder beperkt, en dat der telepathie overeenkomstig verruimd. We mogen daarom aannemen dat de grenslijnen tusschen deze beide krachten nog onbepaald zijn..."

Wij willen ons hier niet verdiepen in een critiek op het bovenstaande, dat zeer zeker aanvechtbare punten bevat doch het feit constateeren dat er ook in onze dagen bij enkele onderzoekers een tendentie merkbaar is om *het geheel* der psychoskopische verschijnselen als „telepathische” verschijnselen te beschouwen, zoo b.v. bij T. K. Oesterreich en R. Baerwald.

E. g. tracht in de aan psychoskopie gewijde hoofdstukken zijner beide geschriften : „Grundbegriffe der Parapsychologie” ⁽⁹⁾ en : „Der Okkultismus im modernen Weltbild” ⁽¹⁰⁾ dit geheele verschijnsel, voor zoover het betrekking heeft op feiten, die „jemals Gegenstand eines menschlichen Bewusstseins gewesen sind” tot „telepathie” te herleiden. In het eerstgenoemde boek lezen wij op pag. 30 : „Es genügt, eine universelle Telepathie aller Seelen durch die Medien an zu nehmen und alle jene merkwürdigen Leistungen werden verständlich, ohne dass wir zur spiritistischen Theorie überzugehen brauchen.”

Op pag. 31 borduurt Oesterreich op dit stramien voort waarbij hij zich in nog ruimere mate van de telepathie-hypothese blijkt te bedienen dan Baerwald in zijn : „Die psychischen Phänomene.” ⁽¹¹⁾

Onder deze omstandigheden kunnen wij ons slechts verbazen over Baerwald's verzuchting dat de beteekenis der telepathie door de parapsychologen over het hoofd wordt gezien, een uitspraak waartegen Oesterreich dan ook,

(9) Pfullingen i. Württ., 1921.

(10) Dresden, 1923.

(11) Berlin, 1925.

zeer terecht, protest heeft aangeteekend, ⁽¹²⁾ waarbij hij hem onvoldoende litteratuurkennis verwijt.

Ook R. Tischner heeft op de groote beteekenis der telepathie-hypothese gewezen waar het geldt de verklaring van psychoskopische verschijnselen.

Zoo lezen wij in zijn bespreking van Pagenstecher's : „Die Geheimnisse der Psychometrie oder Hellsehen in die Vergangenheit" ⁽¹³⁾ : „Auch betone ich von vornherein, dass ich persönlich von der Existenz eines Hellsehens überzeugt bin, wenn ich auch glaube, dass seine Reichweite vielfach überschätzt wird. Streng bewiesen kann das Hellsehen bloss werden, wenn die Telepathie schon durch die Versuchsanordnung ausgeschlossen ist. Auch bei meinen eigenen psychometrischen Versuchen würde ich jetzt den telepathischen Anteil grösser bewerten als früher. Nur in wenigen meiner Versuche ist die Telepathie schon durch die Versuchsanordnung ausgeschlossen, mag man sie auch durch theoretische Ueberlegungen in einer grösseren Anzahl von Versuchen als recht unwahrscheinlich dartun können.

Es ist das Verdienst von R. Baerwald ⁽¹⁴⁾ uns da das Gewissen geschärft zu haben. So sehr ich in vielen auch seine Ausführungen über die Hyperaesthesie ⁽¹⁵⁾ bestreite, und so sehr ich auch seine Ansichten über die Leichtigkeit der spontanen telepathischen Uebertragung von einem Unterbewusstsein zum anderen, bezweifle, so muss ihm doch zugestanden werden, dass die Versuche über Hellsehen tunlichst so angestellt werden müssen, dass die Telepathie schon durch die Versuchsanordnung als ausgeschlossen angesehen werden darf. Es muss also nicht nur das bewusste Wissen Anwesender ausgeschlossen sein, sondern auch das unterbewusste, auf Hyperaesthesie, Hypermnésie u. s. w. beruhende. Mit der Erklärung der Anwesenden, das niemand an das von dem Medium Gesagte gedacht habe, dass man etwas ganz anderes erwartet habe, oder dass man das Gesagte wohl früher einmal gewusst habe, ist es nicht getan, wenn man die Telepathie ausschliessen will ⁽¹⁶⁾. Aber auch das Wissen *Abwesender* muss tunlichst ausgeschaltet

(12) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 291.

(13) Leipzig, 1928.

(14) Tischner doelt hier zoowel op Baerwald's : „Die psychischen Phänomene" als op diens: „Die intellektuellen Phänomene" (deel II van : „Der Okkultismus in Urkunden"), Berlin, 1925 en „Okkultismus und Spiritismus", Deutsche Buchgemeinschaft, Berlin.

(15) Zie Tischner : „Hyperaesthesie und Hellsehen" in : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1927, pag. 48. Ook E. Bleuler's kritiek op Baerwald's geschrift : „Die intellektuellen Phänomene" in : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 51. T.

(16) Zie mijn opstel : „Over telepathie van het centrale-bewustzijn, van de randzône en van het voorbewuste" in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", II, pag. 189, T.

werden, denn theoretisch ist es jedenfalls denkbar, ja ist durch viele Versuche wahrscheinlich gemacht, dass auch das Wissen Abwesender abgezapft werden kann." (17)

Men ziet dat Tischner hier het woord telepathie, evenals Hudson, Oesterreich en enkele anderen, volstrekt niet meer alleen gebruikt in den zin van gedachten-overdracht maar tevens in dien van gedachten-lezen.

Hetzelfde werd door mij nog in 1929 gedaan gelijk blijken moge uit mijn hiervoor reeds genoemd verslag betr. mijn onderzoek van mevr. Lotte Plaat-Mahlstedt. Op pag. 60 kan men t.p. het navolgende lezen :

„De vraag rijst thans, van welken aard deze kryptaesthetische begaafdheid, deze begaafdheid om op verborgen of supernormale wijze waar te nemen, geacht moet worden.

Ik kan niet ontkennen, dat zich tijdens en na mijn proefnemingen bij herhaling de vraag heeft voorgedaan, of wij hier niet in de eerste plaats met een telepathie-achtig vermogen te doen hebben. Men versta mij wel : ik zeg telepathie-achtig. Met zuivere telepathie, d.i. met het op supernormale wijze opvangen van de — al dan niet bewust — uitgezonden gedachten van een der aanwezigen, hebben wij bij haar vermoedelijk niet te doen, althans niet in die mate, dat wij haar als een telepathe zouden kunnen aanmerken. Heb ik niet bij herhaling opgemerkt, dat zij juist die dingen *niet* zeide, welke ik verwachtte en waar ik mijzelf op concentreerde, maar geheel andere dingen, waaraan ik op deze oogenblikken in het geheel niet dacht, doch die mij wel bekend waren. En zou dit nu niet juist het geval geweest moeten zijn, wanneer wij haar als een uitgesproken telepathe zouden moeten qualificeeren. (18)

Heeft zij voorts ook niet bij herhaling dingen gezegd, mij voor en tijdens de proefnemingen onbekend, waarvan de juistheid mij eerst lang daarna bleek?

Nochtans geeft het feit der *over het algemeen* onbevredigende resultaten verkregen bij *die* proefnemingen, waarbij niemand der aanwezigen iets wist met betrekking tot de geschiedenis van het „onderzochte” voorwerp, ons aanleiding de vraag te stellen, of, over het algemeen de aanwezigheid van een, met het „onderzochte” voorwerp „vertrouwd” iemand niet een der vereischten is voor het welslagen der proefnemingen. In dat geval zouden wij

(17) „Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1928, pag. 491.

(18) Zie mijn in noot 16 genoemd opstel.

aan kunnen nemen, dat mevr. Plaat in de eerste plaats op supernormale wijze put uit het supra- en subliminale zelf van dezen „weter”. Wij zouden dan bij haar wel met zooiets als helderziendheid te doen hebben, doch met een helderziendheid, welke over het algemeen nog aan zekere beperkingen is onderworpen...”

Met dit al is het nochtans mijn vaste overtuiging dat — zoo dan al een deel der resultaten met psychoskopische media bereikt met behulp der hypothesen der telepathie (gedachten-overdracht) en van het gedachtenlezen verklaard *kan* worden — het ten eenenmale onjuist is de telepathie en het gedachten-lezen te beschouwen als de „Zentral-ursachen” van het geheel der psychoskopische verschijnselen.

In dit verband verwijs ik naar onderzoeken zooals deze door b.v. G. Pagenstecher zijn ingesteld en waarvan hij gewag maakt in zijn opstel : „Telepathie und Hellsehen” ⁽¹⁹⁾

Het betreft hier een aantal beschrijvingen van zijn proefpersoon mevr. M. Reyes de Z. aan de hand van eenige fossiele beenderen, door arbeiders in de nabijheid van Mexico (stad) gevonden en aan Prof. Herrera ter hand gesteld. Deze zocht de beenderen te classificeeren, echter zonder resultaat. Daarop liet hij ze — als onclassificeerbaar — opbergen. Pagenstecher werd door krantenberichten op een en ander opmerkzaam gemaakt en liet zich een aantal van deze beenderen toezenden.

„Nach Erhalt der kleinen Kollektion packte ich alles in einer Pappschachtel auf ein ganzes Jahr weg, und bei den Versuchen war es mein alter Freund, Dr. Jesus Monjaras, der im Dunkeln (dunkelblaue Birne) die einzelnen Stücke, die eingewickelt waren, dem Kästchen entnahm, sie dem Medium in die Hände drückte, nachdem die Umhüllung entfernt war, während ich, im dunkeln Raum mit abgewandtem Gesichte mich etwas 6 bis 6 1/2 Meter vom Medium entfernt hielt. Erst nachdem beide Hände der Frau Z. mit einem Handtuch bedeckt waren, wurde ich in ihrer Nähe gebracht”.

De pp. kreeg thans allerlei visioenen waarin zij olifanten, apen, reeën en ook den hippopotamus zag.

Pagenstecher stuurde de protokollen aan Prof. Herrera op. Deze erkende dat de visioenen voor een belangrijk deel juist waren. Maar hetgeen zij over den hippopotamus gezegd had was, volgens hem, de grootst mogelijke onzin. Nijlpaarden kwamen, volgens hem, in Mexico nimmer voor.

Maanden later ontdekte men echter in N. Mexico de fossiele resten van een voorwereldlijken hippopotamus en kwam men tot de erkenning dat de phantasie mevr. Reyes de Z. geen parten gespeeld had, en dat hier tevens geen sprake kon zijn van telepathie of gedachtenlezen.

Hetzelfde kan men zeggen met betrekking tot de proef met de „zeeboon”, waarbij men geheel andere mededeelingen kreeg dan men verwachtte. Aanvankelijk meende men dat de pp. op een dwaalspoor was ; eerst later bleek dat zij juist had „gezien”.

(19) „Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1930, pag. 213.

3. *Psychoskopie als oerverschijnsel*. De erkenning dat men in een aantal gevallen van psychoskopie niet geheel en al uit kan komen met de hypothesen van telepathie en gedachten-lezen leidde een aantal onderzoekers tot het denkbeeld dat wij bij de psychoskopie met een oerverschijnsel te doen hebben.

Denton was van meening dat de voorwerpen als een soort van fotografische platen dienen te worden beschouwd. Hij moest daarvoor aannemen, dat de dingen onophoudelijk „beelden” in zich opnemen en dat een psychoskopist iemand is, die het vermogen bezit deze beelden op de een of andere wijze waar te nemen.

Het komt mij voor dat deze hypothese, waarop enkele variaties gemaakt zijn, niet voor ernstige discussie in aanmerking komt, daar zij alle aanraking met geijkte wetenschappelijke begrippen mist en — in den letterlijken zin van het woord — „occult” genoemd moet worden. Zij heeft dan ook slechts in die jaren aanhang gevonden, waarin het parapsychologisch onderzoek nog in hoofdzaak in zijn voor-wetenschappelijk stadium verkeerde en dan nog alleen maar bij dilettant-onderzoekers. ⁽²⁰⁾

Naar alle waarschijnlijkheid zijn de opstellers van deze hypothese der „occulte-beelden-galerij” geïnspireerd geworden door de Theosofische leer van de Akasha-kroniek, welke van oud-Indische herkomst is.

Vivekananda zegt in zijn : „Raja Yoga” (New-York, 1920, pag. 233) dat men met dit Sanskritsche woord (Akasha) „the all pervading material of the universe” aanduidt.

In de kringen der theosofen, die zeer veel ontleend hebben aan de denkbelden der oude Hindoe-priesters (Brahmanen), van wie beweerd wordt dat zij reeds ettelijke duizenden jaren voor de geboorte van Christus een inzicht hadden in het wezen van onderscheidene supernormale verschijnselen, vindt men nu veelvuldig de meening verkondigd, dat de psychoskopist in de Akasha-kroniek zou lezen.

G. Hodson, een der (in theosofische kringen) meest op den voorgrond tredende „zieners” van onzen tijd wijst hierop in zijn : „The science of seership”. (Londen, Rider & Co., pag. 77).

Na een omschrijving te hebben gegeven van de psychoskopie zegt hij : „Probably the occult student would explain that every object is surrounded by, and exists in, a sea of Akash, upon which is indelibly imprinted a record of its complete history, and that psychometry is the art of contacting and reading these records”.

Over de Akasha zegt Hodson t. p. : „According to some authorities, Akash is a universally-diffused super-physical substance upon which the records of all events are indelibly impressed”.

(20 Zie H. B. Kennedy van Dam : „Beknopte Handleiding tot de kennis der psychometrie”, Amsterdam, 1915.

Op pag. 78 spreekt hij van : „the so-called Akashic records, which are said to form the memory section of the Divine Consciousness, and to exist on the lower planes, surrounding every object by the complete record of its life”.

Zie ook R. Steiner : „Uit de Akashakroniek”, Amsterdam, 1910.

Van Brahmaanschen oorsprong is mede het geloof dat ook de delfstoffen bezielde zijn, een geloof dat (op grond van het continuïteits-beginsel) niet a priori verwerpelijk dient te worden geacht. Dit geloof klinkt in onze dagen in theosofische kringen na ⁽²¹⁾ en schijnt — naast de hypothese van Denton — Pagenstecher beïnvloed te hebben van wiens hand wij in het : „Zeitschrift für Parapsychologie” ⁽²²⁾ lezen :

„Meines Ermessens handelt es sich aber im Prinzip um die im Beziehungsobjekte selbst enthaltenen transzendentalen Energien, man nenne sie, wie man wolle : Vibrationen, Efluvien, Magnetismus usw.

Indem ich somit einerseits der direkten „Telepathie” (fast möchte ich sie als „animistische”, von Gehirn zu Gehirn gehende Gedankenübertragung bezeichnen) das Wasser abgrabe, eröffne ich andererseits neue, ungeahnte Gebiete. An Stelle der banalen Telepathie setze ich die transzendente, den Gegenständen selbst potentiell anhaftende Fähigkeit der Gedankenübertragung, kondensiert in Tieren, Pflanzen, sogar in Steinen...”

De inductoren zijn voor hem : „Gedächtnis-reservoir”.

Zeer terecht heeft R. Sudre in het : „Journal of the Am. S. P. R.” ⁽²³⁾ deze hypothese bestreden als „too much impressed by the old work of Denton.” Hetzelfde geldt met betrekking tot de door J. Kasnacich opgestelde hypothese ⁽²⁴⁾ van het „Unterbewusstsein der Materie” dat zich als „ein Atomalbewusstsein darstellt.”

„Bei der Psychometrie — zoo zegt P. Sünner ⁽²⁵⁾ — geht das erkennen, bildlich gesprochen, so vor sich, *alsob* ⁽²⁶⁾ von einem unbelebten Gegenstand

(21) Zie deel I, pag. 177 e.v. van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research”.

(22) 1930, pag. 223.

(23) 1930, pag. 395.

(24) „Zeitschrift f. metapsychische Forschung”, 1932, pag. 322.

(25) „Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1928, pag. 637.

(26) Met opzet heb ik hier dit woord gecursiveerd. Sünner's gebruik van dit woord in dit verband doet ons denken aan Bernoulli's verhandeling over : „Das „Als-Ob” im Okkultismus”. („Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1928, pag. 542).

„Zu oft — aldus Bernoulli t. p. — tritt der Fall ein, dass sich Hypothesen derart aufdrängen, dass man sich gar nicht bewusst wird, wirklich eine Hypothese auszusprechen und in guten Treuen glaubt, einen wirklichen Sachverhalt zu schildern. Es ist eben in den meisten Fällen so, Als Ob ein Sachverhalt gegeben wäre ; bei näherem Zusehen kann es dann allerdings wieder zweifelhaft erscheinen, ob dem so ist. Die Auffassungen scheiden sich : Der Naive nimmt das Als Ob als Wirklichkeit, der Kritische sieht darin eine Hypothese, die erst noch auf ihre Brauchbarkeit hin zu prüfen ist”.

aus dem Besitz eines Anwesenden oder Abwesenden, eines Lebenden oder schon Verstorbenen, eine geheimnisvolle Ausstrahlung und Wirkung ausginge die uns Kenntnisse über die Person desjenigen, von dem der Gegenstand stammt, oder ihn nunmehr besitzt oder früher besessen hat, vermittelt, oder das Geschehnisse irgendwelcher Art, die sich mit diesem Gegenstand verknüpfen, vermittelt werden."

In dit feit nu dient wel een der voornaamste aanleidingen gezocht te worden welke geleid hebben tot de z.g. uitstralingshypothese (de hypothese der psycho-fysische emanatie, de „fluïde"-hypothese), welke zeer zeker een harer beste verdedigers heeft gevonden in Naum Kotik, van wiens hand in 1908 te Wiesbaden een verhandeling over : „Die Emanation der psychophysischen Energie" verscheen.

Naum Kotik tracht in dit werk — op grond van door hemzelf genomen proeven — in de eerste plaats aan te toonen, dat het denken gepaard gaat met het uitstroomen van hersenstralen. Deze stralen stroomen, volgens hem, in het menschelijk lichaam van de hersenen naar de extremiteiten en omgekeerd heel gemakkelijk over, doordringen tamelijk gemakkelijk de lucht, stroomen heel gemakkelijk weg langs een metalen geleider en doordringen een ondoorzichtig medium (deur) waarbij zij voor een deel worden geabsorbeerd.

Sedert eenige jaren spreekt ook de Milaneesche psychiater Cazzamalli van „hersenstralen" („Gehirnwellen").

Volgens hem „gehen von der menschlichen Versuchsperson unter besonderen psychischen Bedingungen und vorzugsweise während des Auftretens telepsychischer Phänomene elektromagnetische Strahlen vom Typ der Radiowellen aus" („Zeitschr. f. Parapsychologie", 1926, pag. 137), hetgeen hij met behulp van een speciaal daarvoor gebouwd instrumentarium en de medewerking van onderscheidene proefpersonen zegt te hebben aangetoond.

R. Tischner („Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 231 e.v., pag. 633 e.v.), R. Sudre („Revue Métapsychique", 1925, Nr. 5) e.a. trachten echter de juistheid van zijn beweringen te weerleggen.

Cazzamalli heeft hierop gerepliceerd in een opstel, verschenen op pag. 389 e.v. van het : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1927.

Voor ons hier het meest belangrijk zijn nu de proeven waarvan hij in het zesde hoofdstuk van zijn genoemd werk gewag maakt, het hoofdstuk dat handelt over : „Das Hellsehen und die Fixierung der Gedanken auf dem Papier."

Tot de proefpersonen, waarmede deze onderzoeker werkte, behoorde o.a.

een zekere Lydia W., een jonge dame die ten tijde der proefnemingen achttien jaar oud was.

Hij beschrijft haar als een automatisch schrijvend medium. Wanneer op een stuk papier de letters van het alfabet in willekeurige volgorde werden neergeschreven, en men de planchette ⁽²⁸⁾ op het papier legde, met de hand van Lydia daar bovenop (op de planchette), dan kreeg men antwoorden op de gestelde vragen, doordat de hand (en daarmee de planchette) zich geheel onafhankelijk van den bewusten wil van Lydia ging bewegen, waardoor met de gemerkte punt van de planchette letters werden aangewezen, welke men slechts behoefde te noteeren om het antwoord te kunnen lezen, dat het subliminale zelf van het medium op de gestelde vragen gaf.

Lydia volgde bij deze proeven den loop der planchette niet; integendeel, ze maakte onderwijl een praatje of las de krant of een boek.

Wij willen ons hier niet verder verdiepen in deze verschijnselen van splitsing der persoonlijkheid, welke hier alleen vermeld worden met het doel het navolgende te verduidelijken.

Naum Kotik's proeven, met Lydia genomen, en welke ons hier interesseeren, komen op het navolgende neer. Hij kocht eenige pakjes prentbriefkaarten en gaf die aan kennissen, zonder ze zelf te bezien. Elk dezer kennissen nam, bij zich thuis en zich geheel alleen bevindend, uit zulk een pakje een willekeurige briefkaart en tevens een geheel schoon stukje ongebruikt postpapier. Hij ging dan ongeveer een minuut zitten met de prentbriefkaart en het stukje blanco papier in zijn hand, en bekeek de prentbriefkaart gedurende dien tijd. Daarna zond hij het stukje wit postpapier in een schoone envelop aan Naum Kotik terug.

Gewapend met eenige dezer enveloppen, die elk dus een stukje wit postpapier bevatten, ging Naum Kotik nu naar Lydia. Hij liet haar in een kamer plaatsnemen aan de planchette. Zelf ging hij in een kamer daarnaast. Tusschen beide kamers was een deur, die tijdens de proefneming gesloten was. Door het sleutelgat der deur bracht Naum Kotik een geïsoleerde koperdraad aan. Het eene ontblootte einde van deze draad wikkelde hij om een potlood, en dit potlood nam Lydia in de linkerhand, terwijl haar rechterhand op de planchette rustte. Het andere ontblootte einde van den draad (dat zich

(28) Als planchette gebruikte Naum Kotik een driehoekig stuk carton waaronder een drietal gladde, beenen manchetknoopen als pootjes geplakt waren. Een der drie hoekpunten werd van een merkteeken voorzien en dit hoekpunt werd als aanwijzer beschouwd.

dus in de andere kamer bevond), eveneens om een potlood gewikkeld, bracht Naum Kotik in aanraking met een der stukjes papier, welke hij uit de envelop nam. Ook kwam het wel voor, dat hij het stukje maar in de envelop liet en dan het einde van den draad tegen het stukje papier aanbracht.

In de kamer bij Lydia zat haar zuster; zoodra de planchette zich ging bewegen, en met haar wijzer een letter aanwees, schreef de zuster de letter op.

Noch Naum Kotik, noch Lydia, noch haar zuster waren er ook maar eenigszins van op de hoogte, welke prentbriefkaarten door de bekenden van den proefleider waren gezien.

Ziethier een der resultaten (pag. 93).

„Nacht... ⁽²⁹⁾ groote steenblokken... waarschijnlijk ruïnen... rood licht... als een tong van vuur... daaromheen menschen... het roode licht speelt op hun gezichten... zij zitten...”

Achteraf bleek, dat de gefixeerde prentbriefkaart voorstelde: een woestijn in Egypte; halfvervallen muurwerk van gebouwen uit de oudheid; talrijke steenblokken; nachthemel met sterren; een karavaan welke zich rondom een vuur gelegd heeft en bestaat uit Arabieren met hun kameelen.

Een ander resultaat (pag. 92).

De planchette schreef: „Helgroen veld... daar in de verte groent blijkbaar een donker bosch... het een of andere Gothische gebouw... bergen... wolken...”

De prentbriefkaart bleek voor te stellen een groen veld met bonte veldbloemen; gele strepen rijp graan, waarnaast een man en een vrouw bezig zijn met maaien, op den achtergrond talrijke donkere loofboomen, waartusschen twee of drie huizen en een Evangelische kerk met een spitsen, Gothischen toren. Nog verder weg: blauwachtige bergen en een bewolkte hemel.

Naum Kotik is door deze proeven niet alleen gesterkt in zijn overtuiging dat het denken gepaard gaat met de emanatie van een psychophysische energie, maar hij meent dat deze proeven tevens hebben aangetoond, dat deze emanatie op o.m. papier kan overgaan, daarop bewaard blijven en op deze wijze naar een willekeurige plaats kan worden overgebracht.

Hij neemt nu verder aan, dat wanneer een voldoende „gevoelig” persoon dit papier aanraakt, deze op het papier bewaarde energie naar de hersenen van dezen persoon stroomt en daarin nu juist dezelfde voorstellingen

(29) De puntjes duiden aan, dat de planchette een oogenblik in rust was, voor ze verder ging.

doet ontstaan, waarmede haar ontstaan in de hersenen van den persoon die het papier „bedacht”, samenging.

Met betrekking tot Naum Kotik's proeven om met behulp van een phosphoresceerend scherm het bestaan van „hersenstralen” aan te toonen, vestig ik er de aandacht op, dat deze proeven in het jaar 1925 ten onzent door P. A. Dietz zijn nagedaan, waarbij negatieve resultaten verkregen werden.

R. Tischner zegt ⁽³⁰⁾, dat „die Versuche Naum Kotik's mittels Schwefelkalziumschirmen „Gedankenstrahlen” nachzuweisen, theoretisch und praktisch zu wenig durchgearbeitet sind, als das man diese Versuche als irgendwie beweisend dafür ansehen konnte, dass damit eine Gedankenstrahlung nachgewiesen sei.”

En wat nu betreft de uitkomsten zijner onderzoekingen met Lydia e.d., deze kunnen, zooals nog nader zal blijken, ook nog wel anders verklaard worden.

En dat geldt niet alleen met betrekking tot Naum Kotik's psychoskopische onderzoekingen, waarbij het den onderzoeker voorkwam, *alsof* er een psycho-physische emanatie in het spel was, doch mede ten opzichte van andere psychoskopische experimenten, waarbij het ons eveneens te moede is alsof een dergelijke emanatie aangenomen moet worden.

Volgens Driesch ist het „sinnlos von einer „psychischen Energie” zu sprechen und diese von dem Sender auf den Empfänger übergehen, oder, bei der Psychometrie, durch Vermittlung eines Zwischenobjektes wirken zu lassen. Kotik hat eine solche Lehre vertreten. Aber der Begriff der Energie ist hier ebensowenig am Platze wie im Rahmen der normalen Psychologie oder der vitalistischen Biologie. Denn was in Frage steht, ist Sinn, Ordnung, Ganzheit. Energie aber hat es nur mit Quantität zu tun ; sie ist ein Mass der Kausalität, wie das Kilogramm ein Mass der Materie ist”. („Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1926, pag. 613).

Ten onzent heeft F. Ortt, steunend op het moderne natuurphilosophische denkbild van een vierdimensionaal tijdruimteliijk heelal, de hypothese gesteld, „dat een psychometrist een persoon is, die de gave bezit, in den geest de vierdimensionale „tijdslijnen” of „tijdsbanen” te volgen, en daarbij a.h.w. in de tweede tijdsdimensie, of wel de eeuwigheidssfeer, te verkeerem.” ⁽³¹⁾

Het komt mij voor, dat wij een dergelijke hypothese als niet-pragmatisch dienen te beschouwen, waar ons, zooals thans moge blijken, meer voor de hand liggende hypothesen ter beschikking staan.

(30) „Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1926, pag. 232.

(31) „Het Problem der Ziel”, Amsterdam, Seyffardt, pag. 145.

4. *De hypothese der helderziendheid.* Leidt, zooals wij hiervoor zagen, de erkenning dat men bij een aantal gevallen van psychoskopie niet geheel en al kan uitkomen met de hypothesen van telepathie en gedachtenlezen eensdeels tot het denkbeeld, dat wij bij de psychoskopie met een oerverschijnsel te doen hebben, anderen zijn daarentegen van meening, dat wij bij de psychoskopie met een combinatie van telepathie, gedachtenlezen en „helderziendheid” te doen hebben, waarbij zij geneigd zijn te meenen, dat zoowel de telepathie als het gedachtenlezen en het „helderzien” beschouwd dienen te worden als oerverschijnselen.

Onder „helderziendheid” verstaat men dan in den regel een hypothetisch supernormaal vermogen, in wezen verschillend van die beide „vermogens” welke het aanzijn geven aan de verschijnselen van telepathie en gedachtenlezen. M.a.w. : men kan dit vermogen slechts vagelijk en negatief bepalen.

In een dergelijke impasse geraakt men, wanneer men (onder den invloed van verouderde opvattingen omtrent het wezen der telepathie) uitgaat van het apriorisme dat telepathie en gedachtenlezen als oerverschijnselen dienen te worden beschouwd.

Uit het volgende hoofdstuk moge blijken, dat men zijn taak vergemakkelijkt wanneer men het denkbeeld dat telepathie en gedachtenlezen oerverschijnselen zijn opgeeft.

HOOFDSTUK VI

PARAGNOSIE EN „SEELISCHES ERFUEHLEN.”

Het begrip paragnosie. Algemeen neemt men aan, dat — om een telepathisch experiment te doen gelukken — steeds twee personen noodig zijn : een *actieve afzender* en een *passieve ontvanger*.

Van den afzender zegt men, dat hij den ontvanger op supernormale wijze aandoet ; van den ontvanger dat hij op supernormale wijze wordt aangedaan.

In deze voor- en veronderstelde aanwezigheid van een actief en een passief element zou dan het meest belangrijke punt van verschil liggen tusschen telepathie eenerzijds en gedachten-lezen, „helderzien” (supernormaal waarnemen) anderzijds.

Deze opvatting van het begrip telepathie spreekt b.v. ook uit Boirac's poging om het woord telepathie te vervangen door het woord diapsychie (overdracht van de eene ziel op de andere).

Nu is het inderdaad een feit, dat het gewone telepathische laboratorium-experiment in een overwegend aantal gevallen het ons doet voorkomen, alsof wij te doen hebben met een actieven afzender en een passieven ontvanger. Maar wanneer wij ons — bij het onderzoek der telepathische verschijnselen — echter de uitkomsten herinneren van andere onderzoekingen op het gebied der „mentale parapsychologie” ⁽¹⁾ dan dringt zich al spoedig de vraag aan ons op, of de uitkomsten van althans een aantal experimenten op het gebied der telepathie nu niet als producten van z.g. helderziendheid dienen te worden beschouwd.

Zoo komen wij tot een positieve waardeering van hetgeen Richet schrijft op pag. 134 van zijn : „Notre sixième sens” ⁽²⁾ : „D'ailleurs, M. Warcollier ⁽³⁾, croyant fermement à la télépathie, n'expérimente que lorsqu'il y a

(1) Ik denk hier b.v. aan de z.g. book-tests waardoor vooral Mrs. Leonard zich heeft onderscheiden. Een uitstekend samenvattend overzicht schreef R. Lambert in het: „Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1927, pag. 193. Zie voorts : „Proceedings S.P.R.”, Part. 121 en 122, Vol. XL.

Voorts aan het z.g. lezen door ondoorzichtige lichamen heen. Zie b.v. v. Schrenck Notzing: „Gesammelte Aufsätze”, Stuttgart, 1929, pag. 41.

(2) Montaigne, Parijs.

(3) Een zeer verdienstelijke Fransche bestudeerder der telepathie, van wiens hand onderscheidene publicaties over dit onderwerp verschenen.

agent et percipient, c'est à dire un individu A. (agent) qui transmet sa pensée à un individu B. (percipient). Il complique ainsi singulièrement le problème qui me paraît, tout en étant pareillement mystérieux, comporter une explication autre. Si l'individu B. fait un dessin plus ou moins analogue au dessin de A. ce n'est pas à cause de la vibration du cerveau de A., mais bien parce que le dessin de A. est une réalité. Le dessin de A. est matériellement bien plus *réel* que la pensée de A. En effet, mes expériences nombreuses, et celles de M. Tischner, et celles de beaucoup d'autres, prouvent qu'un dessin est vu par un sensitif, même quand personne, *absolument personne*, ne peut savoir la nature de ce dessin."

Van belang zijn in dit verband nog de beide navolgende citaten :

„Presque tous les cas invoqués comme télépathiques sont susceptibles de recevoir une autre explication, à savoir la vibration du réel..." (Pag. 220).

„Je conclurai en disant que, dans presque tous les cas où la télépathie peut être invoquée, on peut invoquer aussi la vibration du réel, mais d'un réel autre que la seule pensée humaine". (Pag. 221).

Zie voorts pag. 226 : „Hypothèse d'une vibration de la réalité".

Veel van wat op het eerste gezicht telepathie lijkt zou ons dus weleens geheel of gedeeltelijk voor de verschijnselen van „helderziendheid" en of gedachtenlezen ⁽⁴⁾ kunnen plaatsnemen.

Nemen wij hierbij in aanmerking hetgeen wij hiervoor zagen, dan kunnen wij ons geenszins verwonderen over het feit, dat zich bij enkele parapsychologen een zeker verzet begint te openbaren tegen het (al te gereede) gebruik van het woord telepathie.

Zoo beveelt R. Sudre ⁽⁵⁾ het gebruik van het woord Metagnomie ⁽⁶⁾ aan, waaronder hij verstaat : „de kennis van natuurdingen of van gedachten, welke kennis het bewustzijn slechts op supernormale wijze deelachtig kan worden." Het begrip metagnomie is dus een ruimer begrip dan het begrip telepathie, welk begrip Sudre nochtans wil handhaven.

G. Geley spreekt van „clairvoyance" en „lucidité".

„La clairvoyance ou lucidité", zoo zegt hij ⁽⁷⁾, „(métagnomie de Boi-

(4) „Helderziendheid" : „lezen" van den lessenaar van den afzender af. „Gedachtenlezen": „puuten", uit den afzender.

(5) „Revue Métapsychique", 1925, nr. 6 („Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 360).

(6) Op het feit dat dit woord taalkundig foutief is wees Tanagra in het : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1927, pag. 233. Zie ook Driesch : „Parapsychologie", pag. 59.

(7) „L'Ectoplasmie et la Clairvoyance", Paris, 1924, pag. 27.

rac, cryptesthésie de Richet) est la capacité d'acquérir des connaissances sans le secours des sens normaux, en dehors de tout effort de réflexion ou de déduction, et en dehors des contingences de temps et d'espace. Ainsi comprise, la clairvoyance embrasse la lecture de pensée ou communion mento-mentale. Il serait à souhaiter que le domaine de la clairvoyance fut nettement délimité d'avec celui de la communion mento-mentale."

Geley wijst er nu vervolgens op, dat in de praktijk dit desideratum zoo goed als niet te verwezenlijken is. „Il est positivement impossible, dans l'état actuel de la science, d'éliminer sûrement la lecture de pensée, consciente ou subconsciente, même dans les cas qui en semblent le plus distincts."

Evenals Sudre's begrip metagnomie omvatten dus mede Geley's begrippen „clairvoyance" en „lucidité" de telepathie.

Deze begrippen zijn opgesteld omdat men tot de erkenning kwam welke Gruber als volgt formuleert :

„Meiner Ansicht nach sind heute Telepathie und Hellsehen nicht voneinander abzugrenzen und ich teile prinzipiell Oesterreichs Ansicht, dass bei kritischer Behandlung der Hellseherscheinungen es recht schwer fällt, die Telepathie als mitwirkendes Moment auszuschliessen.

Telepathie, Hellsehen, Psychometrie sind willkürliche Unterscheidungen, dehnbare Begriffe und, wie schon Wasielewski betont, Teile eines Ganzen, für den ich nach dem Vorgang von Böhm den möglichst unbestimmten Ausdruck seelisches Erfühlen wählte." (8)

Men kan tegen een en ander — zooals b.v. Tischner doet (9) — protest aantekenen (en men zal dit vooral dan willen doen, wanneer men geneigd is de telepathie physisch te verklaren daar men in dit geval in den regel een principieel verschil maakt tusschen telepathie eenerzijds en gedachtenlezen en z.g. helderziendheid anderzijds), er is in dezen ook een ander standpunt mogelijk.

(8) „Parapsychologische Erkenntnisse", München, 1925, pag. 143.

(9) In het : „Zeitschrift f. Parapsychologie", (1926, pag. 363) schrijft hij :

„Aber ich bezweifle, ob die sonstigen Vorschläge von Sudre hier ganz zweckmässig sind, und ob man gut tut, dem Ausdruck Metagnomie eine solche Ausdehnung zu geben, dass er auch die Telepathie umfasst, es fehlt dann ein Wort für das Gebiet „Metagnomie minus Telepathie", denn falls man dieses Gebiet, wie es den Anschein bei Sudre hat... auch Metagnomie nennt, führt das zu Unklarheiten".

Bij onderscheidene onderzoekers van onze dagen vindt men (in tegenstelling tot die van enkele decennia geleden) de neiging naar voren treden — wij zagen dit reeds uit de voorstellen om de begrippen metagnomie en luciditeit te hanteeren — het gebied der telepathie in te perken ten bate van dat der z.g. helderziendheid. Hierbij begint men te geraken tot een herziening van de oorspronkelijke denkbeelden met betrekking tot het wezen van telepathie en helderziendheid waarbij men steeds meer tot de overtuiging komt, dat wij *niet* (meer) moeten onderscheiden telepathie en „helderziendheid”, maar dat de telepathie gezien moet worden als een onderdeel van een groep verschijnselen, welke men eertijds aanduidde met den naam van verschijnselen van helderziendheid, waarbij men tevens komt tot een nadere analyse van het begrip helderziendheid.

Het is aan geen twijfel onderhevig of de nieuwere (psychologische) verklaringen der telepathische verschijnselen vergemakkelijken in niet geringe mate het streven hier te komen tot een zeker eenheidsbegrip.

Vindt men bij de oudere bestudeerders der telepathie veelvuldig de neiging om de telepathie fysisch te verklaren (b.v. naar analogie van de draadlooze telephonie), bij de latere onderzoekers zien wij meer en meer de neiging optreden een psychologische verklaring der telepathie te geven ⁽¹⁰⁾. Ten onzent is G. Heymans ons daarin voorgegaan.

In zijn verhandeling : „Over de verklaring der telepathische verschijnselen” (verschenen in de : „Mededeelingen der S. P. R.”, Nr. 10, pag. 1 e. v.) wijst deze psychisch monist er op, dat wij ons, „met verscheidene filosofen ook van den jongsten tijd, een omvattender, in laatste instantie een Wereldbewustzijn kunnen denken, waarvan de enkele bewustzijnen van menschen en dieren, ook die van den opdrachtgever en den opdrachtontvanger, slechts tijdelijk afgezonderde deelen zijn, zonder dat zij daarbij evenwel hun samenhang met het geheel en met elkander ten volle zouden hebben verloren. Of, nog anders gezegd : op gelijke wijze als binnen een individueel bewustzijn het centrale van het periphere gedeelte, zou binnen het Wereldbewustzijn elk individu van alle andere gescheiden en toch nog daarmede verbonden zijn. En zoo zouden dan de gedachten, die in den ontvanger opkomen, wel degelijk aanwezig zijn geweest in hetzelfde omvattende bewustzijn, waarvan ook zijn waarnemingen en persoonlijke herinneringen deel uitmaken; alleen maar van deze door een veel diepere kloof gescheiden dan deze van elkander. En juist daarom zouden dan telepathische verschijnselen zooveel zeldzamer voorkomen dan gewone invallende gedachten”. (pag. 8).

(10) En terecht. Driesch wijst er in zijn : „Parapsychologie” (pag. 104) op dat men verschillende argumenten tegen de stralings-hypothese kan aanwenden, welke hij alle nader bespreekt.

Bellon wijst er in zijn : „Psychical Research and Religion” (Londen, 1931, pag. 35) op, dat wanneer hier werkelijk straling in het spel was, veel meer menschen door den afzender „aangedaan” zouden moeten worden dan (in den regel) slechts één. Het feit dat doorgaans slechts een bepaalde ontvanger wordt „aangedaan”, pleit sterk tegen de stralings-hypothese.

En nu zien wij dat in deze psychologische hypothesen de grenzen tusschen telepathie en „helderziendheid” vervagen, zooals zoo aanstonds nader zal blijken. In deze hypothesen staat de telepathie over het algemeen niet meer *naast* de „helderziendheid”, maar wordt zij daarin veeleer gezien als *een vorm van „helderziendheid”*.

„Men heeft gezegd — aldus Sudre („Revue Métapsychique”, nr. 6, 1925; „Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1926, pag. 360) — dat de telepathie iets actiefs heeft... Ik ben echter van meening dat wij hier te doen hebben met een inbeelding welke ontstaan is naar aanleiding van de physische theorie, welke de telepathie naar analogie van de draadloze telegrafie zoekt te verklaren. Het is in het geheel niet bewezen, dat de agent steeds een gedachte naar den percipient *zendt*, dat is een hypothese. Als men een groot aantal proeven analyseert bemerkt men, dat men eer moet zeggen dat de ontvanger het bericht tegemoet gaat, dat hij niet onderricht wordt, maar zichzelf onderricht....”

Het is vooral de studie der spontane telepathische verschijnselen welke ons tot het inzicht voert dat de telepathische verschijnselen in een groot aantal gevallen vermengd zijn met verschijnselen van helderziendheid. Dit duidt mede op een in elkaar overgaan der verschijnselen van telepathie en helderziendheid, op een verwantschap dezer begrippen. Telkens en telkens treft het ons, bij de bestudeering van gevallen van spontane telepathie, dat de ontvanger niet alleen den afzender ziet maar bij herhaling ook stukken van zijn milieu. Men zie in dit verband b. v. het geval van den veemmoord („Zeitschr. f. Parapsychologie”, 1931, pag. 288). De vader „ziet” niet alleen den zoon op het oogenblik waarop deze — door moordenaars handen — den dood vindt, doch mede een deel van het milieu, waarin het drama plaats vindt.

Driesch spreekt bij dergelijke gevallen van een „Hellsehen auf Ruf” (l. c. pag. 90) en neemt dus aan dat de agent den ontvanger telepathisch „geroepen” heeft waarna deze „helderziend” werd.

Zoo komt men dus steeds meer Wasielewski's beschouwingen nabij, welke hierop uitloopen, dat telepathie en „helderziendheid” gezien moeten worden als verschillende uitingen van een en hetzelfde vermogen, van de „Panaesthesie” ⁽¹¹⁾; wij willen voor dit vermogen ons van het woord Paragnosie bedienen.

Heymans was geneigd, zooals wij zagen, de telepathische verschijnselen te beschouwen als berustende op het invallen van zeer verafliggende, tot het bewustzijn van andere personen behorende gedachten.

Wij zullen thans op dit stramien voortborduren.

Kunnen wij, volgens Heymans, van telepathie dan spreken, wanneer wij te doen hebben met twee personen, waarvan de een (afzender) zijn bewustzijnsinhouden — langs bovenzinnelijken weg — in den ander (ontvanger)

(11) „Telepathie und Hellsehen”, Halle a. S., 1921.

doet opkomen, van gedachtenlezen zou ik daar willen spreken, waar wij slechts met één persoon te doen hebben, die langs supernormalen weg weet te putten uit anderer geestelijk bezit.

Driesch spreekt hier van een „Wissenserwerb” door „aftappen” van „fremdseelischer Wissensinhalte.”

In deze verhandeling wil ik slechts die gevallen van psychoskopie behandelen, waarbij wij te doen hebben met telepathie en gedachtenlezen waarbij degene die afzendt of „afgetapt” wordt — evenals de ontvanger en de „lezer” — levende individuen zijn.

Er zijn echter gevallen bekend waarbij het ons toeschijnt dat de psychoskopist op supernormale wijze dingen te weten kwam, die slechts een overledene bekend konden zijn en wier juistheid later geverifieerd kon worden.

Zoo'n geval is b. v. dat van het opsporen van het lijk van een verdwenen grijsaard aan de hand van gegevens, door een psychoskopiste verstrekt. Het geval is door Osty vermeld in de : „Annales des Sciences Psychiques” (1914, pag. 97; 1916, pag. 130. Zie ook : „Tijdschrift v. Parapsychologie”, III, pag. 182). De man had zich op een eenzame plaats in een bosch neergelegd en was aldaar gestorven. Men kan met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid zeggen dat geen mensch ter wereld getuige was geweest van de „vlucht” en het sterven van den grijsaard en nochtans bleek de proefpersoon in staat te zijn met behulp van een halsdook, welke de overledene vroeger gedragen had, allerlei bijzonderheden te verschaffen, welke later juist bleken te zijn en met behulp waarvan men het lijk vond.

Ofschoon wij dergelijke gevallen zeer zeker nog animistisch kunnen verklaren zoo dient er nochtans op gewezen te worden, dat er onderzoekers zijn die — ten rechte dan wel ten onrechte — zich bij dergelijke gevallen van de spiritische hypothese bedienen.

Het komt mij voor, dat ook zij nog van telepathie en gedachtenlezen kunnen blijven spreken, van bewustzijnsgemeenschap met een „spirit”.

De ervaring leert ons voorts dat er gevallen zijn waarbij de psychoskopist (aan de hand van een inductor) beelden kreeg (krijgt) met betrekking tot de toekomst van den drager van den inductor, c.q. van den (menschen) inductor zelve.

Zekerlijk dient de profetie als een der meest overweldigende verschijnselen der parapsychologie te worden beschouwd.

Het modern parapsychologisch onderzoek kent nochtans een aantal goed geconstateerde gevallen van profetie. Zoo b. v. die van mevr. Przybylska over den Russisch-Poolschen oorlog („Revue Métapsychique”, 1921, nr. 7). Zelfs Franz Brentano moest zich t.o.v. van enkele feiten gewonnen geven („Jahrbuch der Charakterologie”, Bd. II/III, Charlottenburg, 1926, pag. 257).

Het schijnt dat de psychoskopiste mevr. Burchell op 20 Maart 1903 aan de hand van enkele regels schrift (in een gesloten envelop) van den Servischen koning Alexander zijn gewelddadigen dood — met talrijke bijzonderheden — heeft voorspeld.

Zie : „Op de Grenzen van de twee Werelden”, 1903, pag. 219; „Die Uebersinnliche Welt”, 1903, pag. 356 alsmede de in 1917 verschenen gedenkschriften van den Servischen diplomaat Chedo Myatovich, die het handschrift verschaftte.

Op de vraag of wij bij dergelijke gevallen ook nog de hypothesen der telepathie en van het gedachtenlezen kunnen handhaven meen ik bevestigend te mogen antwoorden.

In zijn : „Nouveaux Essais sur l'entendement humain" (1704) laat Leibnitz (boek II, h. 27, paragr. 6) twee personen een gesprek met elkaar voeren. In dit gesprek zegt Theophilus o. m. :

„Een onstoffelijk wezen of een geest kan niet beroofd worden van elke perceptie van zijn vroeger bestaan. Er blijven hem indrukken van al hetgeen hem eens is overgekomen en hij heeft zelfs voorgevoelens van al hetgeen hem zal overkomen, maar die gevoelens zijn meestal te gering, om onderscheidbaar te kunnen zijn en te worden opgemerkt, ofschoon zij zich wellicht te eeniger tijd kunnen ontwikkelen”.

Dergelijke denkbeelden vinden wij terug bij C. G. Carus. In zijn : „Psyche" (1846), waarvan in 1925 te Jena een door Klages bewerkte verkorte uitgave verscheen, stelt hij de begrippen „Innerung" en „Ahnung" op en tegenover elkaar. Onder „Ahnung" verstaat hij het onbewuste besef van het komende. Zijn in 1829 en 1830 te Dresden gehouden : „Vorlesungen über Psychologie" (herdruk Rotapfel-Verlag, Leipzig) vermeldt een aantal gevallen van voorspellende dromen en daaraan verwante verschijnselen.

De Rochas heeft, blijkens zijn geschrift : „Les vies successives" (Paris, Chacornac), getracht, langs experimenteelen weg, enkele sujetten in hun „herinnering" terug en vooruit te voeren, nochtans zonder hier veel positieve resultaten te bereiken. Keyserling, Hardenberg en Happich hebben — blijkens hun geschrift : „Das Okkulte" (Darmstadt, 1923) — op dit stramen voortgeborduurd. (Zie D. H. Prins : „Reincarnatie" in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", II, pag. 290).

Volgens Osty „les sujets doués de connaissance paranormale du genre capable de révéler l'avenir ces individus sont, par ailleurs, de puissants détecteurs des psychismes d'autrui". („Revue Métapsychique", nr. 5, 1927). Hij meent, dat elk mensch in zijn allerdiepste zelf zijn eigen toekomst kent, zoodat profeten, die ons onze toekomst voorspellen feitelijk uit ons allerhoogste zelf putten.

H. Driesch spreekt in het : „Zeitschrift f. Parapsychologie" (1927, pag. 596) van „Osty's geistvolle Lehre vom „transzendentalen Plan" des Menschen, d. h. von seiner ihm, ohne sein Wissen anhaftenden Schicksalsbestimmtheit, welche eben dem, mit „Metagnomie" Begabten zugänglich ist. Betreffen doch, nach Osty, fast alle Prophezeiungen das Persönliche, nur ganz wenige aber Kollektiveignisse. Osty's Lehre erinnert uns stark an Leibnitz' Lehre von den Monaden, welches ihr gesamtes Erleben aus sich allein produzieren”.

Osty vindt voor zijn hypothese vooral steun in het merkwaardig verschijnsel der voorspellingen van eigen dood. Het moge waar zijn dat een deel dezer voorspellingen verklaard kan worden door de hypothese der autosuggestie (thanatomania-verschijnsel) gelijk Reddingius („Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 519) en Tanagra (ibidem, 1929, pag. 632) hebben trachten aan te toonen, wie onbevooroordeeld de casuïstiek op dit gebied bestudeert zal tot de erkenning moeten komen dat er gevallen zijn, waarin „la cause se réfère à l'intelligence cryptique pour qui temps et espace ne sont pas des barrières à la connaissance, intelligence incluse dans tout homme et dont les avertissements fusent quelquefois soudain jusqu'à la conscience de surface". („Revue Métapsychique", 1931, pag. 367).

Osty heeft enkele voorbeelden van deze gevallen medegedeeld in zijn zoo juist geciteerd opstel, dat eindigt met de woorden : „Toute la phénoménologie métapsychique est, pour prendre l'expression imagée de Maeterlinck, une manifestation de cet *bête inconnu*".

Wat nu betreft dat voor deze „intelligence cryptique” „temps et espace ne sont pas des barrières à la connaissance” zoo komt het mij voor dat Kant ons hier een weg heeft gewezen om dit raadsel eenigermate tot oplossing te brengen. Zeer terecht zegt A. Messer in : „Zeitschr. f. Parapsychologie” (1928, pag. 295) : „Uebrigens könnte gerade für die Vermutungen, zu denen die Prophetie Anregung gibt, der Kantische Gedanke fruchtbar werden, dass Raum und Zeit nur Formen der Erscheinungswelt seien, also nicht unabhängig von unserer sinnlichen Wahrnehmungen bestünden”.

Men zie in dit verband ook mijn : „Gedachten over Teleologie en Profetie” in : „Tijdschrift v. Parapsychologie”, III, pag. 1.

Wanneer wij dit alles weten zoo komt het mij voor dat het verschijnsel der psychoskopische voorspellingen geen beletsel meer behoeft te zijn om ons „den gesamten Tatbestand der Welt — räumlich und zeitlich gefasst — in einem zentralen Ueberbewusstsein zusammengefasst zu denken, in welchem jedes „Individuum” eingebettet, in den „Tiefen” seines Wesens verwurzelt wäre, und aus welchem es, in bestimmten Zuständen der Einstellung auf seine eigene Tiefen-region, Wissen schöpfen könnte”. (Mattiesen : „Zeitschr. f. Parapsychologie”, 1929, pag. 629).

Ten slotte dient er op gewezen te worden dat men mede gevallen kent van het z.g. tweede gezicht („second sight”) en daaraan verwante verschijnselen waarbij wij klaarblijkelijk niet meer te doen hebben met een putten uit het geestelijk bezit van andere mensen.

Ik heb hier speciaal het oog gericht op die gevallen waatin natuurrampen, oorlogen e. d. heeten te zijn vooruitgezien.

Dr. W. Bormann vond in de staatsbibliotheek van München het werk : „Concordantia Astronomiæ cum Theologia, Concordantia Astronomiæ cum Historica Narratione” van Pierre d'Ailli (Petrus de Alliaco), gedrukt in 1490 te Augsburg. In het zestigste hoofdstuk voorspelt deze auteur dat in 1789 groote en verbazingwekkende omwentelingen en veranderingen zullen plaatsvinden, welke in hoofdzaak betrekking zullen hebben op de wetten en het partijwezen. („Die Uebersinnliche Welt”, 1903, pag. 4).

Adelung toont in zijn in 1787 verschenen geschrift over : „Geschiedenis der menschelijke zothed” (deel III, pag. 118) aan, dat Johannes Carlo (geb. 1499) voor het jaar 1789 een revolutie voorspelde.

„Nog onbarmhartiger zou het in het jaar 1789 toegaan ; dat zou het verschrikkelijkste van alle zijn, aangezien in dit jaar groote en wonderbaarlijke gebeurtenissen, veranderingen en verwoestingen zouden plaatsvinden. Maar zoo zeker als de zot zich ten opzichte van het jaar 1693 vergist heeft, zal hij vermoedelijk ook in 1789 tot leugenaar worden...”

Ik wees hiervoor reeds op de voorspellingen van mevr. Przybylska over den Russisch-Poolschen oorlog.

Zoo kent men nog een aantal van dergelijke gevallen.

Het komt mij voor dat Eduard v. Hartmann ons in zijn : „Philosophie des Unbewussten” een draad in handen heeft gegeven, welke ons kan leiden tot een „verklaring” van deze gevallen op de basis der begrippen telepathie en gedachtenlezen.

x Ik denk hier aan zijn metaphysische leer van den „Anschluss an das Absolute.” (12)

Zoo kunnen wij dus de telepathie zien als een onderdeel van een groep verschijnselen welke men in het spraakgebruik gewoonlijk met den naam van verschijnselen van helderziendheid aanduidt en waarvoor ik mij van het woord paragnosie zou willen bedienen. Dit begrip omvat dus allereerst de begrippen telepathie, gedachtenlezen en „Anschluss an das Absolute.”

De vraag, of deze drie begrippen het begrip paragnosie uitputten, moet zekerlijk ontkennend worden beantwoord. Wij zullen ons hier echter niet verder in een ontleding van dit begrip verdiepen. Ik hoop daarop t.z.t. nader terug te komen.

In 1921 voerde Joseph Böhm het begrip „seelisches Erfühlen” in de Duitse parapsychologische litteratuur in (13), een benaming welke naar de meening van onderscheidene onderzoekers (w. o. K. Gruber) zeer gelukkig gekozen dient te worden geacht.

Onder „seelisches Erfühlen” verstaat Böhm : „alle aussersinnlichen Wahrnehmungen wie Anwesenheits- und Abwesenheitstelepathie, das Gedankenlesen, das „zweite Gesicht”, das örtliche und zeitliche, in die Vergangenheit und Zukunft eindringende Hellsehen und die Psychometrie.” (14)

(12) „Waar nu.. het verschijnsel van telepathie en second sight onweersprekelijk gegeven blijken, en deze verschijnselen niet verklaarbaar zouden kunnen zijn uit de individueele onderbewuste of bewuste bestaans- en kensfeer, daar eerst komt de hypothese van den Anschluss an das Absolute” tot haar recht en kracht. Deze hypothese mag derhalve niet worden aangevoerd en ingelascht voor den tijd, dus waar genoemde verschijnselen voldoende verklaarbaar zouden zijn uit de individueele gegevens, maar kan eerst worden aanvaard waar de gegevens ontoereikend ter verklaring blijken...” A. H. de Hartog in : „Tijdschrift v. Parapsychologie”, II, pag. 289.

Zie voorts H. Driesch : „Parapsychologie” pag. 123.

Men zal mij misschien hier tegenwerpen, dat ik de „astrologische” voorspellingen (Pierre d'Ailli en J. Cario) niet tot de paragnostische voorspellingen mag rekenen.

Mijn antwoord hierop luidt, dat ik het zeer waarschijnlijk acht dat het „doen aan astrologie” (het maken van horoscopen) zeer waarschijnlijk in een groot aantal gevallen gezien dient te worden als een suggestief werkend middel, evenals het leggen der kaarten e.d.

(13) „Seelisches Erfühlen”, Pfullingen i. W., 1921. Volledigheidshalve dient er hier op gewezen te worden dat wij het begrip „Erfühlung” reeds bij C. G. Carus aantreffen. In zijn in 1846 verschenen : „Psyche” (waarvan in 1925 in Jena een verkorte, door Klages bewerkte uitgave verscheen) spreekt hij over „Erfühlung” en meent daarmee den laagsten vorm van psychisch zijn te kunnen aanduiden.

(14) „Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1927, pag. 658.

Zijn begrip „seelisches Erfühlen” is naar den omvang wel identiek aan ons begrip paragnosie.

Over het wezen van dit „Erfühlen” zegt hij : „Ich bin zu der Ueberzeugung gekommen, dass dieser psychischer Vorgang der gleiche ist, wie der uns gewohnte des Erinnerns. Es besteht nur ein gradueller Unterschied in der Konzentrationstiefe und -dauer, im Grade des Bewusstseinszustandes, und in der Erfassungsweite der Seele.” (15)

„Der normale Vorgang des Sicherinnerns beruht auf dem gleichen psychischen Prozess, wie das aussersinnliche Erfühlen. In beiden Fällen tritt das Bewusstsein in Verbindung mit der „Welt der materiellen und geistigen Beziehungen und Zusammenhänge” innerhalb der Menschheit auf der Erde und im Kosmos. Beim Erinnern jedoch tauchen nur solche Dinge in unserem Bewusstsein auf, die schon früher einmal daselbst eine Rolle gespielt haben, während anormalerweise beim Erfühlen auch Erlebnisse aus fremden Bewusstseinstiefen (Telepathie) und, allerdings selten, auch Geschehnisse bewusst werden können, die überhaupt noch keinem lebenden Menschen bekannt waren („Hellsehen”). Es bestehen nur Unterschiede in der Reichweite des Erfassens.” (16)

Böhm komt hiermede in principe in harmonie met hypothesen, zooals deze zijn opgesteld door o.a. J. Marcinowski (17), H. Szántó (18), E. Mattiesen (19), K. Gruber (20) e.a.

E. g. wijst er op dat het meerendeel der onderzoekers tot op heden de fout heeft gemaakt van „immer wieder nach einer Analogie für äussere Sinneswahrnehmungen (zu) suchen.” Hieraan is het, volgens hem, toe te schrijven dat men tot op heden nog niet tot alleszins bevredigende hypothesen is gekomen. Hijzelf is een aanhanger van het denkbeeld van „den polaren Bau des Bewusstseins” (21), een theorie, welke „der äusseren Wahrnehmung, die

(15) Ibidem, 1928, pag. 617.

(16) Ibidem, 1927, pag. 664.

(17) Ibidem, 1926, pag. 366 en 728.

(18) Ibidem, 1930, pag. 548.

(19) Ibidem, 1929, pag. 617.

(20) „Parapsychologische Erkenntnisse”, München, 1925, pag. 141.

(21) „Wir erkennen den polaren Bau der Bewusstheit : auch hier eine äussere sinnliche Seite, die Wahrnehmungsseite, und eine innere, nicht sinnliche Seite, die Erlebnisseite. — Mittelbare Erfahrungen vermittelt uns die eine, unmittelbares Erleben die andere. Vorstellungsbewusst nenne ich die eine, gefühlsbewusst die andere. Verstand und Denken, gestützt auf mittelbares Für-wahr-nehmen, wohnt im Aussenbezirk, intuitives Erkennen ist auf der Innenseite zu Haus”. (Pag. 688).

auf das gesonderte Dasein im Einzeldinge gerichtet ist, die innere Wahrnehmung auf der intuitiven Erlebnisseite des Geistigen gegenüberstellt, also um ein unmittelbares Erleben gegenüber dem lediglich mittelbar sinnlichen Ertasten weiss." (Pag. 368).

„Erst wenn wir der Bewusstseins-Psychologie der Sinneserfahrungen und des Intellektualen eine Psychologie der eigentlich geistigen Innenseite und des Intuitiven gegenüber zu stellen gelernt haben, erst dann wird uns das Buch mit den sieben Rätseln erschlossen werden, und dann wird es unser rein materialistisch erzogenen Forscherwelt nicht mehr ein „Akt der Verzweiflung" sein, Hypothesen aufstellen zu müssen, die dem unmittelbaren Erleben auf sinnes-physiologische Weise beikommen wollen." (Pag. 368).

Marcinowski heeft zijn, hierboven geciteerde, gedachten nu verder uitgesponnen in zijn studie over : „Der Okkultismus als Weltanschauungsproblem" waarin hij telepathie, helderziendheid in ruimte en tijd, helderhorendheid enz. beschouwt als „Jargon-Unterschiede im Bereiche des Hellwissens" (pag. 692). „Hellwissen" definieert hij als „unmittelbares Wissen ohne Sinnesvermittlung" (pag. 689), „Persönlichkeitserweiterung um das Du" (pag. 690), waarbij, zooals hij voorts t.p. zoekt aan te toonen, „die Gegenwartserweiterung im Raum und in der Zeit" komt. „Gedankenübertragung ist der Weg der Schwingung des geistig Seelischen von einem zum andern. Gedankenlesen dasselbe, nur diesmal in umgekehrter Richtung. Graphologische Intuition kriecht in den andern auf diese Weise hinein und holt ihn sich heran, gleichviel wo er ist, und erfühlt ihn. In ihm aufgehend, wird er der andere, und sagt dann von ihm aus, was er als der andere gleichsam wie von sich selbst spürt. Oder er saugt ihn in sich hinein, und erspürt ihn so." (Pag. 692). (22)

Marcinowski komt hier in harmonie met de denkbeelden van Geley. Ik wees er hiervoor reeds op, dat deze onderzoeker, op goede gronden, tot de overtuiging kwam dat de telepathie-hypothese niet in staat is de (gansheid der door hem bij Ossowiecki waargenomen) verschijnselen te dekken.

Hetzelfde geldt met betrekking tot de „helderziendheid" welk begrip door hem hier gebruikt wordt in de beteekenis van supernormaal zien (waarnemen) naar analogie van het normale

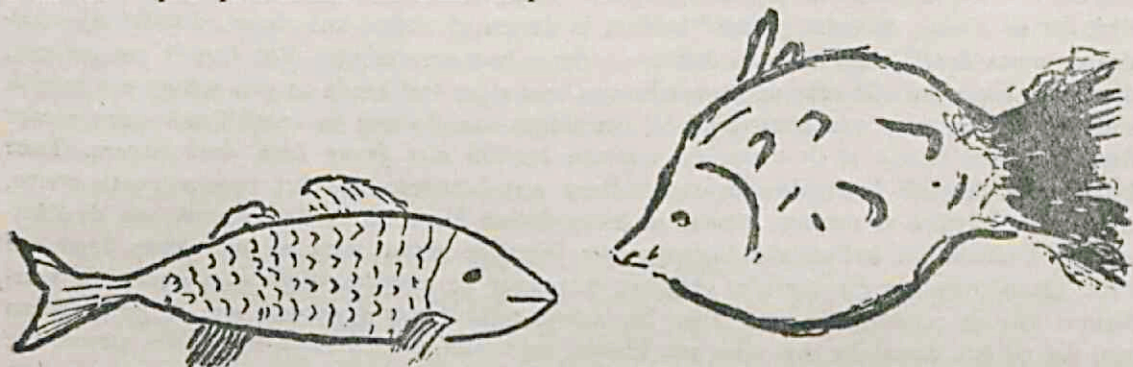
(22) Het mag zeer zeker opmerkelijk genoemd worden, dat wij soortgelijke denkbeelden mede in Tibet schijnen aan te treffen, gelijk uit het werk : „With mystics and magicians in Tibet" van de ontdekkingsreizigerster A. David-Neel (Londen, 1931) moge blijken. Zie mijn bespreking van dit werk in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", IV, pag. 178.

zien (waarnemen), zooals wij dit waarschijnlijk ontmoeten in het verschijnsel der telaesthesia. (23)

Zoo komt Geley ten slotte tot de overtuiging, dat wij bij een psychoskopist als Ossowiecki over het algemeen niet te doen hebben met „gedachtenoverdracht” en „helderziendheid” maar dat

(23) Bij herhaling zijn er tusschen de tekst der documenten en zijn woorden verschillen aan te wijzen „qui démontrent qu'il ne s'agit pas d'une lecture par des procédés supranormaux...” (Pag. 48).

Als voorbeeld verwijst Geley hier naar één zijner experimenten, waarbij O. „a l'idée d'un poisson, d'un dessin représentant un poisson.... Mais il ne voit pas le dessin dont il a l'idée. Il le voit si peu qu'il dessine lui même le poisson tout différemment”.

Deze teekening bevond zich in een gesloten, ondoorzichtige envelop, welke aan O. werd voorgelegd.

Deze teekening werd door O. gemaakt naar aanleiding van hetgeen hij „zag”.

Voorts wijst Geley hier op het feit, dat Ossowiecki bij voorkeur „levend” schrift („écriture vivante”) „leest”.

In dit verband wil ik nog wijzen op het feit, dat wanneer wij hier met echte helderziendheid te doen hadden, wij a priori zouden moeten veronderstellen dat de proefpersoon niet in staat is bij herhaling dubbel gevouwen brieven te lezen. Het feit dat Ossowiecki hiertoe wel in staat is duidt er op, dat hier iets anders dan helderziendheid in het spel is. „Nicht das Chaos der sich überlagernden Schriftzüge wird erfasst, sondern der „Inhalt.” (Driesch, l. c., pag. 109).

Wanneer Geley het op pag. 49 doet voorkomen als zou O. alleen maar „levend” schrift kunnen „lezen” en geen drukwerk, dan is dit niet juist. Uit enkele proeven is gebleken dat O. onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden wel degelijk in staat bleek te zijn om drukwerk te „lezen”. Men zie in dit verband pag. 99 e.v. „Notre séance donna aussi le démenti à l'opinion de bien des personnes que M. Ossowiecki ne voit que ce qui est écrit à la main et ne peut rien dire des choses imprimées — il est vrai que la plupart des expériences jusqu'ici furent faites avec des lettres...” (Pag. 103).

Men ziet, O. onderschatte zijn vermogen toen hij zeide : „Je ne puis lire que l'écriture vivante”. (Pag. 49).

Het komt mij voor dat wij hier met twee vormen van paragnosie te doen hebben : gedachtenlezen en een vorm van telaesthesia.

hij „établit un „rapport” entre lui et celui qui a écrit”. (Pag. 50). Overigens staan wij, volgens hem, hier voor een groot raadsel dat Marcinowski nader heeft trachten op te lossen.

Wanneer Geley hier spreekt van „établis un rapport”, zoo gaan onze gedachten onwillekeurig terug naar de Mesmeristen der vorige eeuw, in wier geschriften wij bij herhaling gewag gemaakt vinden van een toestand van „rapport” tusschen hypnotiseur (magnetiseur) en somnambule, welke volgens deze aanhangers der „fluïde”-hypothese berust op een „od”-vermenging.

De Engelsche arts James Braid — Charcot's voorlooper — kende dezen toestand op grond van eigen waarnemingen. (24)

„Vele patienten — zoo zegt hij (25) — herhalen precies wat hun in onverschillig welke taal wordt voorgezegd. Zij kunnen zelfs, zonder fouten, zoowel de tonen als de woorden van een lied, dat zij nimmer te voren gehoord hebben, in de een of andere taal zingen, doordat zij woorden en tonen dadelijk opvangen en met den anderen zanger meezingen. Zoo had ik een patiente, die in waak-toestand niet eens de grammaire van haar eigen taal kende en zeer weinig van muziek wist, en toch in staat was Jenny Lind bij het zingen van liederen in verschillende talen zonder fout te volgen, terwijl ze de tonen en woorden *tegelijk met Jenny Lind* deed hooren. Twee hoorders in dezelfde kamer konden een tijdlang niet begrijpen, dat het twee stemmen waren, zoo precies kwamen ze overeen, zoowel in harmonischen klank als in de uitspraak van de Zwitsersche, Duitsche en Italiaansche liederen. Met hetzelfde succes zong zij met Jenny Lind een lange geïmproviseerde chromatische oefening, waarmede de zangeres wilde zien, hoever de vaardigheid van de somnambule ging. Toen het meisje wakker was geworden, was er geen denken aan, dat zij iets dergelijks ook maar zou kunnen beproeven, en ten slotte bleek, hoe vreemd het ook mag lijken, dat het slechts een *nabootsing van klanken* was geweest, want ze begreep geen enkel woord van de vreemde talen, die ze zoo juist had uitgesproken, noch slapend, noch wakker zijnde”.

In dit citaat zijn enkele woorden gecursiveerd. Ik wil hier n. l. speciaal de aandacht op vestigen omdat, naar het mij voorkomt, Braid hier niet den juisten kijk op het geval heeft, iets waarop reeds du Prel de aandacht heeft gevestigd. (26)

Deze zegt zeer terecht t. p. : „Als het zingen precies gelijk ging, dan kon er geen nabootsing plaats hebben. Was er nabootsing, dan moest Jenny Lind altijd iets voor zijn, hoe weinig ook... Er wordt niet *na-gedaan* maar *mee-gedaan*”.

Du Prel is nu van meening dat het z. g. magnetisch rapport berust op een od-vermenging.

Het verschijnsel van het „magnetisch” rapport vindt men ook besproken bij de Rochas in zijn verhandeling over : „Les états profonds de l'hypnose” (27). Evenals du Prel is de Rochas een aanhanger van de — nog steeds zeer problematische — fluïde- (od-) theorie (28).

Zonder ons hier te bekommeren om de vraag in hoeverre het (nog steeds in hooge mate hypothetisch en problematisch) „od” bij den toestand van rapport een rol speelt, kunnen wij het feit constateeren, dat deze toestand in diepste wezen een soort van „Persönlichkeitserweiterung um das Du” is.

Schopenhauer, die, zooals uit zijn : „Parerga und Paralipomena” blijkt, bekend was met

(24) Zie deel II, pag. 31, van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research”.

(25) Bij W. Preyer : „Die Entdeckung des Hypnotismus”, Berlijn, 1881, pag. 95.

(26) „Studien uit het gebied der geheim-wetenschappen”, Ned. vert., Amersfoort, 1909. deel II, pag. 194.

(27) Parijs, vijfde druk, 1904, pag. 11.

(28) Zie deel I van mijn : „Beknopte Handl. d. P. R.”, pag. 108.

de verschijnselen der paragnosie, zegt in zijn „Versuch über das Geistersehen“ dat „der Zustand des Hellsehens den darin Befindlichen befähigt, mit meinem Gehirn zu denken, statt mit dem seiligen, welches tief schläft“. („Parerga & c.“, II, Berlin, Cotta'sche Handbibliothek“, pag. 88). Hieruit moge blijken dat het denkbeeld eener „Persönlichkeitserweiterung um das Du“ in den toestand van rapport hem geenszins vreemd was.

Ook de introspecties der somnambulen wijzen daarheen.

„Wij vormen slechts één persoonlijkheid en slechts over mijn genezend instinct en mijn zedelijk gevoel heb ik nog zelf de beschikking“ zeide eens een somnambule tot de Lutzelbourg (Lutzelbourg : „Nouveaux extraits des journaux d'un magnétiseur“ Straatsburg, 1788).

„Wenn ich in tiefer Hypnose mich befinde, so erscheinen laut ärztlicher Beobachtung alle meine Sinnesorgane in ihren Funktionen unterbunden, d. h. ich rieche nicht, ich schmecke nicht, ich sehe nicht, ich empfinde weder Druck noch Hitze, noch Kälte, und höre nichts, ausgenommen die Stimme meines Hypnotiseurs. Merkwürdigerweise scheinen alle diese Sinnesfunktionen auf meinem Hypnotiseur sich übertragen zu haben in der Weise, dass die Reizungen, die auf seine Sinnesorgane einwirken, von mir empfunden werden, alsob direkt meine eigenen Organe gereizt worden wären.

A. Ich schmecke z. B. Salz oder Zucker, wenn diese Substanzen auf die Zunge von Dr. P. gebracht werden.

B. Ich höre das Ticken der Uhr, die an sein Ohr gehalten wird.

C. Ein Lichtblitz, auf seine Augen geleitet, macht mich mit den Augenlidern blinzeln.

D. Ammoniak unter seine Nase gehalten, bewirkt bei mir ein Anfall von Niesen.

E. Ein Stich in den Finger des Dr. P. wird von mir an der genau entsprechenden Stelle empfunden.

F. Ein stück Eis oder eine Wärmflasche auf die Hand des Dr. P. gelegt, gibt mir das Gefühl von Kälte bzw. Wärme.

G. Ein Druck auf irgendeinen Körperteil des Dr. P. löst bei mir an gleicher Stelle ein gleiches Gefühl aus.

Mit einem Worte, es scheint, alsob im Trancezustand mein „empfindendes Ich“ aus meinem Körper entwichen wäre und zeitweilig im Organismus des Hypnotiseurs sich eingenistet hätte“.

Aldus Maria Reyes de Z. op pag. 136 van Pagensecher's : „Die Geheimnisse der Psychometrie“.

„Ich schaue, nein ich lebe auf kurze Zeit in der Schrift, in dem Menschen, und zwar nicht mit dem Verstand, nur mit der Seele. Das logische Denken muss ausgeschaltet werden“. Aldus mevr. H. P., een der proefpersonen van J. Böhm. (Zie : „Zeitschr. f. Parapsychologie“, 1932, pag. 245).

E. Mattiesen blijkt, zoowel op grond van zijn : „Der jenseitige Mensch“ ⁽²⁹⁾ als op grond van zijn verhandeling over : „Die theoretische Problematik der Psychometrie“, in hooge mate geneigd te zijn Böhm c. s. zijn instemming te betuigen. Nochtans schijnt het feit der „präkognitive“ psychoskopie hem hier in verlegenheid te brengen. M.i. onnoodig wanneer wij den draad opvatten, ons door Leibnitz in handen gegeven. Karl Gruber acht — zooals ik hiervoor reeds opmerkte — Böhm's begrip van het „seelische Erfühlen“ gelukkig gekozen. Zijn opvatting daaromtrent doet hij op

(29) Berlijn, 1925.

pag. 141 van zijn : „Parapsychologische Erkenntnisse“ met de volgende woorden kennen. „Der Mensch besitzt die Fähigkeit ohne Inanspruchnahme seiner Sinne, seelische Inhalte anderer Menschen zu erfühlen und in sich auf zu nehmen, der eigenen Psyche einzuverleiben, wo sie sich dann als Vorstellungen unbekannter Herkunft auswirken. So können Eindrücke oder Erinnerungsbilder eines Ereignisses, die von einer fremden Psyche ober- oder unterbewusst gewonnen und bewahrt werden auf dem aussersinnlichen Wege des Erfühlens, telepathisch, in die ~~eigenen~~ Psyche aufgenommen und, wenn sie durch irgend eine Ursache bewusst werden, in die oberbewusste Sphäre des Erkennens geraten, das Bild einer Hellsichtigkeit erzeugen. Bei diesen seelischen Vorgängen spielen Raum und Zeit keine bedingende Rolle, der Raum- und Zeitbegriff ist ausgeschaltet. Es ist sehr wahrscheinlich, dass alle lebenden Menschen untereinander in einer mehr oder minder engen seelischen Verbindung stehen... Die Fähigkeit des seelischen Erfühlens liegt im Unterbewusstsein und kann vom Oberbewusstsein nicht oder nur in nebensächlicher Weise beeinflusst werden...”

Ook Szántó blijkt het in dezen geheel eens te zijn met Böhm, wiens hypothese hij als een pragmatische beschouwt. Dit blijkt uit zijn opstellen over : „Universelle Assoziation als Erklärungsprinzip in der Parapsychologie“ ⁽³⁰⁾ en : „Pragmatische und nichtpragmatische Erklärungen in der Psychometrie.“ ⁽³¹⁾

„Man scheint nicht bemerkt zu haben, dass die Psychometrie das parapsychologische Analogon der individual-psychologischen Assoziation ist. Diese, die individuelle Assoziation, ist etwas so Alltägliches und Gewohntes, das man das Wunderbare in ihr nicht mehr fühlt. Dieses Wunderbare tritt uns in der Psychometrie unter ungewohnten Umständen entgegen und wir vergessen vor Staunen, dass wir es mit einer in anderem Zusammenhange gewohnten Erscheinung zu tun haben.“ (1928, pag. 659).

Zeer terecht laat deze auteur enkele regels verder volgen : „Es handelt sich dabei (d. h. in der Anerkennung einer universalen Assoziation, d. h. einer überindividuellen, aber ganz und gar konkrete seelische Verknüpftheit alles und jeden benachbarten Geschehens im Raum und in der Sukzession) um eine Verallgemeinerung des Assoziationsbegriffes in der Weise, dass das Merkmal der individuellen Gebundenheit fallen gelassen wird. Natürlich

(30) „Zeitschrift f. Parapsychologie“, 1928, pag. 657.

(31) Ibidem, 1930, pag. 548.

bedeutet diese Verallgemeinerung zugleich die Annahme eines überindividuellen seelischen Mediums ; das ist aber eine Annahme, welche beim heutigen Stande der Parapsychologie von führenden Denkern schon begründet und gefordert wurde und nicht eben zu unseren Zwecken erfunden ist."

„.... der somnambule Tiefzustand des Mediums bedeutet, dass es seelisch in die überindividuellen Assoziationszusammenhänge verstrickt ist, dass es die Schranken seiner Ichheit bereits hinter sich hat und den Wellen des überindividuellen Seelenlebens preisgegeben ist. Ein Gegenstand, welcher ihm in diesem Zustande in die Hände gelegt wird, wird für das Medium zum überindividuellen Assoziationsmotiv, welches ihm die damit überindividuell verknüpften Weltmomente zu finden gestattet."

„Auf die materialistische Entgegnung, dass Assoziation an Nervenfasern gebunden ist, antworte ich" — zoo vervolg Szántó t. p. — „es könnte ebensogut gerade umgekehrt sein ; die Assoziation schafft sich, wenn sie oft wiederholt wird, eine Nervenbahn, wobei zugleich das Konkret-individuelle der Erinnerung, ihr Geistiges, abgestreift wird und „Uebung" (Geübtheit), „Gewöhnung", zustande kommt. Das ist ein Vorgang der Materialisation".

In dit verband zou ik er op willen wijzen, dat het denkbeeld der vorige eeuwse materialisten als zouden de hersenen de psyche vormen in onze dagen meer en meer verlaten wordt en men veeleer tot het inzicht begint te geraken dat de psyche de hersenen vormt.

Ten onzent wees C. U. Ariëns Kappers hier reeds op in zijn verhandeling over : „Het begrip psyche voorheen en thans" in : „Psychiatrische en neurologische Bladen", 1919, Nr. 3 en 4. („Neuro-biotaxis")

Zie voorts mijn verhandeling over : „Ideoplastie" in : „Tijdschrift v. Parapsychologie" III.

Szántó wijst er nu verder op (1930, pag. 551) dat zijn opvattingen in principe identiek zijn aan die van Marcinowski en Böhm.

Het komt mij voor dat hij hier ook de namen van Gruber, Driesch en Heymans had kunnen noemen.

Wat betreft Driesch, zoo leert zijn recent werk : „Parapsychologie" ons, dat het denkbeeld der „Persönlichkeitserweiterung" hem geenszins vreemd is.

In de eerste plaats zij hier gewezen op zijn verhandeling over : „Parapsychologie und Philosophie" in : „Zeitschrift f. Parapsychologie" (1927, pag. 593). We lezen aldaar : „Das also ist das Neue, was der erste Teil der Parapsychologie zur Theorie des Wissens beiträgt : die Beziehung *mögliches Wissen* existiert nicht nur zwischen Subjekten und der gegenständlichen Seite der Wirklichkeit, sondern auch zwischen Subjekten unmittelbar und kann sich auf diesen neuen übernormalen Bahnen mit Inhalt füllen.

Das scheint darauf hinzuweisen, dass alle Subjekte im letzten Grunde Eines sind.

Die Erscheinungen der sogenannten Bewusstseinspaltung weisen bereits in dieser Richtung: da ist eine Seele, aber zwei oder mehr Ichs sind in sie eingepflanzt und wissen gegenseitig um ihre Erlebnisse, alsob sie Fremde wären. Das eine Ich weiss hier in einer Form, alsob es um das Wissen eines anderen wüsste. Dasselbe ist bei dramatischen Träumen der Fall".

Hij wijst hier nu vervolgens op zijn embryologische onderzoeken welke hem de feiten van „das Eine und das Viele” leerden kennen (32), en waaruit hij mede de conclusie trok dat in laatste instantie een AL-Ik moet worden aanvaard.

In zijn hierboven genoemd werk borduurt hij op dit stramien voort en komt hij (pag. 113) tot de invoering van het begrip „Seelenfeld” (= „ein allgemeiner unraumhafter überpersönlicher Rahmen, in dem Wirkungen zwischen Seelen statthaben”. (Pag. 122).

Met Heymans' opvattingen maakten wij hiervoor reeds kennis.

Zoo is ons dus in deze oude leer van de „übermenschliche Bewusstseinszusammenhänge und von der bewussten Einheit der seelischen Welt” (33) een hypothese geschonken, welke inderdaad van groote beteekenis dient te worden geacht om een groot deel der verschijnselen van paragnosie te „verklaren” d.w.z. om ons eenigermate de richting te doen bevroeden waarin gezocht dient te worden om ons iets van deze merkwaardige verschijnselen te doen begrijpen, voor zoover dit ons menschelijk kenvermogen mogelijk is.

Omgekeerd leveren deze verschijnselen m.i. een krachtig pleidooi voor deze oeroude denkbeelden van Wereldziel en Al-Geest, voor het denkbeeld dat er is

één Ik, volstrekt, eindloos volkoomen,
in eindloos veel dimensies uitgebreid,

en dat

Elk ander Ik is maar een schijn, ontnoomen
aan het hoogste Weezen... (34)

al dienen wij hier dadelijk bij te zeggen, dat wij

... blijven stom voor 't eeuwig ondoorgronde
geheim hoe uit de algoede Waereldgeest
ooit Weezens droef en leedvol zijn gebooren.

Hoe kwamen veel, waar Eén steeds is geweest? (35)

(32) Het betreft hier zijn bekende embryologische proeven, waarvan hij gewag maakt in zijn : *Philosophie des Organischen*. Isoleert men op een bepaalde wijze de vier cellen van een embryo in b. v. het viercellig stadium, dan krijgt men vier volledige organismen ; twee eieren kunnen gedwongen worden een reuzen-organisme te vormen. „Anstatt des Einen das Viele ; anstatt des Vielen das Eine” .

(33) Mattiesen : *„Der jenseitige Mensch”*, Berlijn, 1925, pag. 487.

(34) F. van Eeden : *„Het Lied van Schijn en Weezen, II, XII.*

(35) Ibidem.

Wij zijn thans tot de erkenning gekomen dat de psychoskopische „helderziendheid” volgens de meening van onderscheidene bevoegde onderzoekers beschouwd dient te worden als het product van een „Persönlichkeitserweiterung um das Du”, dat wij hier te doen hebben met een soort van supernormaal analogon van onze geheugen-functie, waarbij metaphysische bespiegelingen zooals deze ten onzent door G. Heymans naar voren zijn gebracht, ons in staat stellen ons eenigermate een denkbeeld te vormen met betrekking tot het wezen dezer „Persönlichkeitserweiterung”.

„Dass der Geist des Menschen metaphysische Untersuchungen einmal gänzlich aufgeben werde, ist ebensowenig zu erwarten, als dass wir, um nicht immer unreine Luft zu schöpfen, das Atemholen einmal lieber ganz und gar einstellen würden. Es wird also in der Welt jederzeit, und was noch mehr, bei jedem, vornämlich dem nachdenkenden Menschen Metaphysik sein, die, in Ermangelung eines öffentlichen Richtmasses, jeder sich nach seiner Art zuschneiden wird...” Kant: „Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik”, „Auflösung der allgemeinen Frage der Prolegomenen : Wie ist Metaphysik als Wissenschaft möglich ?”

Nochtans wijzen de introspecties der onderscheidene proefpersonen uit, dat optische-, acoustische e.d. elementen bij de psychoskopie een rol spelen. Het zijn juist deze elementen welke ons hier van *helderziendheid*, *helderhoorendheid*, *heldervoelendheid* enz. doen spreken.

Zoo lezen wij bij J. Valckenier Suringar in het rapport zijner onderzoekingen met mevr. Akkeringa : „Mevrouw A. spreekt wel eens van een film, die voor haar oogen inwendig wordt afgedraaid ; daarbij moet men zich dan een film voorstellen met vele, soms groote hiaten en onduidelijkheden ; mevr. A. tracht die film met behulp van alles wat haar ten dienste staat, te volmaken...” („Beschrijving van een psychometrisch helderziend medium”, Amsterdam, 1923, pag. 29).

De Engelsche psychoskopist A. V. Peters zeide in 1912 tegen den heer H. N. de Fremery : „Gij zijt verbaasd, en vraagt U af hoe het mogelijk is zulke indrukken op te vangen. Dat heb ik mijzelven nu al 20 jaar lang afgevraagd, en nog weet ik het niet. Het eenige wat ik kan zeggen is, dat ik de beelden zie als in een cinematograaf en de aandoeningen soms voel alsof zij mijzelf betroffen. Maar op welke wijze dat geschiedt, ik weet het niet”. („Het Toekomstig Leven”, 1912, pag. 39).

Maria Reyes de Z. getuigt op pag. 136 van Pagenstecher's genoemd werk : „Sobald ein zu untersuchender Gegenstand mir in die Hand gegeben wird, erfasse ich ihn unwillkürlich in der Weise, dass alle meine Fingerkuppen mit ihm in enger Berührung sich befinden. Fast unmittelbar darauf fühle ich, von der Hand ausgehend, eine allgemeine Steifheit meinen Organismus ergreifen und innerhalb von zwei Minuten ist mein ganzer Körper kataleptisch. Sobald dieser Zustand eingetreten ist, beginne ich die „Vision zu erschauen” und gleichzeitig zu „erleben”.

Anfangs erscheint das Bild etwas verschwommen, aber bald erschau ich es in vollster Klarheit, alsob ich unterdessen den richtigen Abstand gefunden habe, ähnlich wie beim Opernglas durch Drehen der Schraube erst die beiden Linsen in den richtigen Abstand gebracht werden müssen, bevor die Gegenstände auf der Bühne mit Schärfe gesehen werden können”.

Mevr. Plaat deelde mij mede, dat het haar soms te moede was, als stond er iemand achter haar, die haar, „hetgeen zij zeggen moet” voorzegt, of in beelden laat zien.

Ossowiecki liet zich met betrekking tot zijn introspecties, als volgt tegen Geley uit („L'Ectoplasmie et la Clairvoyance”, pag. 72) :

„Je commence par arrêter le processus de raisonnement et je m'élance de toutes mes forces intérieures du côté des sensations spirituelles. J'affirme que cette condition est causée par mon inébranlable foi dans l'Unité de l'esprit de toute l'humanité. Je me trouve alors dans un état nouveau, spécial où je vois, et où j'entends tout hors du temps et de l'espace.

...Que je lise une lettre cachetée ou que je retrouve un objet perdu, ou que je fasse „de la psychométrie”, les sensations sont presque les mêmes ;

Apparemment, je perds une certaine énergie ; la température devient fébrile et les battements du cœur inégaux. Ce qui confirme cette supposition, c'est que, dès que je cesse de raisonner, il y a comme des fluides électriques qui traversent pendant quelques instants mes extrémités.

Cela dure un moment, puis *une véritable lucidité s'empare de moi* ; des tableaux surgissent ; le plus souvent du passé. Je vois l'homme qui a écrit la lettre et je sais ce qu'il a écrit. Je vois l'objet au moment où il se perd, avec les détails de l'événement ; ou bien je perçois, je sens l'histoire d'un objet quelconque que j'ai en mains. La vision est nébuleuse et exige une grande tension. Il faut d'assez grands efforts pour percevoir certaines conditions et détails des scènes.

L'état de lucidité est évoqué parfois en peu d'instants, et d'autres fois il peut se faire attendre des heures. *Cela dépend en grande partie de l'ambiance : L'incrédulité, le scepticisme ou même une attention trop concentrée sur ma personne paralysent le succès prompt de la lecture ou de la sensation...*”

Het komt mij voor, dat wij in deze optische en acoustische elementen hebben te zien z.g. hallucinations véridiques, boodschappen, welke het subliminale zelf aan het supraliminale zelf heeft doen toekomen. (36)

Dat er echter ook proefpersonen zijn wier „beelden” het karakter dragen van voorstellingen is bekend. Phaneg heeft hierop gewezen in zijn : „La clairvoyance psychométrique”. (37)

Zeer waarschijnlijk zal ons t.z.t. de verwantschap blijken tusschen voorstellingen, „Anschauungsbilder” der eidetici en „hallucinations véridiques.”

In elk geval kunnen wij m. i. hier Marcinowski onze instemming betuigen, wanneer hij zegt dat bij het psychoskopisch helderzien (en daaraan verwante verschijnselen) „es sich nicht um „Schauen” sondern um „Wissen” handelt, das sich gleichsam optisch in uns spiegelt und nun erst in dieser Form in unser Aussenbewusstsein gelangt. Auch akustisch kann diese Spiegelung sein...” (38)

Overzien wij het geheel der paragnostische verschijnselen, zoo past ons

(36) Zie mijn opstel over : „Hallucinations véridiques, waarnemingen van het supernormale en supernormale waarnemingen” in : „Tijdschrift v. Parapsychologie”, I, pag. 197.

(37) Phaneg bij Valckenier Suringar l. c. pag. 35.

(38) „Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1926, pag. 690.

de erkenning dat die der psychoskopie daarin een zeer bijzondere plaats innemen op grond van het gebruik van een voorwerp (inductor) door den psychoskopicist.

Welke rol speelt nu dit voorwerp in het psychoskopische proces?

Wij hebben gezien dat voor de aanhangers der physische hypothesen het voorwerp is de drager van een geheimzinnig en geheel hypothetisch fluïde of van even geheimzinnige „beelden” en wat dies meer zij. ⁽³⁹⁾

Voor wie het geheel der psychoskopische verschijnselen zou willen trachten te dekken met behulp der klassieke telepathie-hypothese kan het voorwerp in laatste instantie geen andere beteekenis hebben dan dat van een concentratie-middel waarvan ten overvloede voor hem of haar, die om een of andere reden meent dat de psychoskopicist het nu eenmaal niet zonder inductor kan stellen, suggestieve, de paragnostische faculteiten tot activiteit prikkelende, werking uitgaat.

Naar de meening van Boehm c. s. speelt de inductor de „Rolle eines Faktors, der dem Einfühlenden einen Richtpunkt gibt für innere „Beziehungen”. Hij voegt hier de het geheel m. i. zeer verduidelijkende woorden aan toe : wij hebben hier te doen met „den gleichen Vorgang, wie wenn ich ein gegenständliches Andenken aus irgendeinem Orte oder aus einer bestimmten Zeit ansehe, und es steigen dann automatisch verschiedene Erinnerungsbilder in mir auf.” ⁽⁴⁰⁾

„Die Rolle des Gegenstandes” — aldus Mattiesen ⁽⁴¹⁾ ... wäre im Rahmen solcher Voraussetzungen genau die, welche beim normalen Erinnern gleichfalls einem Objekte zufallen kann ; er wäre gleichsam der Erwecker von Assoziationen.” „Die ehemalige körperliche Nähe von Gegenstand und Besitzer liefert, wie die räumliche und zeitliche Anordnung der Dinge und Ereignisse in der Welt überhaupt, die Begründung von Assoziationen im kosmischen Bewusstsein, und der Seher, indem er sich dem Gegenstande nahebringt, schaltet lediglich sich selbst in diesen Zusammenhang von Erinnerungen ein. Ist ausser der Nähe und Zusammengehörigkeit auch noch physische Imprägnierung durch den Besitzer anzunehmen, so mag diese, als ein Element der physischen Zusammengehörigkeit oder Aehnlichkeit, selbst wie-

(39) Uit dit fluïde-geloof resulteert dan het bekende gebruik om de inductoren in zijde of andere „isoleerende” stoffen te pakken.

(40) In het symposium van Süner en medewerkers : „Die psychometrische Begabung der Frau Lotte Plaat”, Leipzig, 1928, pag. 88.

(41) „Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1929, pag. 629.

der ein Teil jener objektiven Grundlagen der Vorstellungsverknüpfung in der überindividuellen Psyche bilden. Ueber diese Verknüpfung würde den Seher, der rein vorstellungsmässige Weg zum Bewusstsein des Besitzers führen, oder — falls man dies vorzieht — zu seiner Vertretung im Allgemeinwesen." (42)

„Ein jeder Gegenstand — aldus Szántó (43) — ist mit unendlich vielen Dingen assoziiert.

Daraus folgt : Dass ein jeder psychometrischer Gegenstand unendlich vieldeutig ist und dass es also ohne einen weiteren Wink unmöglich ist, das Medium eine dieser Assoziationen ergreifen zu lassen. Das normale psychometrische Experiment muss also im Anfang immer ein Wanken, ein Tasten des Mediums aufweisen... Das Medium muss unbedingt eingestellt werden, das ängstliche Vermeiden von Zwischenbemerkungen, Winken gefährdet den Erfolg. Hingegen bedeuten Zwischenbemerkungen noch keine Suggestionen : Ist einmal das Medium auf der richtigen Fährte dann wird es oft Dinge offenbaren, welche, erst nachträglich verifiziert, eine einwandfreie Beweisführung gestatten... Die Vieldeutigkeit des „associated object" führt zur Konsequenz, dass kaum jemals ein Experiment entschieden als negativ erkannt werden kann. Denn die Geschichte eines jeden Gegenstandes ist grenzenlos. Wir können also in der Psychometrie meistens nur von positiven und unentschiedenen Experimenten reden."

Het komt mij voor dat thans gezegd mag worden dat de „pragmatische" hypothese der „universeele associatie" mede dit voordeel heeft dat zij een „verklaring" geeft van het nevenverschijnsel van z. g. visschen, dat men bij vele psychoskopisten kan opmerken en waartegen de parapsycholoog zich in den regel tracht te verzetten (44). Nochtans komt dit verschijnsel geenszins bij alle psychoskopisten voor. Wanneer wij b.v. Pagenstecher's rapporten over zijn onderzoekingen met Maria Reyes de Z. bestudeeren, dan zal ons opval-

(42) „Der jenseitige Mensch", pag. 499.

(43) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1930, pag. 552.

(44) Zeer sterk trof ik deze neiging aan bij mevr. Koster-Poot. Ook bij mevr. Akkeringa, mej. Buitenhuis en den heer A. V. Peters merkte ik deze neiging op.

Mevr. Plaat was soms geneigd vragen te stellen. Het komt mij voor dat de mate van gedisponeerdheid en de instelling van den proefleider hier mede een rol spelen.

Zoo schijnt Lotte Plaat aan de Duitsche onderzoekers meer vragen gesteld te hebben dan aan mij ; ik had haar van te voren gezegd, dat zij mij al haar „invallen" moest mededeelen en dat ik haar geen „hulp" zou verleen. Zie pag. 8 van het : „Tijdschrift voor Parapsychologie", II.

len, dat deze voortreffelijke proefpersoon slechts hoogst zelden even op weg gebracht moest worden en in de meeste gevallen dadelijk den „draad” in handen scheen te hebben. ⁽⁴⁵⁾

Van Otto Reimann zegt Paul Süner ⁽⁴⁶⁾ dat hij „im Gegensatz zu Lotte Plaat alle Hilfs- und Zwischenfragen vermeidet und mit einer bewundernswerten Sicherheit, wie von einer unheimlichen Marschroute gelenkt, auf sein fast immer richtiges Ziel losgeht.”

Szántó meent dat wij in dergelijke gevallen moeten aannemen dat de proefpersoon „telepathisch oder im normalen Wege erfüllte Momente auf eine bestimmte Assoziation hingewiesen wird.” Bij het ontbreken van zulke momenten neemt Szántó aan dat „eine gewisse, mit dem Gegenstande zusammenhängende Assoziation besonders gefühlsmässig betont ist.”

„Dies ist ein wichtiges Moment. Ein Gegenstand hat eine grenzenlose Geschichte, aber Krankheit, Tod, Mord usw. wird er vielleicht nur ein einzigesmal, vielleicht nur einigemal begegnet sein, und diese raren Assoziationen drängen sich auch durch ihre Affektbetontheit auf. Hiermit erledigt sich die sogenannte „starke psychische Durchtränkung” mancher Gegenstände...” („Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1930, pag. 553). ⁽⁴⁷⁾

De ervaring leert ons dat het voorwerp onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden kan worden gemist. ⁽⁴⁸⁾

(45) Een uitzondering vond ik op pag. 30 van Pagenstecher's : „Die Geheimnisse der Psychometrie”, Leipzig, 1928.

(46) „Der sofort in die Augen fallende Unterschied zwischen Otto Reimann und Lotte Plaat — übrigens auch zwischen dieser und der neuerdings bekannt gewordenen Frau Akkeringa — besteht in der Art des Vorgehens. Während Frau Lotte Plaat zahlreiche Zwischenfragen im Verlauf ihrer Produktionen stellt, wieder und immer wieder, so dass man nicht selten den Eindruck hat, alsob sie sich — eben an der Hand der Fragen — erst hindurchtastet, hindurchfühlt zu der Persönlichkeit, die sich lebendig machen will, geschieht nichts dergleichen bei Reimann. Im Gegenteil ! Er lehnt alle anderen Angaben als Alter und Geschlecht als störend ab, stellt keinerlei weitere Fragen. Mitunter kommen seine Aussagen von Charakter und Umwelt der Personen, die er darstellt, in sich überstürzenden Worten, wie aus der Pistole geschossen, heraus”. Aldus A. Schmidt op pag. 603 van het : „Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1930.

Het feit, dat Reimann naar geslacht en leeftijd vraagt kan m. i. beschouwd worden als een uiting van het verlangen eenigszins op weg te worden geholpen.

(47) Men zie in dit verband het geval van de medaille, door Pagenstecher vermeld op pag. 324 van het : „Zeitschr. f. Parapsychologie” (1929).

(48) Hierop wijst ook Böhm op pag. 76 van het onder redactie van Süner samengestelde Plaat-symposion. (Leipzig, 1928). Zie ook W. Haas : „Das Problem des Mediumismus”, Stuttgart, 1923 pag. 33.

Wij zien dit b.v. bij de meditatie der beoefenaren van Raja Yoga. (49) Friedrich Heiler zegt in zijn geschrift : „Die buddhistische Versenkung” (München, 1918):

„Der hehre und reine seelische Zustand, den der meditierende Mönch im vierten Jhana erlangt, befähigt ihn... auch zur Erkenntnis fremder Herzen, zur ceto-pariya-nâna (kardiognosia), zum Wunder der Auskunft (âdesanâ-pâtehâriyam). Der Asket hat auch die Macht, den sittlich religiösen Zustand anderer Menschen zu erkennen und die tiefsten Geheimnisse des Herzens zu offenbaren”.

Het is volstrekt niet noodig dat „de te onderkennen geest” (1 Korinthen 12 : 10) zich in de nabijheid van den ziener bevindt. (50)

Zie Murdhna Djoti : „Seherschaft” („Sphinx”, 1887, II, pag. 401) en C. Kiesewetter : „Zur Vorgeschichte des Somnambulismus” („Sphinx”, 1891, II, pag. 233).

In dit verband vestig ik mede de aandacht op de volgende merkwaardige feiten :

1. Het komt bijwijlen voor, dat een proefpersoon een aantal bijzonderheden vertelt met betrekking tot een inductor, welke aanvankelijk als onjuist worden gequalificeerd totdat men plotseling tot de ontdekking komt, dat hetgeen zij beschrijft betrekking heeft op een inductor, welke zich gedurende korteren danwel langeren tijd bevond naast die welke „onderzocht” werd. Het is in dit geval dus „alsof” de proefpersoon deze andere inductor in handen heeft. Persoonlijk merkte ik dit verschijnsel eenige malen op bij mej. A. C. Buitenhuis.

Zie het verslag van mijn onderzoek met deze psychoskopiste in : „Eenheid”, van 1,9.1921.

Bij haar merkte ik ook op, dat zij plotseling indrukken kreeg van voorwerpen, die zij eenigen tijd te voren in de hand gehouden had.

Zoo drong zich b.v. eens sterk den naam Janus aan haar op. Deze naam stond in geenerlei betrekking tot het voorwerp dat zij op dat oogenblik in handen had ; bij navraag bleek echter dat dit de naam was van den overledene, wiens portret zij eenige oogenblikken te voren „bekeken” had.

2. Men ziet bij herhaling dat een proefpersoon in staat blijkt te zijn aan de hand van een voorwerp gebeurtenissen, enz. te beschrijven, waarvan de inductor nimmer „getuige” kan zijn geweest.

(49) Zie deel III van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research”, pag. 156.

(50) Het verschijnsel der intuïtieve karakterkennis is ook in de Christelijke mystiek bekend. J. v. Görres wijst er op in zijn : „Mystik, Magie und Dämonie” (herdruk van : „Die Christliche Mystik”, Berlijn, 1927, pag. 111). Boehm vestigt er in zijn verhandeling over : „Geheimnisse von Natur und Seele im Fall Konnersreuth” („Zeitschr. f. Parapsychologie”, 1927, pag. 658) de aandacht op dat vele gestigmatiseerden het verschijnsel van het „seelische Erfühlen” vertoond hebben.

Zoo vinden wij b. v. op pag. 700 van het : „Zeitschr. f. Parapsychologie“, 1928, het geval vermeld van een sierdoosje, eigendom van een dame, waarbij mevr. Plaat enkele bijzonderheden gaf uit het leven van een bekende dezer dame, die — waarschijnlijk — het doosje nimmer bij zich gedragen had. Zeer belangrijk zijn ook die gevallen waarbij men de plaats aangeeft waar zich een vermiste bevindt. Het hiervoor vermelde geval van den verdwenen grijsaard is er een voorbeeld van.

De inductor was hier een halsdoek, welke de vermiste weliswaar vroeger gedragen had, maar welke hij nochtans bij zijn „vlucht“ in de kast achter gelaten had.

HOOFDSTUK VII

„EINFUEHLEN" EN „ERFUEHLEN."

Onder invloed van denkers als Windelband en Rickert is men in de vorige eeuw onderscheid gaan maken tusschen natuur- en geesteswetenschappen. Elk dezer groepen — zoo leerde men — eischt een eigen methode van onderzoek.

Dit dualisme openbaarde zich — na het jaar 1894 ⁽¹⁾ — ook met kracht in de psychologie.

Eduard Spranger, een leerling van Dilthey, zette diens werk voort, hetgeen boven al blijkt uit zijn beide, zeer bekend geworden geschriften : „Lebensformen" ⁽²⁾ en : „Psychologie des Jugendalters." ⁽³⁾

Evenmin als Dilthey ontkent Spranger het bestaansrecht van een „natuurwetenschappelijke" psychologie ⁽⁴⁾ ; hij acht het echter noodzakelijk, dat men naast haar een „geesteswetenschappelijke" een z.g. „verstehende" psychologie ontwikkelt.

De „verstehende" psychologie van Dilthey en Spranger is wel identiek aan de „subjektieve" psychologie van Karl Jaspers ⁽⁵⁾, die hij ook wel „Phänomenologie" ⁽⁶⁾ noemt.

De „phaenomenoloog" tracht te „verstehen", d.w.z. hij tracht zich in het denken en voelen van zijn medemensch te verplaatsen, zich „in te voelen" („ein zu fühlen".)

G. Heymans heeft er op gewezen dat wij hier met een methode van onderzoek te doen hebben, die geheel met het experimenteeren kan worden vergeleken en opgevat moet worden als experimenteeren met eigen gedachten. Hij noemt het „verstehen" een „analogie-experiment".

„In het algemeen komt dit hierop neer, dat men in de plaats van verschijnselen, die zich om een of andere reden niet leenen tot experimenteel ingrijpen, andere gelijksoortige, waarbij dit wel mogelijk is, tot voorwerp van onderzoek neemt, en nu uit hetgeen men bij deze vindt,

(1) In dat jaar publiceerde Dilthey zijn : „Ideen über eine beschreibende und zergliedernde Psychologie", welke thans opgenomen zijn in zijn : „Gesammelte Schriften", Bd. V, I, Leipzig, 1924.

(2) Halle S., zesde druk, 1927.

(3) Leipzig, negende druk, 1927.

(4) Integendeel. Zie : „Psychologie des Jugendalters", pag. 21 e.v.

(5) „Allgemeine Psychopathologie", derde druk, Berlijn, 1923, pag. 115.

(6) Ibidem, pag. 18.

conclusies trekt omtrent hetgeen bij de eerste mag worden verondersteld. Zoo handelt b.v. de mineraloog, die in zijn laboratorium proeven neemt tot toetsing van hypothesen over het ontstaan van bepaalde gesteenten in de natuur. Maar zoo handelt ook ieder onzer, wanneer hij, om zich van een vreemdlijkende handeling of uitspraak van een bekende rekenschap te geven, zich in diens aard en omstandigheden „indenkt” ; en de psychiater of psycholoog, die, om een of ander type in zijn uitingen te begrijpen, zich een voorstelling tracht te vormen van wat er in het gemoed van de tot dit type behorende menschen omgaat. Immers het is bekend, dat de levendige voorstelling van bepaalde mogelijke ervaringen (b.v. van het eten van een onsmakelijke spijs, van een groot verlies, van een belediging) wel zwakkere, maar overigens gelijke reacties (walging, droefheid, toorn) te voorschijn roept als hun feitelijk beleefd-worden ; wanneer men zich dus in een ander tracht in te denken, en bij een bepaalde voorstelling van zijn motieven en wijze van reageeren in zichzelf de neiging voelt opkomen om op dezelfde wijze te handelen als hij gehandeld heeft, dan verkrijgt daardoor het vermoeden, dat die voorstelling juist is geweest, een niet te verwaarloozen waarschijnlijkheid. Wanneer men deze wijze om in het bewustzijnsleven van anderen door te cringen als „begrijpende” psychologie van de oude „verklarende” gescheiden en als iets van hoogere orde (7) voorgesteld heeft, dan bestaat daartoe even weinig reden als wanneer men hetzelfde wilde doen met de experimenteele tegenover de verklarende natuurkunde ; maar als een belangrijk hulpmiddel bij de verklaring verdient zij zeker uitdrukkelijk te worden vermeld”. (Heymans : „Inleiding tot de speciale psychologie”. Haarlem, 1929, I, pag. 19-21).

De „Einfühlung” berust, volgens Brugmans (8), op (onbewuste) analogie-redeneering.

„Wanneer twee waarnemingscomplexen vele eigenschappen gemeen hebben — zoo zegt hij t. p. —, terwijl wij aan het eene complex A bovendien nog een eigenschap opmerken, dan oordeelen wij dat ook het complex B. deze eigenschap waarschijnlijk bezit. Analogie-redeneering leidt altijd tot een waarschijnlijkheidsoordeel, maar dit waarschijnlijkheidskarakter kan variëren van praktische zekerheid tot een mogelijkheid zonder meer... Die analogie-redeneering is meestal automatisch en onbewust, zoodat het resultaat van het denken slechts gegeven is en de weg, die er toe geleid heeft, ons ontgaat. Wij spreken dan ook van „Einfühlung”. Men kan meenen, dat men bepaalde gedachten en gevoelens van anderen a. h. w. intuïtief „voelt”. Inderdaad, op deze wijze komt het resultaat dikwijls tot ons, maar dat „gevoel” is dan afhankelijk van onbewuste analogie-redeneering.”

(7) Driesch doet dit niet. Uit zijn : „Grundprobleme der Psychologie”, Leipzig, 1926, pag. 116, blijkt, dat hij de meening is toegedaan, dat de „verstehende” psychologie in het geheel geen wetenschappelijke psychologie, doch slechts een voorbereiding voor deze is.

Indien inderdaad — gelijk ik meen — het „Erfühlen” een rol speelt bij het „Einfühlen” zoo is deze meening volmaakt juist te achten.

(8) „Psychologische methoden en begrippen”, Haarlem, 1922, pag. 40.

Het komt mij voor dat de (rationalistische) hypothese der onbewuste analogie-redeneering geenszins het geheel der „Einfühlung” dekt. Er is naar mijn meening ook een „Einfühlen” dat berust op het intuïtieve en irrationeele vermogen van het „Erfühlen” waarmede de studie der psychoskopische verschijnselen ons vertrouwd maakt, terwijl het m. i. ook bij herhaling zal voorkomen dat beide soorten van „Einfühlen” in elkaar overgaan, zooals ook wetenschappelijke en intuïtieve graphologie dit bij herhaling doen.

„Sogenannte „Graphologie” dürfte in manchen Fällen mehr sein als das, was ihr Name besagt. Ich selbst habe hier einiges an Aeusserungen von „Graphologen” erlebt, das mir erheblich über den Rahmen blosser „Schriftdeutung” hinauszugehen scheint”, Driesch : „Parapsychologie”. pag. 76.

Dat ik in deze meening volstrekt niet alleen sta moge blijken uit het feit, dat er onderscheidene psychologen zijn voor wie het „verstehen” onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden een „daimonisch” (intuïtief) karakter draagt.

Vond niet reeds Dilthey in het „onmiddellijke, intuïtieve vatten” de eigen kenmethode voor de geesteswetenschappen in het algemeen en voor de „beschreibende” ⁽⁹⁾, „deskriptive” of „verstehende” psychologie in het bijzonder, waarbij hij in de eerste plaats dacht aan het „daimonische” kenvermogen van den dichter. ⁽¹⁰⁾

Spranger spreekt van een „einfühlende Intuition”, die bij het „Sichhineinversetzen” (waarop „das konkrete psychologische Verstehen beruht”) „beteiligt ist.”

Is het doel der natuurwetenschappelijke (objectieve) psychologie „verklaren”, de „geisteswissenschaftliche” (subjectieve) psychologie wil, volgens Spranger, „verstehen”.

Onder „verstehen” „in allgemeinsten Bedeutung” verstaat Spranger : „geistige Zusammenhänge in der Form objektiv gültiger Erkenntnis als sinnvoll auffassen”, ⁽¹¹⁾ waarbij hij onder „sinnvoll” verstaat „eine Ordnung oder ein Zusammenhang von Gliedern, die ein Wert Ganzes bilden, auf ein Wert Ganzes bezogen sind oder ein Wert Ganzes bewirken helfen”. ⁽¹²⁾

(9) Dilthey's begrip „beschrijvende psychologie” is niet volkomen identiek te achten aan dat van Spranger.

(10) Sommigen hebben dit als onwetenschappelijk verworpen en naar een meer wetenschappelijke methodiek omgezien. Zoo ontstond langzamerhand een „verstehende” psychologie los van de „smetten” der intuïtie. Men zie in dit verband E. Wexberg's : „Individualpsychologie”, Leipzig, 1928, „Einleitung”. Ook F. Baumgarten : „Das Nachfühlen, das Verstehen, die Einfühlung” in het : „Archiv. f. d. ges. Psychologie”, 1930, pag. 153 e.v. Vgl. noot 7.

(11) „Psychologie des Jugendalters”, pag. 3.

(12) Ibidem, pag. 4.

Met nadruk wijst Spranger er op, dat „zum echten Verstehen ein über den Standpunkt des unmittelbaren Lebensbewusstseins hinausgehendes Wissen und objektiv-geistige Zusammenhänge der verschiedensten Art erforderlich ist“ en dat „verstehen“ geenszins „gleichbedeutend ist mit einem getreu abbildenden Nacherleben des subjektiven Seins, Erlebens und Verhaltens einer Einzelseele“. (13)

Spranger erkent het feit, dat „mir das Verstehen um so leichter wird, je mehr meine subjektive Organisation dem zu Verstehenden ähnlich ist“ (14), maar, zoo voegt hij er aan toe, dat mag ons niet misleiden door ons te doen meenen, dat „verstehen“ en „nacherleben“ in wezen identieke begrippen zijn.

„Das konkrete psychologische Verstehen beruht auf Hineinversetzung in die perspektivische Gesamtlage von Personen, aber nicht auf Einfühlen und nicht auf Nacherleben. Der Unterschied ist folgender : Einfühlen ist überhaupt keine Erkenntnismethode, sondern ein Teilakt des spezifisch ästhetischen Verhaltens, in dem sich, wie man zu sagen pflegt, die „Totalität aller Gemüskräfte“ zu einer Lebenseinheit auf vitaler Grundlage zusammenballt. Nacherleben wäre ein anschauliches Nachbilden der fremdseelischen Bewusstseinsverläufe ; dies ist nur annäherend möglich bei seltener Gleichorganisation des seelischen Lebens und der äusseren Situation. (Ich kann z. B. weibliches Seelenleben nicht voll nacherleben). Sich hineinversetzen hingegen ist Mitvollziehen sinnvoll geistiger Akte :

a) auf Grund der Immanenz gesetzlicher (kategorial bestimmter) Sinnzusammenhänge im erkennenden Bewusstsein,

b) unter Berücksichtigung der totalen inneren Organisation und äusseren Situation des anderen. Bei der 2. Leistung mag eine einfühlende Intuition beteiligt sein. Da sie sehr schwer völlig zu analysieren ist, so bleibt das Verstehen, das auf das ganz konkrete Individuum in konkreter Situation gerichtet ist, eine rätselhafte Fähigkeit (Intuition)...“ (15)

Nemen wij Jasper's : „Allgemeine Psychopathologie“ (16) ter hand, zoo lezen wij aldaar op pag. 205, dat de „verstehende“ psycholoog uitgaat van een „verstehende Gesamtintuition.“

„Für alle verstehende Psychologie ist festzuhalten, dass bei aller Evidenz verständlicher Zusammenhänge im allgemeinen die Anwendung auf den individuellen Fall nie zu bewiesenen, sondern nur zu wahrscheinlichen Resultaten führt. Sie ist auch aus allgemeinen Kenntnissen her nicht mechanisch anzuwenden, sondern bedarf immer von neuem persönlicher Intuition. „Die Deutung ist eben nur in den Prinzipien eine Wissenschaft, in ihrer Anwendung ist sie eine Kunst“. (Bleuler)“.

Aldus Jaspers op pag. 208 van zijn genoemd werk.

Jaspers wijst voorts t. p. op de groote beteekenis welke romanschrijvers e. d. voor de „verstehende“ psychologie bezitten.

„Nirgends, weder in der Normalpsychologie noch in der Psychopathologie hat man, sei es weil es unmöglich oder weil es zu schwierig ist, diese verstehende Psychologie zusammenhängend und systematisch bearbeitet. Das Beste findet sich, umrankt von Lebensweisheiten, philosophischen Betrachtungen und charakterologischen Wertungen in den Schriften der bedeutenden philosophi-

(13) Ibidem, pag. 5 en 6.

(14) Ibidem, pag. 7.

(15) „Die Frage nach der Einheit in der Psychologie“, verschenen in de : „Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften“ van 29.7.1926, pag. 190.

(16) Berlijn, 1923.

schen Essayisten (Jaspers wijst hier op auteurs als Theophrastus, Montaigne, Pascal, Labruyère, Laroche-foucauld, Vauvenarges, Chamfort, Kierkegaard e.d.). Die eigene Erfahrung wird durch solche Bücher wie durch die indirekte Erfahrung bei der Lektüre von Biographien und mancher der bedeutenden psychologischen Romane gefördert...

Op de groote beteekenis van geniale romanschrijvers als „verstehende“ psychologen wordt mede gewezen door o.a. A. Messer ⁽¹⁷⁾ en E. Spranger ⁽¹⁸⁾.

E. g. zegt t. p. : „Eine über Jahrtausende hin reichende Entwicklungsreihe bietet sich uns hier dar... die Zahl der psychologisch feinen Lebensbilder, Autobiographien, Romane und anderer Dichtungen aus den letzten anderthalb Jahrhunderten ist ausserordentlich gross. Es wäre aber durchaus verfehlt, wollte der Psychologe vom Fach diese ganze Literatur als „unwissenschaftlich“ zur Seite schieben. Wenn es für irgendeinen Zweig der Wissenschaft ratsam ist, sich mit der vorwissenschaftlich-instinktiven Erkenntnis, der praktisch-künstlerischen Intuition des Lebens in enger Fühlung zu halten, so trifft dies ganz besonders für die Psychologie zu“.

Het is nu m.i. aan geen twijfel onderhevig of deze „einfühlende Intuition“ — welke, volgens Spranger, „sehr schwer völlig zu analysieren ist“ ⁽¹⁹⁾, waarmede hij ongetwijfeld wil zeggen dat zij niet restloos verklaard wordt door de hypothese der onbewuste analogie-redeneering — is in wezen verwant, ja identiek aan het „Erfühlen“ en derhalve een algemeen menschelijk vermogen, dat slechts bij een bepaalde groep van individuen zich krachtiger dan „normaal“ doet gelden.

„Das seelische Erfühlen bei Erwachsenen gehört zu den notwendigen Fähigkeiten des Menschen, bei „Medien“ ist es nur in erhöhtem Masse vorhanden...“ ⁽²⁰⁾

Bij het persklaar maken van deze verhandeling bleek mij dat A. Kronfeld reeds gewezen heeft op de identiteit van het vermogen der telepathie en dat der „Einfühlung“. Hij meent in het vermogen der telepathie een „supranormale Steigerung“ van dat der „Einfühlung“ te mogen zien. (Zie zijn opstel : „Einfühlung und supranormale Fähigkeiten“ : in : „Psychische Studien“, Jan. 1924).

Driesch blijkt — op grond van zijn verhandeling over: „Intuition und Positivismus“ in zijn zoo juist verschenen : „Philosophische Gegenwartsfragen“ (Leipzig, 1933) — niet geneigd te zijn de begrippen intuïtie en „Erfühlen“ als identieke begrippen te beschouwen. Driesch verstaat hier onder intuïtie „ein Vermögen des Menschen, das Wesen des an sich wirklichen Seins oder wenigstens gewisse Seiten dieses Wesens unmittelbar wissend zu erfassen“ (pag. 2). Van een

(17) „Psychologie“, Stuttgart, 1922, pag. 3.

(18) „Lebensformen“, pag. 11.

(19) „Die Frage nach der Einheit in der Psychologie“, pag. 190.

(20) Böhm in : „Zeitschrift f. Parapsychologie“, 1928, pag. 617.

dergelijke „Wesenschau“ is bij de paragnosie, volgens hem, geen sprake. Telepathie en gedachtenoverdracht zijn, volgens hem, „nur neue Formen von Wissenserwerb, die mit „Intuition“ in dem oben erörterten Sinne gar nichts zu tun haben. Metaphysisches nämlich wird hier keineswegs von dem „Metagnomen“ unmittelbar erfasst, sondern Erscheinungshaftes, sei das, bei Telepathie und Gedankenübertragung, der besondere Wissensinhalt eines fremden Menschen — das Wort „Wissen“ in sehr weitem Sinne genommen — ... Der Metagnom erlebt Erscheinungshaftes auf paranormalem Wege...” (Pag. 3 en 4).

Ik kan deze meening niet deelen. Het komt mij voor dat — althans in een aantal gevallen — de metagnoom ons plaatst voor verschijnselen, welke ons leeren dat anderer zieleleven ons onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden immanent kan worden. Want dat is m. i. toch wel als een der meest karakteristieke kenmerken van het „Erfüh'en“ te beschouwen dat de proefpersoon zich in een aantal gevallen met anderen identificeert ; eigen ik en anderer ik worden voor een oogenblik en tot op zekere hoogte één „Einfühlen“ („Erfühlen“) „bedeutet eine teilweise Aufgabe der eigenen Zentrierung, um in den Kreis eines fremden Zentrums dringen zu können“. (Szántó : „Zeitschrift f. Parapsychologie“, 1930, pag. 551).

Van Otto Gross is het woord, dat „die Psychiatrie nicht nur die Pathologie, sondern auch die Mikroskopik in der Psychologie“ is.

„Die Pathopsychologie ist eine psychologische Disziplin, welche die abnormen seelischen Vorgänge studiert als Variationen des seelischen Geschehens. Sie dient der Normalpsychologie in sofern als Hilfsdisziplin, als das kranke Seelenleben herangezogen werden kann, um das gesunde zu erklären. Jenes zeigt oft in grotesker Verstärkung was hier nur wenig merklich ist...” (A. Messer : „Psychologie“, Berlijn, 1922, pag. 44).

Het komt mij voor dat wij, tot op zekere hoogte, hetzelfde kunnen zeggen met betrekking tot de parapsychologie.

De moderne biologie doet ons reeds a priori vermoeden, dat de vermogens, welke het object van studie van den parapsycholoog uitmaken, en waar toe dat van het „seelische Erfühlen“ behoort, in principe van algemeen menschelijken aard zijn, terwijl de differentieele psychologie (steunend op het Darwinistische begrip variabiliteit) ons vertrouwd heeft gemaakt met de gedachte, dat dergelijke vermogens zich nochtans niet bij alle individuen in gelijke mate behoeven te openbaren.

De moderne psychologie doet ons menschen, welke (op goede gronden) algemeen bekend staan als telepathen, „helderzienden“, enz. beschouwen als individuen, welke in extremen vorm beschikken over vermogens, welke bij den gemiddelden mensch over het algemeen niet — of hoogst zelden — aan den dag treden.

Dat deze zienswijze juist is, leert ons de ervaring.

Daar hebben wij in de eerste plaats de gevallen van z.g. spontane tele-

pathie en helderziendheid. Enquête-onderzoek ⁽²¹⁾ heeft uitgewezen, dat een zeer groot aantal menschen, van beiderlei kunne, van verschillenden leeftijd, uit alle lagen en klassen der maatschappij een of meermalen in hun leven spontane telepathische en andere supernormale ervaringen heeft gehad.

Ook het historisch onderzoek leidt tot deze erkenning ; door alle eeuwen heen vinden wij gewag gemaakt van personen, die spontane telepathische e. d. ervaringen hebben gehad. Oude dagboeken, scheepsjournalen e. d. kunnen ons hier merkwaardig materiaal verschaffen gelijk bij herhaling gebleken is. ⁽²²⁾

Last not least kan men langs den weg van het experiment aantonen, dat de supernormale begaafdheid (althans het „seelische Erfühlen”) van algemeen menschelijken aard genoemd mag worden.

Ik denk hier aan onderzoekingen, zooals ten onzent door P. A. Dietz zijn ingesteld ⁽²³⁾ en die mede door buitenlandsche onderzoekers bij herhaling ter hand zijn genomen. Door middel van een zeer groot aantal proeven op „gewone” menschen genomen, en door toepassing van de kansrekening heeft men bij herhaling met succes trachten aan te toonen dat het paragnostisch vermogen in aanleg bij alle menschen aanwezig geacht dient te worden.

Op de vraag of de mensch deze vermogens kunstmatig bij zichzelf en anderen kan ontwikkelen, wil ik hier liever het antwoord schuldig blijven.

Het is waar, een aantal onderzoekers, waaronder E. Osty ⁽²⁴⁾, beantwoordt deze vraag onomwonden bevestigend en het komt mij voor, dat dit juist is. Nochtans beschikken wij hier tot op heden over te weinig gegevens om ons het recht van een positieve uitspraak te mogen veroorloven.

Een andere vraag is deze of een bepaalde psycho-physische structuur op de een of andere wijze bevorderlijk dient te worden geacht voor het manifest worden der latente supernormale begaafdheid. Hier staan wij voor een pro-

(21) Zie Myers, Gurney & Podmore : „Phantasms of the living”, Londen, 1886, twee deelen. Voorts o.m. J. W. Dunne : „An experiment with time”, Londen, 1929, alsmede de onderscheidene gevallen van spontane paragnosie, vermeld in de onderscheidene afleveringen van het : „Tijdschrift v. Parapsychologie”, het : „Zeitschrift f. Parapsychologie” en de : „Revue Métapsychique”.

(22) Zie de onderscheidene jaargangen der vaktijdschriften, waarin wij bij herhaling merkwaardige gevallen, geput uit oude oorkonden vermeld vinden, van spontane paragnosie bij historische personen.

(23) P. A. Dietz : „Is het kryptaesthetisch vermogen in aanleg een algemeen menschelijke eigenschap ?” in : „Tijdschrift v. Parapsychologie”, I, pag. 97.

(24) „Revue Métapsychique”, 1931, pag. 93.

bleem van karakterologischen aard, dat mij reeds sedert jaren bezighoudt en waarover reeds enkele publicaties van mijn hand verschenen ⁽²⁵⁾. De gegevens, welke ik op dit gebied reeds mocht verzamelen, hebben bij mij de overtuiging gevestigd, dat zeer vele supernormaal-begaafden in hooge mate emotioneel zijn, overwegend primair functionneeren en daarbij niet-actief zijn. Dat wil dus zeggen, dat zij tot het nerveuze type (Heymans) behooren, dat zij „prae-hysterici” zijn. ⁽²⁶⁾

De vraag of het mediumschap gezien moet worden als een verschijnsel van atavisme danwel van evolutie wordt in onze dagen verschillend beantwoord.

In het : „Tijdschrift v. Parapsychologie” heb ik onlangs ⁽²⁷⁾ een opstel gepubliceerd waarin ik op de mogelijkheid heb gewezen dat beide opvattingen juist kunnen zijn.

Zeker dient het m. i. te worden geacht, dat de geschiedenis der menschheid ons plaatst voor de geschiedenis der degeneratie der paragnostische faculteiten. Het schijnt, dat ten onzent L. Bolk hiervan een vermoeden heeft gehad.

„En bij de soberheid der begrippen” — zoo schrijft hij in zijn bekende verhandeling over : „Hersenen en Cultuur” ⁽²⁸⁾ — waarmede de allengs tot rede komende menschheid nog slechts begiftigd was, bij de begrensdheid zijner voorstellingen, bij zijn nog geringe gevoeligheid voor indrukken van buiten, en het onvermogen om die indrukken te verwerken, werd het kenmerk van hooger begaafdheid misschien uitsluitend gegeven door de intuïtie, en de daarmede direkt verwante genialiteit, eigenschappen van 's menschen geest, die psychologisch in hun grondslagen onnaspeurlijk zijn, eigenschappen die wij niet begrijpen en wel nooit zullen kunnen verklaren, omdat zij wortelen in het onbewuste...”

(25) „Tijdschrift v. Parapsychologie”, I, pag. 281 ; II, pag. 3.

(26) Sommige psychosen vertoonen een zoo groote overeenstemming met bepaalde temperaments-typen, dat haar ziekelijke afwijkingen als vergrooingen der temperaments-eigenschappen kunnen worden opgevat. Dit heeft geleid tot de aanname dat binnen de gezondheidsbreedte menschentypen voorkomen, die in zeer verzwakten vorm de symptomen der ziekte vertoonen.

Het is nu de vraag, of de praemorbide toestand eener psychose overeenstemt met bepaalde temperaments-eigenschappen. Velen zijn geneigd deze vraag bevestigend te beantwoorden. Zie E. D. Wiersma : „Capita Psychopathologica”, Groningen, 1931, pag. 71 ; F. Stuurman : „Karakter en Psychose”, „Psychiatrische en Neurologische Bladen”, 1927.

(27) Vijfde jrg., pag. 103.

(28) Amsterdam, derde druk, 1932, pag. 10.

En op pag. 11 lezen wij bij hem : „... in den beginne was het Genie...”
Men ziet hoe dicht Bolk hier *in principe* Dacqué nadert, wiens denkbeelden ik in mijn genoemd opstel besprak.

Voorts vinden wij hier aanknoopingspunten aan de denkbeelden van C. G. Carus ⁽²⁹⁾, E. v. Hartmann en H. Bergson, alsmede aan F. W. H. Myers' uitspraak dat het genie het nauwst verwant is aan het kind ⁽³⁰⁾ waarbij het woord kind hem ongetwijfeld heeft doen denken aan den archaischen mensch en het dier...

(29) „Vorlesungen über Psychologie”, pag. 335 e.v. van den herdruk, Rotapfel Verlag, Leipzig.

(30) „De menschelijke persoonlijkheid”, Ned. vert., Amsterdam, 1921, pag. 86.

HOOFDSTUK VIII

OVER GENIALITEIT.

Wij zagen hiervoor dat Jaspers, Messer, Spranger, e.a. gewezen hebben op de groote beteekenis der dichters, romanschrijvers e.d. voor de „verstehende” psychologie.

Het komt mij voor dat zij dit zeer terecht doen en dat de „dichters” deze beteekenis voor een niet onbelangrijk deel danken aan het feit dat zij in verhoogde mate over het „vermogen” van het „Erfühlen” beschikken.

De parapsycholoog komt tot de erkenning dat kunstenaar en medium (wat betreft hun psycho-physische structuur) ten nauwste aan elkaar verwant zijn en dat de bestudeering van het mediumisme in staat is onze inzichten in het wezen van den kunstenaar wezenlijk te verdiepen.

Zoo moet het ons in de eerste plaats opvallen, dat men door alle eeuwen heen gewag gemaakt vindt van mediums, die hun producten van intellectuele exaltatie in gebonden rede uitdrukten.

De priesteressen van het Orakel van Delphi (pythia's) moeten bij herhaling in haar hypnotische toestanden in verzen gesproken hebben en het is aannemelijk te achten, dat zij in deze uitspraken vele malen blijk hebben gegeven van het bezit van paragnostische vermogens ⁽¹⁾.

Mogelijk houdt het feit, dat bij de Ouden Apollo zoowel als de god der dichters als der zieners gold hier verband mede en getuigt dit van een merkwaardig diep inzicht.

En wanneer wij zoowel de „occultistische geschiedenis” als de geschiedenis van het „occultisme” door den loop der eeuwen vervolgen, dan zullen wij zien, dat door alle eeuwen heen sprake is van media, die in verzen spraken of schreven en in dezen vorm subliminale opwellingen kenbaar maakten. Zeer bekend zijn de „profetische” quatrains van Nostradamus. Ten onzent schijnt W. Bilderdijk voorspellingen in versvorm te hebben „gekregen” ⁽²⁾.

(1) Zie du Prel : „Die Mystik der alten Griechen”, Leipzig, 1888.

(2) Zie deel II, pag. 105 van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research”.

Slaan wij het geschrift van Justinus Kerner over de zieneres van Prevorst ⁽³⁾ op, dan zien wij dat deze merkwaardige somnambule in haar hypnotische toestanden bij herhaling in verzen gesproken heeft en ook haar „recepten” wel op rijm gaf ⁽⁴⁾.

Zeer merkwaardig is in dit verband ook het „dichten” der pseudo-spiritistische media, zooals wij dit in de kringen der openbarings-spiritisten bij herhaling kunnen opmerken. Zekerlijk zijn de door hen neergeschreven gedichten in den regel niet veel meer dan rijmpjes ⁽⁵⁾ en zijn zij slechts een enkele maal van een beter gehalte ⁽⁶⁾, maar dit is voor ons hier van secundaire beteekenis. Niet op de qualiteit van het geproduceerde moeten wij hier onze aandacht richten, maar op het verschijnsel zelve, indachtig het woord van Osty, dat „les petits producteurs par subconscience, au clivage psychique bien apparent,... font comprendre certains génies dont le travail mental ne diffère du leur que par la plus grande valeur de ce qu'il produit.” ⁽⁷⁾.

J. Böhm maakt in zijn : „Seelisches Erfühlen” ⁽⁸⁾ gewag van onderzoekingen met een psychoskopiste (mej. Helene Schnelle) die bij herhaling haar indrukken op rijm gaf. Eens, toen hij haar een edelsteen in de hand gaf die als dasspeld in metaal gevat was, zeide zij :

„Ich sehe grosse Blumenhallen,
Darinnen Gestalten in weissen Gewändern wallen,
Und Opferschalen ringsumher,
Und alles ist voll Weihrauch schwer.

(3) Zie pag. 10.

(4) Dit zich zelf voorschrijven van geneesmiddelen was ook den Ouden bekend gelijk uit de instelling van den tempelslaap (zie du Prel : „Studiën”, II, pag. 62. Ned. vert., Amersfoort, 1909) moge blijken.

Uit dien hoofde gold Apollo ook wel als de god der geneeskunst. In onze moderne, neo-vitalistisch geörienteerde geneeskunde (zie H. Burger's dies-rede over : „Het teleologisch denken in de geneeskunde”, Haarlem, 1928) kan men niet langer principieel afwijzend staan tegenover dit verschijnsel. In Maeder's ontdekking van de prospectief geörienteerde droomen (zie zijn : „Genezing en ontwikkeling in het zieleleven”, Ned. vert., Amsterdam, 1919) alsmede in de mediumieke diagnostiek waarvoor het parapsychologisch onderzoek ons plaatst (Kröner : „Mediale Diagnostik”, Leipzig, Mutze en C. Noë : „Parapsychologische onderzoekingen van medischen aard” in : „Tijdschrift v. Parapsychologie”, V, pag. 145) vinden wij belangrijke aanknoopingspunten aan den tempelslaap.

(5) Zie b. v. : „Geest en Leven”, II, pag. 117.

(6) Zie b. v. Karadja : „Die bovenzinnelijke wereld”, Ned. vert., Bussum, 1905.

(7) „Revue Métapsychique”, 1930, pag. 322.

(8) Pfullingen i. W., Baum-Verlag, pag. 43.

Ein göttlich Singen zieht durch den Hain,
 Und edle Gestalten pilgern aus und ein,
 Und an den Opferschalen seh ich eine grosse Frau,
 Der Blick ist starr und ihr Gewand ist grau.
 Und wenn sie hebet ihre Hand,
 Entfacht der Opferschalen Brand.
 Und weisse Tauben seh ich fliegen,
 Es ist ringsum ein Wogen, Wiegen,
 Und dann dringt herrlicher Gesang an meine Ohren.
 Doch sind die Lieder lange schon verloren.
 Und Frauen seh ich tanzen herrlich schön,
 Wie ihr sie wohl noch niemals habt gesehn.
 Sie tanzen hin und her im Kreise,
 Es ist ganz eigentümliche Weise.
 Es ist ein Wallen und ein Gleiten,
 Dabei die Tauben den Tanz begleiten.
 Und dorten kehrt zurück der Krieger Schar.
 Sie bringen Gaben cieser Göttin dar.
 Und ihre Stirne schmückt des Lorbeers Grün,
 Weil sie als Sieger aus dem Kampfe ziehn.
 Und Blumen bringt man jubelnd dar
 Der tapferen Heldenschar.
 Und dann nach eigentümlicher Weise
 Gehen sie wieder um den Altar im Kreise".

De niet aanwezige bezitter van het kleinood hield zich vroeger veelvuldig bezig met de studie der Grieksche en Romeinsche geschiedenis. De steen zelf was afkomstig van een opgraving in Griekenland.

Maar niet alleen komt het voor dat men psychoskopisten e.d. met „dichterlijke” qualiteiten ontmoet, kunstenaars met mediumieke vermogens behooren mede geenszins tot de zeldzaamheden.

Zoo heeft K. Gruber ons een : „Beitrag zum Problem des Hellsehens” ⁽⁹⁾ nagelaten, waarin hij van zijn proeven met den architect S. gewag maakt. Van dezen proefpersoon getuigt hij, dat wij bij hem niet te doen hebben met een eigenlijk medium, maar met een „charakterlich und geistig scharf umrissene Persönlichkeit von genialer künstlerischer Veranlagung, verbunden mit der Eigenschaft streng kritischen und logischen Denkens.”

En op pag. 139 noemt hij dezen psychoskopist „ein harmonisch ausgeglichener, allerdings genial veranlagter Mensch, der als bedeutsame Seite

(9) „Okkultismus und Biologie”, München, 1930, pag. 107.

seiner hohen Künstlernatur ein über das gewöhnliche Mass hinausgehendes Einfühlungsvermögen zeigt, das über die Intuition bis zum ausgesprochenen Hellsehen führt, und das in ähnlicher Form wahrscheinlich noch bei vielen Menschen, vornehmlich intuitiv arbeitenden Künstlernaturen, unerkannt und nach der experimentellen Seite hin ungeweckt vorhanden sein wird. Wir stossen hier durch unsere experimentellen Versuche auf grosse Zusammenhänge zwischen Intuition, Inspiration und reinem Hellsehen."

Zoo erkent dus mede Gruber, op ervaringsgronden, een nauwe verwantschap tusschen medium en kunstenaar.

H. Wolf wijdde in zijn : „Goethe's wereldbeschouwing en levenswijsheden" ⁽¹⁰⁾ een afzonderlijk hoofdstuk aan Goethe en „het Occulte"; C. G. Carus wijst in zijn : „Vorlesungen" ⁽¹¹⁾ op paragnostische verschijnselen bij Schiller, terwijl Flammarion ⁽¹²⁾ melding maakt van een geval van telekinese bij Lenau.

In het : „Zeitschrift für Parapsychologie" ⁽¹³⁾ is kortgeleden gewezen op de Duitsche dichteres Annette Droste-Hülshoff, bij wie zich supernormale verschijnselen zouden hebben voorgedaan. Ten onzent zijn W. Bilderdijk ⁽¹⁴⁾, Frederik van Eeden ⁽¹⁵⁾ en Hélène Swarth ⁽¹⁶⁾ hier als voorbeelden te noemen.

Het zou zeer zeker interessant zijn, indien men hier tot een nader onderzoek kwam.

De verwantschap tusschen kunstenaar en medium is m.i. ook op typologische gronden aanvaardbaar.

Zekerlijk mogen wij met Myers ⁽¹⁷⁾ erkennen, dat „het genie ⁽¹⁸⁾ is

(10) Amsterdam, 1932.

(11) Leipzig, Rotapfel Verlag, pag. 354.

(12) „Les maisons hantées", Paris, 1923, pag. 397.

(13) 1927, pag. 538; 1928, pag. 754; 1930, pag. 265.

(14) Zie deel II, pag. 105 van mijn : „Beknopte Handl. d. P. R."

(15) Zie mijn opstel : „Frederik van Eeden als Parapsycholoog" in : „Tijdschr. v. Parapsychologie", II, pag. 131.

(16) Zie : „Tijdschrift v. Parapsychologie", II, pag. 116; III, pag. 37; IV, pag. 287.

(17) „De menschelijke persoonlijkheid", Ned. vert., Amsterdam, 1921, pag. 82.

(18) Evenals du Prel erkent ook Myers dat „de onderscheidende, karakteristieke eigenschap van het genie is het groote aandeel dat het subliminale heeft in zijn geestelijke productie" en een karakteristieke eigenschap van het subliminale is, naar zijn meening, „dat het in nauwer verband dan het supraliminale staat met de geestelijke wereld en daardoor dichter bij de primaire bron en den buiten-aardschen oorsprong van het leven". (Myers, l. c. pag. 78).

wat het is, doordat zijn subliminale zelf een betere verbinding heeft met het supraliminale zelf dan dit bij de meeste menschen het geval is."

Hier rijst echter de vraag, waardoor deze betere verbinding veroorzaakt wordt.

De beantwoording dezer vraag is zeker niet zoo eenvoudig te achten; verschillende oorzaken zullen hiervoor aan te wijzen zijn, waarvan wij er ongetwijfeld nog slechts weinige kennen.

Zoo schijnt o.m. een zekere verlaging van den bewustzijnsgraad de manifestaties van het „transcendentale subject" te vergemakkelijken, een feit, dat reeds door du Prel ⁽¹⁹⁾ scherp belicht werd, en dat ons uitgangspunt kan worden voor allerlei beschouwingen van ontwikkelingspsychologischen aard. ⁽²⁰⁾

Dat ook een psycho-physische structuur, zooals wij deze bij het „nerveuze" of „prae-hysterische" type in de karakter-leer van Heymans aantreffen, in hooge mate bevorderlijk moet worden genoemd voor het manifest worden der „daimonische" vermogens acht ik in hooge mate waarschijnlijk en het dient hier nu zeker van groot belang te worden geacht, dat wij deze structuur bij kunstenaars en mediums terugvinden.

In het slot van het vorige hoofdstuk wees ik er reeds op, dat de ervaring mij leerde, dat zeer vele supernormaal begaafden „prae-hysterici" zijn, althans den „nerveuzen" inslag vertoonen.

Heymans vond nu, dat voor de groep der woordkunstenaars (dichters en romanschrijvers) hoofdzakelijk hetzelfde geldt, „wat door de Pannenburgs betreffende componisten en schilders aan het licht was gebracht. Haar leden zijn overwegend primairfunctioneerend en emotioneel, terwijl de activiteit zich weer niet veel van het gemiddelde verwijdt." ⁽²¹⁾ Wij mogen hieruit wel concludeeren, dat zeer vele van hen een sterk „nerveuzen" inslag vertoonen.

Dit duidt zekerlijk mede op een onderlinge verwantschap tusschen medium en kunstenaar.

(19) „De mystiek in den waanzin" : „Studiën", I, pag. 77. Ned. vert. Amersfoort 1909.

(20) Zie mijn opstel : „Is het mediumschap een verschijnsel van regressie" in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", V, pag. 103.

(21) „Inleiding tot de speciale psychologie", Haarlem, 1929, II, pag. 187.

Zeer opmerkelijk is nu het feit, dat ook vele filosofen, onder wie wij ook menigen voortreffelijken menschenkenner ontmoeten, den „nerveuzen” inslag vertoonen. Dit moge ons blijken uit o.m. Herzberg's verhandeling : „Zur Psychologie der Philosophie und der Philosophen” (22). Aan de hand van de „bekentenissen” van ongeveer dertig der meest beteekenende filosofen heeft hij een soort „ziektebeeld” der filosofische begaafdheid trachten te onderwerpen, waarbij hem gebleken is dat zij overwegend zeer emotioneele, niet actieve menschen zijn met een sterke verdringing.

Ook wijst hij er op dat er een zekere verwantschap bestaat tusschen filosofen en dichters ; van onderscheidene groote denkers is het bekend, dat zij gedichten geschreven hebben (23), al lieten deze ook vaak, wat de qualiteit betreft, te wenschen over.

De vraag, welke wij ons thans stellen, is, of het nu de prae-hysterische inslag zonder meer is welke het daimonische in ons het zich openbaren vergemakkelijkt.

Het komt mij voor dat dit niet het geval is.

„Dichterträume und Philosophensysteme sind Wunscherfüllungen” zegt Kretschmer (24).

Dat het dichtwerk (bij uitbreiding : het kunstwerk) als geobjectiveerde wenscdroom, dus als neurotisch symptoom dient te worden gezien was velen dichters reeds voor Freud's ontdekkingen bekend. W. Stekel heeft in zijn : „Dichtung und Neurose” (25) de juistheid van Grillparzer's woord (26), dat de dichter in de door hem geschapen gestalten tracht af te reageeren, zich in deze „den spiegel zijner ziel voorhoudt”, aangetoond.

Herzberg heeft in zijn hiervoor genoemde verhandeling trachten aan te toonen, dat „die grossen Denker triebstarke Menschen sind... aber der Weg

(22) Leipzig, 1926.

(23) Ibidem, pag. 186. Nochtans bestaan er verschillen tusschen den filosoof (volgens Herzberg „ein gehemmter Wissenschaftler” vom Fach, pag. 214) en den kunstenaar. Zie pag. 202.

(24) „Geniale Menschen”, Berlin, 1929, pag. 190.

(25) Wiesbaden, 1909.

(26)

„Dichten heisst denn freilich eben,
Im Fremden Dasein eignes Leben”.

zur befreienden Tat ist ihnen versperrt (27). Und da schlagen die Triebe einen Umweg ein; sie schaffen philosophische Gedanken, grosse Weltbewegende Ideen, und ~~in~~ diese Gedanken bringen nun ihre „Schöpfer“ das, wat er ersehnte, aber durch Taten nicht erlangen konnte... (pag. 239). „Hochentwickelte Sublimierungsfähigkeit unterscheiden den Künstler, (und) den Philosophen... vom Neurotiker.“ (pag. 213).

Maar niet alleen het dichtwerk (kunstwerk) en het metaphysisch stelsel kunnen gezien worden als wenschervullingen, wij kunnen hetzelfde zeggen met betrekking tot het meerendeel der „geesten“ welke zich in de kringen der openbarings-spiritisten heeten te manifesteren. Het is aan geen twijfel onderhevig of wij moeten in een zeer groot aantal der „geesten“, waardoor deze media — die bij herhaling over dichterlijke en psychoskopische qualiteiten blijken te beschikken — zich bezeten wanen, niet anders zien dan neurotische symptomen, geobjectiveerde wenschdroomen. De „mediums“ reageeren, zooals ik in deel II van mijn : „Beknopte Handleiding“ heb trachten aan te toonen, in deze „geesten“ af.

Zoo zijn niet alleen „Dichterträume und Philosophensysteme“ als geobjectiveerde wenschdroomen te beschouwen, doch mede een deel der „geesten“ waardoor de pseudo-spiritistische media zich bezeten wanen. (28) Dichters, metaphysici en pseudo-spiritistische media reageeren in de door hen geschapen figuren en stelsels af.

Dit afreageeren zou echter niet mogelijk zijn zoo hier geen sterke verdringing aan voorafgegaan ware.

Wij weten nu, dat het prae-hysterische type in hooge mate gepraedispo-neerd is tot verdringen, hetgeen wel samenhangt met de groote emotionaliteit, waardoor dit type zich kenmerkt.

Het is nu deze sterke verdringing welke niet alleen neurotische symp-

(27) „Die höchsten Menschen leiden am meisten am Dasein“ (Nietzsche, Werke, XIII, pag. 37).

„Dat doet in al dit leven
Het meeste en diepste pijn :
Waar menschen kindren bleven,
Als kind een mensch te zijn !“

zong ten onzent Adama van Scheltema in zijn : „Eenzame Liedjes“ („Kind en Mensch“). Ook hem was de weg tot de bevrijdende daad afgesloten op grond van zijn overgevoeligheid.

(28) Aan het begrip bezetenheid dient hier een ruime omvang te worden toegekend, en daaronder dus meer verstaan dan alleen z. g. incarnatie-verschijnselen.

tomen veroorzaakt, welke eensdeels een nuttige, sociale beteekenis hebben ⁽²⁹⁾ en anderdeels de bizarre eigenschappen doen ontstaan, welke men door alle eeuwen heen bij geniale mensen heeft geobserveerd (waarin een der oorzaken dient te worden gezocht van het feit, dat men reeds vroeg — Aristoteles! — een zeker verband is gaan leggen tusschen genialiteit en „waanzin”) maar tevens voorwaarden schijnt te scheppen, waaronder deze „betere verbinding” tot stand schijnt te kunnen komen. ⁽³⁰⁾

„Zu der einfachen Begabung muss beim Genie noch das Daimonion hinzukommen und es scheint, dass gerade dieses Daimonion mit dem psychopathischen Element innerlich viel zu tun hat”, zegt Kretschmer (l.c., pag. 24). En een paar bladzijden verder (pag. 28) getuigt hij : „Je mehr man Biographie studiert, desto mehr wird man zu der Vermutung gedrängt : dieses immer wiederkehrende psychopathologische Teilelement im Genie ist nicht nur eine bedauerliche äussere Unvermeidlichkeit biologischen Geschehens, sondern ein unerlässlicher innerer Wesensbestandteil, ein unerlässliches Ferment vielleicht für jede Genialität im engsten Sinne des Wortes.” ⁽³¹⁾

(29) Wij spreken in een dergelijk geval van sublimering.

Freud spreekt van sublimering wanneer „die Sexualstreben ihr auf Partiallust oder Fortpflanzung gerichtetes Ziel aufgibt zugunsten höherer Ziele” („Vorlesungen zur Einf. in die Psychoanalyse”).

Wij weten thans dat de sublimering volstrekt niet slechts, zooals Freud meent, tot sexuele driften beperkt blijft. Goethe wist zichzelf door het schrijven van : „Die Leiden des jungen Werthers” voor den zelfmoord te bewaren.

(30) In dit verband vestig ik ook de aandacht op de psychoanalytische beschouwingen met betrekking tot z. g. persoonlijke spookverschijnselen. Zie v. Schrenck Notzing : „Gesammelte Aufsätze zur Parapsychologie”, Stuttgart, 1929, pag. 385.

(31) Het begrip psychopathie is hier wel gebruikt in den zin welke Hoche daaraan hecht. Hij onderscheidt twee groepen van psychopathen. In de eerste groep vallen zij, die slechts moeilijkheden met zich zelf hebben ; in de tweede groep zij, die anderen moeilijkheden bereiden. Natuurlijk is de grens tusschen beide groepen niet scherp te trekken. (Vgl. Mayer's : „Compendium der Neurologie und Psychiatrie”, Freiburg i. B., 1925, pag. 156).

(32) Verwantschap, maar geen identiteit. In deel II van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research” (pag. 131) heb ik den kunstenaar genoemd „een occult-begaafde in wiens werk bovenal de Schoonheid leeft”. Ofschoon deze definitie niet onjuist is, zoo meen ik nochtans dat in deze definitie het verschil tusschen kunstenaar en medium onvoldoende tot uiting komt. Het criterium ligt hier m. i. in het feit dat bij den kunstenaar de subliminale opweelingen in den regel den invloed van den supraliminalen gedachtenstroom ondergaan. „Ik beweer dat het genie — wil dit zoo vaak misbruikte woord althans eenige psychologische beteekenis hebben — veeleer beschouwd moet worden als de macht om een grooter gedeelte van zekere vermogens, die tot bepaalden graad ons allen gemeen zijn, te gebruiken dan andere mensen ; de macht om de resultaten van subliminale geesteswerkingen ondergeschikt te maken aan den supraliminalen gedachtenstroom...” (Myers, l. c., pag. 57).

Zoo is dus een nauwe verwantschap tusschen kunstenaar en medium onmiskenbaar te achten. ⁽³²⁾

Deze verwantschap maakt het ons nu in de eerste plaats duidelijk waarom zoovele dichters, romanschrijvers e.d. zulke goede menschenkenners zijn. Het is — op grond van het hiervoor behandelde, zeer aannemelijk te achten dat een aantal van hen dit dankt aan het feit, dat zij over paragnostische faculteiten beschikken. ⁽³³⁾

Zekerlijk blijft hier nog veel raadselachtigs over en ik kan dan ook niet meer doen dan eenigermate de richting wijzen, waarin m.i. een oplossing dient te worden gezocht. De allerdichtste nevelen beginnen, wanneer wij de uitkomsten van het parapsychologisch onderzoek gaan betrekken bij onze pogingen tot oplossing van deze uiterst moeilijke problemen, eenigermate te vervagen, en dit doet ons op den ingeslagen weg voort gaan, in het vertrouwen, dat voortgezet onderzoek en voortgezette denkarbeid ons wijdere horizons zullen openen.

Daarbij zullen wij m.i. komen tot een betere benadering van het begrip van het daimonische, tot een juister inzicht van het wezen van genialiteit, inspiratie en intuïtie dan tot op heden het deel is van de overgroote meerderheid der psychologen.

Deze verdieping van ons inzicht zal ons leiden tot een terugkeer tot de „Romantische” psychologie en metaphysica, waarmede door sommigen (Ludwig Klages!) reeds een begin werd gemaakt.

C. G. Carus, wiens geschriften eenige tientallen jaren lang over het hoofd gezien zijn, omdat zijn denkbeelden in strijd schenen te zijn met die van hen, aan wie de empirische psychologie haar opkomst dankt, zal daar-

Behagel heeft in zijn rede over : „Bewusstes und Unbewusstes im dichterischen Schaffen” (Leipzig, 1907) gewezen op de „samenwerking” van subliminale en supraliminale zelf bij den scheppenden kunstenaar.

Sprekend over Schiller zegt Goethe : „Ich sah ihn... ein pompöses Gedicht von zweiundzwanzig Strophen auf sieben reducieren” (Eckermann, III, pag. 232). Behagel heeft verschillende, daaraan parallel loopende gevallen vermeld.

Böhm, het verschil besprekend tusschen medium en kunstenaar zegt : „Der Künstler aber ist Herr seiner produzierenden Betätigung im Gegensatz zum Medium...” („Intuition und Inspiration”, Pfullingen i. W., Baum-Verlag, pag. 11).

De „surréalisten” schijnen daarentegen den invloed van het supra-liminale zelf zooveel mogelijk te trachten tegen te gaan. André Breton leert in zijn : „Second Manifeste du Surréalisme” den passieven toestand der intelligentie. Zie E. Servadio : „Surrealismus und Parapsychologie” in : „Zeitschrift f. Parapsychologie”, 1931, pag. 494.

⁽³³⁾ Vgl. C. U. Ariëns Kappers : „Zielsinzicht en Levensopbouw”, Amsterdam, 1925, pag. 91.

bij in steeds klimmende mate in onze waardeering stijgen omdat steeds meer zal blijken hoe juist hij zag toen hij zijn stelling formuleerde dat „de sleutel tot de kennis van het wezen van het bewuste zieleleven ligt in de regionen van het ons onbewuste.” ⁽³⁴⁾

Bij hem vinden wij reeds de kiemen van een genialiteits-leer, zooals deze in latere jaren door de grondleggers der parapsychologie du Prel ⁽³⁵⁾ en Myers ⁽³⁶⁾ werd ontwikkeld en waarop wij zullen hebben voort te bouwen willen wij in de psychologie en de kennis-leer werkelijk ernst maken met de bepaling van begrippen, waaromtrent in onze dagen bij vele psychologen nog veel verwarring heerscht, iets waarin slechts de studie der paragnostische verschijnselen en der mediums werkelijk verandering zal vermogen te brengen.

(34) Met deze woorden vangt Carus zijn : „Psyche” (1846) aan, waarmede hij — zooals Prinzhorn („Leib-Seele-Einheit”, Potsdam, 1927) zeer terecht opmerkt — zeggen wil, dat „von vornherein hier der Mensch gesehen wird auf dem Hintergrund des Weltganzen, von dem er ein Teil ist und mit dem er daher in einem dauernden, unlöslichen Zusammenhang steht”. (Pag. 55).

(35) „Die monistische Seelenlehre”, Leipzig, 1888; „Die seelische Tätigkeit des Künstlers” in : „Sphinx”, 1890, II, pag. 1.

(36) „De menschelijke persoonlijkheid”, Ned. vert., Amsterdam, 1921.

Stellingen.

I

Het is juister om met Wundt te spreken van het „Prinzip der Anpassung der Sinneselemente an die Reize” dan met Johannes Müller van het „Gesetz der spezifischen Sinnesenergien”.

II

Een afdoende verklaring der synaesthetische verschijnselen is tot op heden nog niet gevonden.

III

Ten onrechte houdt Heymans bij zijn beschouwingen over de genialiteit geen rekening met het „daimonische”.

(„Inleiding tot de speciale psychologie” I).

IV

De psychotechnicus, die bij zijn onderzoek slechts rekening houdt met de belangen van den werkgever, handelt in strijd met de belangen der gemeenschap.

V

Zonder grondige kennis van de psychologie van het getuigenis en de karakterologie behoort geen jurist het ambt van rechter te mogen uitoefenen.

VI

Slechts aan hen, die daarvoor een volledige (bij de wet omschreven) opleiding hebben gehad, behoort het recht te worden toegekend zich psycholoog te noemen en de psychologische praktijk uit te oefenen.

VII

Het is ten zeerste gewenscht, dat ook in Nederland door wettelijke regeling sterilisatie mogelijk worde gemaakt.

VIII

Het verzien der zwangeren dient als een verschijnsel van ideoplastischen aard te worden beschouwd, ontstaan door telepathische beïnvloeding van de zijde der moeder.

IX

Het is een eisch der ethiek dat men het leven in al zijn uitingen zoo veel mogelijk zoekt te eerbiedigen. Op het gebied der voeding leidt deze eisch tot vegetarisme.

X

In de ethnologie wordt nog steeds onvoldoende rekening gehouden met de uitkomsten der parapsychologische onderzoeken.

XI

Bij de beantwoording der vraag in hoeverre de zintuigelijke waarneming ons een „juist” wereldbeeld vermag te verschaffen dient rekening te worden gehouden met de paragnosie.

XII

Zekerlijk dient bij het afnemen van universitaire examens ook rekening te worden gehouden met de motieven, welke den student tot de studie geleid hebben. Het element van roeping mag hier bij de beroepskeuze niet ontbreken.

ERRATA

Pag. 65, regel 6, lees Wahrnehmung

„ 72, „ 8, „ eigene

„ 85, „ 2, „ um

„ 96, „ 7, „ ontwerpen

„ 97, „ 3, „ und diese Gedanken bringen nun ihrem
Schöpfer das

„ 98, noot 30, „ zur

„ 99, noot 32 begint op pag. 98.

